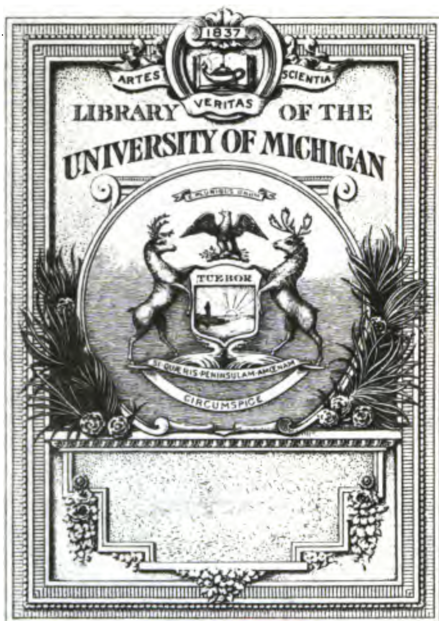

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

BEKNOPTE AANLEIDING

TOT DE KENNIS DER

Spelling, *Spraakdeelen*, en *Zinteekenen*

VAN DE

NEDERDUITSCHE TAAL;

ten dienste van Mingevorderden, naar den nieuweren smaak ter uitgave opgesteld

DOOR

KLAAS STIJL,

na des Schrijvers tusschenin vallenden dood uitgegeven, aangeprezen in eene Voorrede, en voor de helft vermeerderd met bijgevoegde Aanmerkingen, die den weg openen tot dieper en uitgestrekter onderzoek

DOOR

LAMBERTUS VAN BOLHUIS,

Predikant te Oostwold, in den Oldambte.

Tweede, en nauwkeuriger, Druk.

Te GRONINGEN,

Bij JAN OOMKENS, Boekverkooper. 1778.

BERICHT

omtrent dezen *tweeden* druk.

Deze Druk is over het geheel nauwkeuriger, dán de eerste. Men heeft een nauw opzicht op de Pers genomen. De weinige overgebleevene feilen, welke een min oplettend Lezer niet merken zal, gelieve de nauwkeurige Lezer, die dezelve ligt ontdekken zal, te verschoonen, en te verbeteren. *Oostwold* den 10 van Herfstmaand 1778.

VOORREDE

VAN DEN

UITGEVER

Onze Schrijver KLAAS STIJL, GEERDSZOON, was Organist en Schoolmeester te *Midwolda*.

Verwondert zich hier op iemand, dat ik het werkje van eenen Schoolmeester te voorschijn brenge; hij bedenke, dat men in de Wetenschappen geenen rang eerbiedigt, dan van Kundigen; en dat kunde met goeden smaak in den kring dezer Bediening nog niet geheel is uitgesloten; gelijk daar van de Geschiedkundige FOEKE SJOERDS in Friesland, en onze Schrijver in dit Gewest ten getuige strekken kan. Allen toch, die den onzen kenden, zijn overtuigd, dat, door 's Hemels milde hand eene meer dan gemeene en vrij uitgebreide kennis in hem vereenigd was met eene voorbeeldige godvrucht, eene bevallige minzaamheid, en ijverige getrouwheid, ja, meer deugden, die een' Christen, en een' Leermeester veraangenamen in het oog van God en menschen.

Hij achtte het daarom zijnen pligt, zich uitteleggen op de kennis onzer voortreffelijke Moedersprake, waarin hij anderen onderwijzen moest, en die kundigheden aan zijne Leerlingen mede te deelen. Dit besef deed hem het Opstel schrijven, dat wij voor ons hebben: zijne uitteerende ziekte, waar mede hij bezocht was, benam hem 'er noch lust, noch kracht toe; gelijk hij 'er ook tijd toe had, daar hij al in zijne gezonde dagen, door Gods hartvernieuwende Genade zijn eeuwig welzijn had leeren behartigen, en gewijd geworden was aan den dienst zijns HEEREN, waar van hij nu de zalige vruchten smaakte, en op de trouwe van den Verbondsmiddelaar verder te gemoet zag. Hij voltooide dit werkje, en wilde hetzelve eerlang in 't licht brengen. Doch, terwijl hij bezig was eene Voorrede te ontwerpen, staakte de Opperheer van ons leven dit werk, en voerde hem in den Ouderdom van bijna 50 jaren, op den 10 van Bloeimaand 1774, door den dood over tot het volmaakte werk der verheerlijkte, en God verheerlijkende, zielen.

Had ik met den Schrijver over dit onderwerp meermalen gesproken, waar toe de naburigheid onzer woonplaatzen goede gelegenheid verleende, zoo wierd ik, bij zijnen dood, verzocht dit werkje te willen overzien, en uitgeven. Ik las het; ik bewonderde den

zui-

zuiveren ſmaak, de nauwkeurigheid, de kortheid, de klaarheid, de meer dan gemeene vorderingen des Opſtellers; vond het zelve geſchikt, om Mingevorderden op den weg te helpen; en kon daarom niet weigeren mijne hand hier toe te leenen.

Het nut der Scholen te bevorderen, en aan de Meeſters eene handleiding te geven tot onderwijs, was de bedoeling van den Schrijver: hij had daarom den Titel dus opgegeven; *Aanleiding tot de kennis van de Nederduitſche Schrijftaal, waar in verſcheiden Aanmerkingen over derzelver Spelling, Spraakdeelen, Zinteekenen enz. worden voorgeſteld, ten dienſte der Schooljeugd opgeſteld door* ---. Moet niet elk dezen toeleg goedkeuren? Wilden de Schoolhouders zich uitleggen op de kennis onzer Sprake, en naar dit voorſchrift de jeugd onderrichten, hoe veel voordeel zou men niet verwachten mogen? Gelyk nu de algemeene verbaſtering voortgeplant wordt door de Scholen, zoude langs dezen weg eene algemeene verbetering worden aangekweekt. En zou men de kinderen niet met weinig moeite zoo wel aan eene zuivere Taal kunnen doen gewennen, als nu aan eene bedorvene? Ja, ik zie, met den Hr. M. T. in de *Proeve* van 't Utrechtſch Genootſch. *Dulces ante omnia Muſae* bl. 15-20, geen beteren weg ter her-

 vor-

vorming van onze Spraak, dan dat de Meesters op hoog gezach der Overheid vooraf beproefd gekeurd wierden in de kennis onzer Tale, en verpligt om anderen, naar zeker voorschrift te onderwijzen, wanneer tevens de verkeerde spelling der Schoolboeken, op gelijk gezach moest verbeterd worden. Terwijl wij hier naar blijven wenschen, en de onkunde te dezen opzichte tot nog toe even groot is bij de Schoolhouders, als bij anderen; prijzen wij intusschen dit werkje aan hun ter eigene beoefeninge zeer ernstig aan; opdat zij hunne Leerlingen op het rechte spoor te beter mogen voorlichten.

Ik durf het zelve ook veilig aanprijzen aan allen, die slechts weinig bedreven zijn in den aart der Nederl. Tale; vooral aan hun die eens openlijk zullen spreken of schrijven; zelfs aan mijne Ambtgenooten, op dat die in hunnen smaak hier omtrent verbeterd mogten worden daar het noodig is, of ten minsten door hunnen invloed den goeden smaak in de scholen bevorderen.

Maar zal elk hier gebruik van maken, en zal zulk een algemeen nut verwacht worden, dan was 'er in het Opstel van den Schrijver veel, dat nadere beoordeeling, bevestiging, of uitbreiding vereischte.

Dit heeft mij, thans geroepen om dat werkje uit te geven, ook bewogen eenige Aanmer-

merkingen ten gemelden einde 'er bij te voegen. En hier door word ik dan geleid, om nader verslag te geven van mijn werk.

Des Schrijvers werk heb ik onveranderd gelaten, uitgenomen 't geen, ik hier en daar in mijne Aanmerkingen genoemd heb; zie num. 12, 39. Ik heb hem zelfs zijne eigene spelling laten behouden, ook dan, wanneer ik van hem verschille, zie §. IX: alleenlijk heb ik wel een woord tusschen [ ] ingevoegd, zie §. XXII XLIV, XLV; en eenige feilen verbeterd, die hij zelf waarschijnlijk bij nadere herlezing van zijn handschrift veranderd zoude hebben: doch, van de menigvuldige voorbeelden, die hij bijbragt, heb ik, ter verkorting, wel eenige achtergelaten. Ik heb straks erinnerd, dat de Schrijver dit boekje voor de Scholen schikte. Wierd het zoo uitgegeven, het zou misschien weinig voordeel aanbrengen: de onkunde en belangeloosheid der Schoolmeesters zouden wel eens oorzaak kunnen zijn, dat het zelve of niet gekocht, of niet onderzocht wierd: anderen zouden op het lezen van genoemden Titel kunnen denken, dat het voor hun ook niet geschreven ware. Het zelve is echter naar den nieuweren smaak opgesteld, en is in staat om aan allerleie Eerstbeginnenden eenig denkbeeld te geven van onze sprake, en hen te zuiveren van grovere misslagen. Om het zelve

dan smaaklijker aan elken te vertoonen, heb ik dien Titel zoo veranderd, als gij voor aan ziet.

En om te meer nut aan te brengen heb ik in bijgevoegde Aanmerkingen, of door nadere beredenering, of door aanwijs op andere Schrijvers, eenen korten weg geopend tot dieper onderzoek. De meeste dezer Aanmerkingen worden daarom slechts voorgesteld meer dan beredeneerd: sommige behelzen echter een ruimer vertoog, als num. 5, 17, 18, 19, 31, 38, enz. Niemand stoote zich aan menigvuldige aanhalingen van andere Schrijvers: ze waren hier noodig; of om mijne gezegden te bekrachtigen; of om de gedachten van andere Spraakkunstenaars te noemen; of om te toonen, dat door anderen reeds aangemerkt was, 't geen ik bijbragt; maar voornaamlijk, om dat die Schrijvers breeder bevestigen of verwerpen 't geen door mij wordt voorgesteld. Door de reeks van Spraakkunstschrijvers worden Eerstbeginnenden dikwijls afgeschrikt, om dezelve te onderzoeken. Door mijne aanhalingen krijgen zij nu gelegenheid, om de gedachten van anderen te weten, elken op zijne plaats in te zien, en het voorkomende stuk daar te onderzoeken; of lust hun dit niet, zij mogen dan mijn spoor volgen. Hier door ontwijk ik ook de moeite, om alles te beredeneren; waar toe een

rui-

ruimer omflag vereifcht zou worden, dan de evenredigheid mijner Aanmerkingen met het kleine werkje van den Schrijver dulden zou: gelijk ik ook, ingeval ik luft gehad had om alles uit te halen, vele ftukken, die nog donker zijn, meer had moeten bepeinzen, en over andere, die nu overgeflagen zijn, b. v. *de afleiding*, en *beteekenis der woorden*, *de famenftelling eener rede* enz. opzettelijker fpreken; maar dan zou ik liever, naar eene andere orde, mijn eigen werk op zich zelf hebben willen uitgeven. — Men denke echter niet, dat ik al het bijgebragte van den Schrijver, vooral omtrent de fpelling, op mijne rekening neem. Daar zijn veel dingen van weinig belang, welke het mij onnoodig voorkwam aantehalen. — Om dat ik kort wilde zijn, heb ik doorgaans in eenen beknopten ftijl gefchreven, fchoon die daar door ook minder duidelijk mogte zijn. — Voor te lichten aan anderen is mijn eenig doelwit: daarom wilde ik eerft mijnen naam verbergen; maar ik heb dien bij rijper overleg uitgedrukt, of de hoedanigheid van een' openbaren Leeraar iets meer, dan die van eenen Schoolmeefter, mogt toebrengen, om dit boekje het lot van vele anderen te doen ontwijken, die ras na hunne geboorte in vergetelheid verfmooren.

Niemand, die de algemeene verbaftering onzer Sprake kent, en overweegt, hoe

noodig Godsgeleerden, Rechtsgeleerden, ja allen zuiver moesten spreken en schrijven, en dan bedenkt: dat'er eene handleiding naar den nieuweren smaak ontbreekt, zal onzen arbeid overbodig kunnen achten: gelijk men de beoefening van 's Lands tale kan aangedrongen vinden in de voorrede van FRANCIUS voor de vertaalde Redevoer. van *Gregor. Nazianzen.* over de *Mededeelzaamheid*; in de eerste Verhand. van het Utrechtsch Genootsch. *Dulces ante omnia Musae*; in de keurige Verhand. van den Heer TRIP over den invloed der Tale op 's Lands wetten in het I deel van het Groninger Genootsch. *Pro jure patrio excolendo*; en in de Prijsverhand., van J. D. MICHAELIS *over den wederkeerigen invloed van de Taal op de nationale wijze van denken* enz.

Ik weet wel, daar zijn Mannen van naam en groote kunde, die dezen weg reeds gebaand hebben. Wy eeren hen, en benemen, door ons werk, hun den welverdienden lof niet; wy eten zelfs de vruchten van hunnen arbeid. Maar wie kan echter onzen toeleg wraken? daar wy slechts Mingevorderden willen helpen; en de samenstellen dier Mannen of te veel taalkunde onderstellen, of al te uitgestrekt, of niet volledig genoeg, of op een ouderen trant geschreven zijn. Aan zulk eenen die gansch onkundig is van den aart eener tale, en op onze

voor-

voorlichting daar van nog geen toereikend denkbeeld krijgen kan, zouden wij het keurig en duidelijk Opstel van K. VAN DER PALM *Ned. spraekk. voor de jeugd*, in 4 Stukjes, te Rott. 1769, aanprijzen: hoewel wij in alles met dien Heer niet overeenstemmen, en meenen, dat het werkje van onzen Schrijver beknopter is, en mijne Aanmerkingen den Lezer op den weg van Nederlandsche Taalkunde verder zullen voortbrengen. Ik weet ook, dat 'er Mannen van naam en groote kunde zijn, die met ijver werken aan de beschaving onzer sprake, en van welke wij een samenstel te gemoet mogen zien; gelijk het Leijdsch Genootsch. *kunst word door arbeid verkregen*, in het uitgegeven I deel, bl. 6. der wetten, ons daar toe hoop geeft; en ik onlangs vernam, dat 'er een diergelijk Opstel van eenen Hoogleeraar verwacht wordt; voornaamlijk, daar de Leden van de Leijdsche Maatschappije der Nederl. Letterkunde veel toestel maken, om ons spraakgebouw tot allen luister, en alle mogelijke volkomenheid, op te trekken. Des zoud ik, was ik niet in de verpligting om het werkje van onzen Schrijver uittegeven, en vond ik het niet gevoeglijk 'er iets bij aantemerken, nimmer gedacht hebben aan mijn opstel; daar ik de bekrompenheid mijner kundigheden te dezen opzichte ken, en niet onr-

vein-

veinzen wil, dat ik zelve nog in veel donkerheid nederzitte, ja daarom beschroomd ben, in eene zoo kiesche eeuw als wij beleven, in de geletterde wereld openlijk te verschijnen: doch, wij hebben de handen reeds aan 't werk geslagen, en wagen het, ons licht, hoe gering het zij, te laten schijnen, om een weinig van die dikke duisternis, die algemeen heerscht, te verdrijven. Blijkt bij nader licht, door anderen ontstoken, de juistheid of verkeerdheid van onze stellingen, ik zal mij verblijden, daar het alleen mijn toeleg is aan mijne Vaderlanderen nuttig te zijn, en de waarheid voortestaan.

Gebruik gij nu, Lezer, vlijtiglijk onzen arbeid: dan zal de moeite van Schrijver en Uitgever betaald zijn. En God, bij wien de gaven der Tale zijn, verleene daar toe een' voorspoedigen uitslag! *Oostwold* den 5 van Herfstmaand 1776.

LIJST DER AFDEELINGEN.

EERSTE DEEL,

Over de Nederduitsche Letterschrijving of Spelkunst.

XI.

TWEEDE DEEL,

Over de Nederduitsche Taalbeschrijving of Spraakdeelen.

XXXVI.

DERDE DEEL.

Over de Scheiding en lezing van eene ontworpene rede.

AAN-

AANLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCHE
TAALKUNDE.

EERSTE DEEL,
over de Nederduitsche LETTERBESCHRIJVING of SPELKUNST.

§. I.

Over de *Letteren*, derzelver Gedaante, en Benaaming.

Het Nederduitsche Abecé vervat 26 *Letters*, of onderscheidene woordklankteekens; waar van de Gedaante, zoo der Groote, als der Kleine Drukletters, met haare Benaaming, is, als volgt.

Hoofdletters; (1)

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U V W X Y Z.

* * *

(1) De *Hoofdletters* gebruikt men bij het begin van een' nieuwen volzin, voor Eigenenamen, voor Kunstwoorden, en voor elken regel in Dicht: anders altijd de *Kleine*.

Gemeene letters;

a b c d e f g h i j k l m n o p q r ꝛ ſ s t u v w x y z.
a b c d e f g h i j k l m n o p q
a bé cé dé e ef gé ha i jé ka el em en o pé kuuw
r ſ s t u v w x y (2) z.
er es té u vé wé ix ij zé.

De Hoofdletters hebben voor *i* en *j* maar een teeken; dus moet men het zelve noemen en gebruiken, naar dat de uitſpraak van het woord vereiſcht: by voorbeeld als *i* in IK, als *je* in IA (3)

In tegendeel de Kleine letters hebben *r* en ꝛ, *ſ* en *s*. De ꝛ zal doorgaans dienen naaſt een letter, die achter rondachtig is, als *door*: de lange *ſ* opent, de korte *s* ſluit een lettergreep of woord, als *ſisſen* (4)

§. II.

* * *

(2) De gedaante dezer letter is y; ze moet onderſcheiden worden van *ij*, gelyk wy toonen zullen onder de volgende §.

(3) Ik zie geen reden, waarom men niet even zoo wel twee teekens I en J aan de Hoofdletters geven mag, als aan de Gemeene *i* en *j*. Nauwkeurige Drukken nemen dit ook in acht.

(4) Dit onderſcheid van *r* ꝛ, en *ſ s* wordt niet beſtendig waargenomen; vooral niet in Schrijfletteren. Men is echter niet gewoon met *ſ* een woord te ſluiten, als *huis*; maar wel een lettergreep, als *ſiſſen*: zie SEWEL Nederd. Spraakk. bl. 2.

§. II.

Eigenheid in het Nederduitsch.

Van de gemelde 26 Letteren houdt men de *c q x* en *y* voor Uitheemsche; welke dienvolgens in het schrijven van zulke woorden alleenlijk gebruikt worden: bij voorbeeld in de Eigen naamen *Claudius*, *Cicero*, *Quartus*, *Felix*, *Xerxes*, *Olympias*. Maar in zuiver Nederduitsch gebruikt men *k* of *s* voor *c*; *kw* voor *qu*; *ks* voor *x*; en *ij* voor *y*, (5)

* * *

(5) Omtrent de *Uitheemsche Woorden* hebben wij het een en ander aan te merken, over derzelver *gebruik*, *buiging*, *uitgang*, en *spelling*.
Hun *Gebruik* behoorde men te vermijden, wijl onze eigene taal rijk genoeg is in woorden, die men noodig heeft om onze gedachten uittedrukken. Eigene namen, en zulken, die bij ons eigen geworden zijn, mag men behouden. Dit stuk is al door SAM. AMPZING bepleit in zyn *Taelbericht* bl. 11-13.
Even zeer wachte men zich van de Latijnsche *Verbuiging Christi*, *Paulo*, *Petrum*, *Feste*, *Euangelio*: Dezelve behoort geenszins tot onze taal; gelijk al aangemerkt is door oude Spraakkunstenaars, AMPZING op de aangeh. plaats, en C. VAN HEULEN *Ned. Gramm.* bl. 27, 28.

Men heeft echter de *c* noodig tot het dubbeld

* * *

Maar hoe zal het met den *Uitgang* zijn? zal men den oorspronglijken volgen, *Samaria*, *Roma*, *Maria*, *Petrus*, *Paulus*, *Horatius*, *Homerus*, *Ovidius*? of den Nederduitschen uitgang, *Samarië*, *Samariën*, *Rome*, *Romen*, *Marië*, *Marij*, *Peter*, *Paul*, *Horaat*, *Homeer*, *Ovijd*? Men volge het geen best luidt: zie B. HUYDECOPER *Proeve van Taal en Dichtkunde* bl. 501, 502.

Meer valt 'er te zeggen over de *Spelling* van Uitheemsche woorden. Men vindt eene groote verscheidenheid bij onze Schrijvers in het gebruik van *c*, *q*, *x*, *y* enz. Doch die verscheidenheid zou meestendeels weggenomen worden, indien men acht gaf op de volgende billijke aanmerkingen.

1. *Dat in zuiver Nederduitsche woorden de c, q, x, y overtollig zijn.* Als zoodanige worden deze letters ook aangemerkt door L. TEN KATE *Aenl. tot de kennisse van het verhevene deel der Nederd. Sprake* I deel, bl. 123, 124. Wij hebben toch gelijkluidende klanken *k* of *s*, *kw*, *ks*, *ij*.

Immers, het gebruik der *k* in plaats van *c* is al door langdurigheid gewettigd: hoewel de Ouden doorgaans de *c* gebruikten, *ic*, *coninc*; en de *k* alleenlijk, wanneer die voor een' *e* koomt, *kerke*. Doch PONTUS DE HEUITER van Delft, *Kanonik* van Gorinchem, wiens *Nederd. Orthographie* 1581. gedrukt is, heeft al, bl. 42, 43, aangemerkt dat

beld letterteeken *ch*; waar van de Naam en
A 3 Klank

* * *

dat men de *c* nimmer in het begin van een woord behoorde te gebruiken, maar wel op het einde van eene lettergrepe, en in *ck*. Maar dit gebruik is sedert ook vervallen: zie Ampz. *Taelbl.* bl. 38--42.

De *kw*, die wij hebben, gebruiken wij daarom ook liever in *kwaad*, *kwellen* enz. dan dat wij met A. Moonen *Nederd. Spraakk.* bl. 11, 12. en met J. Nyloë *Aanl. tot de Nederd. Taal* bl. 42. *quaad*, *quellen* schrijven zouden.

Om diezelve reden volgen wij liever Moon. *Spr.* bl. 15. in de spellinge van *zulks*, dan Nyl. bl. 43. en Pontus de Heuiter bl. 59, 60. die kortheidshalve *zulx* voorstaan.

Doch deze aanmerking is van meer belang omtrent de *y*. Men begaat veeltijds eenen misslag omtrent den *aart*, het *gebruik*, de *gedaante*, en den *klank* van deze letter. In haren *aart* is zij onderscheiden van de *ij*, waar mede zij dikwijls verwisseld wordt. In zeer vele boeken vindt men *y* daar *ij* moest staan. De Spraakkunstige Opstellen zijn alle zelfs hier in niet zuiver. Moonen *Spr.* bl. 18, 19, 20. Nyloë bl. 42, en K. van der Palm *Ned. Spraekk. voor de jeugd.* bl. 4, 5. pleiten 'er voor, en behouden de *y* onder de Ned. klinkers. Sewel merkt *ij* aan als een samenstelling van *i*, en *j* bl. 35. Doch verkeerdelijk. De *y* is een Latijnsche letter, en
luidt

* * *

luidt als de Griekfche *u*: maar *ij* is eene verdubbelde *i* of *ii*, waar van de laatfte met een haal naar beneden geteekend wordt ter onderfcheidinge van *u*. De Ouden gebruiken *y* willekeurig voor *i*, en *j*; maar nooit voor *ij* of de verlengde *i*: zij fchreven wel eens *dyt*, *ys*, *yemand*, *veranderyngen*, *dync*; gelijk wij uit eenige van die oude Stukken zien, welke in het eerfte deel van de verhandelingen der Groninger Kunftgenooten *Pro jure patrio excolendo* aangehaald, of uitgegeven zijn. Melis Stoke, die een weinig voor het jaar 1300. zijn *Rijmkronijk* fchreef, heeft al B. I. v. 2 *yet*; en Pontus de Heuiter nog hier en daar. Hier van is de fpelling *leyden*, *waarbeyd*, *buys*, oorfpronglijk, die bij Sewel en anderen gevolgd wordt. —— Gij merkt uit het even bijgebragte, dat men *y* nimmer behoorde te *gebruiken*, dan in woorden van Griekfchen oorfprong *Cyrus*, *Chryfofthomus*, maar in gevalle van verlenging altijd *ij*, *zijn*, *ftrijd*. —— En dat de *gedaante* dezer letter dan ook billijk *y* zij, ter onderfcheidinge van de lange *ij*. —— Eindelijk, is *ij* niet dan eene verdubbelde *i* of *ij*, dan mag ze ook nimmer als *ei klinken*, gelijk in Holland gefchiedt; maar moet als eene lange *i*, met de Groningers en Friezen, worden uitgefproken. —— Ter beveftiging van alle deze aanmerkingen kan men omtrent *y* en *ij* den kundigen Heer A. Kluit inzien in zijne *Aanteekeningen op* Hoogstrat. *Geflachts-Lijft*, bl. 509-517. B. Huidec. *Proev.* bl. 286. en 644. Ampz. *Taelb.* bl. 49 58. ten Kate I deel bl. 116, 156.

* * *

2. Ik merk verder aan, dat *in woorden, die wel van eenen uitheemschen oorsprong zijn, doch door langdurig en veelvoudig gebruik bij ons het burgerschap verkregen hebben, en als eigene geworden zijn, ook eene zuivere Nederduitsche spelling plaats moete hebben.* Ik schrijf daarom geen *c* maar *k* in *kapittel*, *kamp*, *kanaal*, *kist*, *kroon*, *vokaal*, *orakel*, *Apotheker*, *Predikant.*

3. *In zuiver vreemde woorden is die spelling de beste, welke nauwst met de oorspronglijke Hebreeuwsche, Grieksche, of Latijnsche overeenkoomt.* Zie AMPZ. *Taelb.* bl. 35-38, 42, 43. Gevolglijk moet men *c* behouden in *Cato*, *Claudius*, *Creta*, *Cyrus*, *Cicero*, *Oceaan*, *Ceder*, *Cupido*: gelijk men dan ook billijk aan de *c* den klank van de *k* geeft voor *a*, *o*, *u*, voor een' medeklinker, en achter een' klinker, en dien van *s* voor *e*, *i*, *y*; niet tegenstaande MOONEN bl. 4. en de *Verdediger van* MOON. *spelling* bl. 35-38. voor *kikero*, *keder*, *okeaan* pleiten. —— Uit kracht van deze zelve aanmerking volg ik de oorspronglijke spelling met *q* in *Quartus*, *Quintilius*, *questie*; met *x in Xerxes*, *Anaxagoras*, *exempel*; *y* in *Cyrenius*, *Cyrus*, *Cyprus*; — met *ch* in *Christus*; met *th* in *Timotheus*, *Mattheus*, *Korinthen*, welk laatste woord de *k* behouden-kan uit hoofde van den Griekschen oorsprong.

4. *De spelling van zuiver vreemde woorden moet echter zoo ook geschikt worden,*

Klank niet *ce-ha*, maar enkelvoudig *che* is. (6)

Ook dienen *C* en *X* voor Talletters, neffens de *D*, *I*, *L*, *M*, en *V*. (7)

§. III.

* * *

datze van een Nederd. Lezer verstaan kunne worden. Deze kent geen Latijnsche *æ*, *œ*, *ph*, of Hebreeuwsche achter aangevoegde *h*; des is de *æ* te verwerpen in *Predikant*; de *œ* in *Fenix*, op het spoor van Huyd. *Pr.* bl. 252; de *ph* in *Filozoof*, *Profeet*, zie Nyloë bl. 40. 41; de *h* achter *Jehova*, *Sela*.

5. Eindelijk, *moet de spelling van zuiver vreemde woorden ook geschoeid worden naar den aart der Nederd. letteren, en derzelver uitspraak.* Des zou men de scherpe Nederd. *s* gebruiken moeten in *Sion*; de zachtere *z* in *Jezus*, *Jezaja*. Doch men geve acht, bij bijzondere woorden, of deze, dan of onze derde aanmerking de meeste waarde hebbe, en daar naar regele men hunne spelling.

(6) Men gebruikt de *ch* in uitheemsche woorden *Christus* enz. en in Nederd. *kracht*, *noch* enz.

(7) I. beduidt 1, V 5, X 10, L 50, C 100, D 500, M 1000. Een minder getal, geplaatst voor een grooter, neemt van het grootere zoo veel af, en een minder getal, gevoegd achter een grooter, voegt daar zoo veel bij: naar dezen regel beduidt IV 4, VI 6, IX 9.

§. III.

Onderſcheiding van den *Aart*, en *Kracht* der Letteren.

De 22 zuiver-nederduitſche letters worden, ten aanzien van derzelver aart en kracht, onderſcheiden in *Klinkers*, en *Medeklinkers*.

De *Klinkers* en *Vokaalen*, die aan de woorden den hoofdklank geeven, zijn deze vyf *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. (8) Van dezelve worden

* * *

IX 9, XI 11, XIV 14, XVI 16, XIX 19, XXI 21, XL 40, LX 60, XC 90, CI 101, CX 110; enz. Gy kunt 'er meer van vinden by MOON. *Spr.* bl. 39, 40.

(8) Over de Nederd. *Vokaalſpelling* vindt gij eene verhandeling van A. VERWER den Schrijver der *Idea Ling. Belg. Gramm.* in de *Boekz. Sept.* en *Oct.* 1708 bl. 353-372.

De *Klankvorming* der Vokalen geſchiedt door eene meerdere of mindere opening van mond en keel. Die opening is grootſt in de uitſpraak van *a*, en vermindert trapswijze in *e*, *i*, *o*, tot op *u*. Dit wordt kortlijk voorgeſteld in de *Idea Ling. Belg.* p. 61. en bij den *Verdediger van* MOON. *Spelling* bl. 6, 7. maar breeder beredeneerd door den nauwkeu-

den drie *Dubbele* Klinkers ſamengeſteld, die eenvoudig en altoos lang van klank zijn; waar in ze zoo wel als de *Enkele* Klinkers in vereiſchte langheid kunnen uitgeſproken of gezongen worden. Deze zijn *eu*, *ie*, *oe*. (9).

De

* * *

keurigen TEN KATE I. d. bl. 116-119, 144, 145.

In den *Klank* hebben ſommige vokalen veel verwantſchap, en worden daarom dikwijls verwiſſeld: b. v. de *a* en heldere *e* in *ſmart*, *ſmert*; *vlak*, *vlek*; *tam*, *temmen*; *kam*, *kemmen*: de doffe *o* en *u* in *dol*, *dul*: *e*, en *i* zyn ook wiſſelletters zie HUYD *Pr.* bl. 63, 209, 210, 318, 381, 382. —— De *e* heeft ook een' zachteren of ſcherperen klank *ezel*, *gezel*; het welk door E. ZEYDELAAR *Ned. Spelk. voor de jeugd* onderſcheidenlijk met voorbeelden geſtaafd wordt bl. 13-30 —— Ook is de *o* dof en helder zie onder §. VII.

Velen vergrooten het *Getal* der Ned. klinkers met *y* of *ij*. Doch wij hebben in onze 5de aanmerking reeds aangewezen, dat *y* een uitheemſche letter, en *ij* een verlengde *i* is.

Van de *Overeenkomſt*, welk 'er is tuſſchen onze klinkers, en de klinkers onzer vermaagſchapte talen kan men TEN KATE lezen I. d. bl. 147, 148.

(9) *Eu*, *ie*, en *oe* worden hier dubbele klinkers

De overige 17 letters zijn *Medeklinkers* of *Konzonanten*; die alleen met hulpe van eenen klinker kunnen worden uitgesproken; en, door een zeker bygeluid, den klank des klinkers tot de vereischte uitspraak des woordklanks formen.

On-

* * *

kers genoemd in navolging van TEN KATE I. 116, 117. Doch het is bedenkelijk, of die niet liever tot de Twee-klanken gebragt zouden moeten worden: althans de beide klinkers worden hier eenigzins gehoord.

Sommigen beschouwen de *ae* in dat zelve oogpunt, als onze Schrijver *eu*, *ie*, *oe* beschouwt. Zy geven 'er den klank aan van de Griekfche *eta* of Fransche *ai*, en gebruiken dezelve in *paerd*, *staert*, *vaerdig*. Deze gedachte is mij wel eens aanneemlijk voorgekomen, gelijk ze ook SEWEL behaagt bl. 6-8. Doch deze Spelling schijnt haren oorsprong verschuldigd te zijn aan de pooging om twee verschillende tongvallen langs dezen middelweg te vereenigen. Men sprak, en schreef toch beide *paard* en *peerd*, *vaardig*, en *veerdig*. Daarom zie ik nu geene reden, waarom wij beiderleie spelling niet zouden mogen goedkeuren, en de vermenging door *ae* verwerpen. Gelyk MOONEN ook ontkent *Spr.* bl. 21, 22. dat de klank van *Eta* aan *ae* toekoomt: Waar mede VERWER instemt *Boekz. Sept. en Oct.* 1708 bl. 361, 362.

Onder dezen, neffens de *ch*, zijn 'er, die slechts in zacht of scherpheid van hunnen medeklank verschillen: te weeten, de *b* en *p*; *d* en *t*; *g* en *ch*; *v* en *f*; *z* en *s*. (10)

§. IV.

Over de Samenstelling der *Tweeklanken*.

Een *Tweeklank* is, naar het gewoone gebruik, een samenvoeging van twee onderscheidene klinkletteren tot een woordklank, waar in beiden gehoord worden. De

* * *

(10) Behalven deze *Verwantschap*, die 'er is, ten opzichte van den *Klank*, tusschen *b* en *p* enz. en waar van §. XV en XVI nader zal gesprokeu worden: —— is 'er ook veel verwantschap, ten opzichte van hunne *Vorming* waar door *b*, *f*, *m*, *p*, *v*, *w*, Lipletters; *d*, *l*, *n*, *r*, *t*. Tongletters; *g*, *h*, *j*, *k*, *q*, Keelletters; *c*, *s*, *x*, *z*, Tandletters genoemd kunnen worden: Pontus de Heuter heeft deze vorming reeds beschreven in zijne *Orthogr.* maar I. ten Kate nauwkeuriger I. d. bl. 120-123, 145, 146. —— Ook is 'er Verwantschap der Medeklinkers teh opzichte van de *naburige Talen*; zie ten Kate I. 148-150: —— en ten opzichte der *Samenvoeging*, waar door de een naast den anderen in dezelve lettergreep wel of kwalijk plooit, zie Denzelven bl. 124, 125: —— eindelijk ten opzichte der *Verwisseling l*, en *r*; *stamelen*, *stameren* enz.

De eerste deelen der gebruikelijke Twee-klanken bestaan; of uit de korte enkelde *a*, *e*, *o*, *u*; of uit de verlengde of dubbele *aa*, *ee*, *oo*, *ie*, en *oe*, die allen enkelvoudig van klank zijn. De laatste deelen zijn *i*, of *u*, in stede van *j* of *w*, welker draai in de uitspraake gehoord wordt.

De gebruikelijke Tweeklanken zijn de volgende 11; waar van 6 op de *i*, en 5 op de *u* uitgaan: als *ai*, *ei*, *ui*, *aai*, *ooi*, *oei*: *au*, *ou*, *aau*, *eeu*, *ieu*. (11) §. V.

* * *

(11) Wij mogen 'er *eui*, te hooren in het Groninger *reuien*, met C. VAN HEULE *Ned. Gramm.* bl. 5, wel bijvoegen.

Onze Schrijver spreekt van geene *Drieklanken*, waar onder men anders *eui*, *ieu*, *oei* tellen konde, om dat Hij §. III. de *eu*, *ie*, *oe* een' eenvoudigen klank begrijpt te hebben: gelijk Hij daarom dezen hier niet onder de Tweeklanken brengt, zoo als anders meesten tijd geschiedt.

Waarom wij den laatsten klinker van sommige Twee-klanken *i* spellen en niet *y* of *ij* met SEWEL bl. 22-29, kunt gij opmaken, uit het geen wij omtrent *y* en *ij* num. 5 hebben aangemerkt, en het geen bijgebragt wordt in *de Spell. van* MOONEN *verdedigd* bl. 26-30.

De reden der spelling *aai*, *aau*, in onderscheiding van *aei*, *aeu*, die bij MOONEN en anderen voorkoomt, zal uit §. VIII. blijken.

§. V.

Over de *Spelling* in 't gemeen.

De *Spelling* bestaat in eene geregelde schikkinge en samenvoeginge.

1) der vereischte klankteekenen of letteren, tot eene *Greep* of *Syllabe*; als *bo*, *be*, *ven*, *ne*, enz. of tot een *Eenledig woord*; als *is*, *was*, *wast*, *wascht*.

2) der greepen, tot een *Meerledig woord*; als *boven*, *beneden*, *goedertieren*, *goedertierenheid*, *goedertierenheden*. En

3) der woorden, tot een *Samengezet woord*; als *Erfprins*, *Erfstadhouder*, *kroonrecht*, *rijksbestier*; insgelyks *bijeen*, *daarmede*, *opdat*, *waarvan* enz.

De Regels, door ons al schrijvende, hier waarteneemen, zijn, te voldoen:

1) aan den vereischten woordklank, of de uitspraake des woords:

2) aan deszelfs eigenschap en afleiding; waar door in 't lezen, de duidelijkheid van den zin dikwijls bevorderd wordt:

3) aan het beschaafde en doorgaande gebruik in de gemeenlandsche Schrijftaale:

4) behoudens al het gemelde, aan de behoorlyke kortheid; op dat men weete, van ieder letter, op het papier gebragt, reden te geeven. (12)

§. VI.

* * *

(12) *De Spellingkunde* is een groote tak van de

§. VI.

Behoorlijk gebruik der *enkele lange* klinkletteren.

Ieder enkele klinker, zonder achtervoeginge van een' medeklinker, in een zelfde gree-

* * *

de Nederl. Letterkunde: zij vereischt een volledig begrip van de afleiding, de verbuiging, en vervoeging der woorden. Wy vinden hier over eene Verhandeling bij TEN KATE I. 114-30. die nuttig is in hare soorte. Gewigtige lessen worden ons ook hier omtrent opgegeven in de *Proev. van Oudb. Taal- en Dichtk.* door het Utrechtsch Genootsch. *Dulces ante omnia Musae* onlangs uitgegeven, bl. 79-102. Daar is echter nog zoo veel donkerheid in over, dat wij naar eene uitvoerige Verhandeling van den Heer KLUIT met veel verlangen reikhalzen, welke wij door de *Leidsche Maatschappij der Nederl. Letterkunde* te gemoet zien. Intusschen zal de waarneming der Regelen, die door onzen Schrijver genoemd worden, zeer noodig zijn. En hier bij voegen wij een' vijfden, *dat men*, naamlijk, *ook acht sla op de welluidendheid.* Men moet altijd gemaaktheid vermijden, en mag zich nimmer te stijf binden aan de regels eener kunste; vooral niet in het stuk der talen, waar op de gesteldheid onzer ooren en tongen eenen ongemeenen invloed heeft, en eene zoetvloeiendheid vereicht, die wel eens den nauwkeurigsten buiten 't spoor drijft der

greepe ſtaande, wordt in zijnen natuurlijken klank gehoord, en kan dienvolgens *lang* van uit-

* * *

der billijkſte regelen. Uit dezen hoofde wordt dikwijls eene letter ingelaſcht, ſchoon die door de afleiding niet gevorderd worde: b. v. de *d* in *meerder*, de laaſte *e* in *verkeerdelijk*. Om deze zelve reden wordt meermalen eene letter of greep verworpen, die anders geſpeld moeſt zijn: b. v. *by vat* voor *vatt*, *of vattt*, van *vattet*, *by vatte* voor *vattede*, *doorgaans*, *volgens*, voor *doorgaands*, *volgends*, *gemeld* voor *gemeldd*: wij hebben hier en daar in onzen Schrijver de *d* in *volgends*, *gemeldd* en ſoortgelijken daarom ook uitgelaten. Boven allen hebben de Dichters hier in veel vrijheid: waar over de Kunſtgenooten *Nil volentibus arduum* eene Verhandeling hebben uitgegeven; gelijk men 'er ook meer van vinden kan by VAN HEULE *Gramm.* bl. 71-83, AMPZ. *Taelb.* bl. 79-83, *Idea* L. B. p. 53-60, TEN KATE II. 28-30, MOON. *Spr.* bl. 351-6, A. SEWEL *Spr.* bl. 374-379. VAN DER PALM *Spr.* III. bl. 67, 68 —— Eindelijk moet ik aanmerken, dat men in het beoordeelen der ſpelling, dikwijls nutteloze twiſten aanricht in zaken van weinig belang. Wat ſchaadt het b. v. dat ik den verlengden uitgang der Ouden gebruike in *vermaninge*, *tale*; of naar een korteren en jongeren tongval *vermaning*, *taal* ſchrijve? dat ik *peerd* of *paard* zegge, en diergelijke, daar beide goed is?

uitſpraak zijn (13). Zie dit bij voorbeeld, in de eigene naamen *Adam*, *Eva*, *Simei*, *Jozef*, *Juda*. Dus ſpelt men ook met één *a Vader*, *wapen*, *water*; met één *e even*, *reden*, *zeden*; met één *o oven*, *boven*, *mogen*. Hier voegen geen twee klinkers *Aadam*, *Eeva*, *Vaader* enz. Dit ſtrijdt

1) tegen de afleiding veeler woorden, die in hun meervoud één klinkletter vereiſchen; vermids die ook in het eenvoud is: als *a* in *baden* van *bad*, *dagen* van *dag*; *e* in *gebeden* van *gebed*, *ſpelen* van *ſpel*; *o* in *Goden* van *God*, *loten* van *lot*.

2) tegen het gewoone gebruik niet alleen van onze Schrijftaal, maar ook tegens den „ voorgang (zegt de groote *J. van Vondel*) „ van Hebreen, Grieken, Latijnen, Italianen, „ Spanjaarden, Franſchen, Hoogduitſchen, „ en andere tongen." En immers ook

3) tegen de behoorlijke beknoptheid der ſpelling. De gemelde Vader der Poëeten noemt het gebruik van twee klinkers in *Vaader*, *Vreede*, *Kooning*, *eene ganſch ongerijmde en overtollige misſpelling* (14).

B §. VII.

(13) Een klinker zonder *volgenden* medeklinker in dezelve grepe is echter niet altijd lang: b. v. de laatſte in *aarde*; en de eerſte in *bedrijf*.

(14) Zie Moon. *Spr.* bl. 23, 24.

§. VII.

Klank en Gebruik der enkele *korte* klinkers.

Maar een enkele klinker, in de zelve greepe door een medeklinker achtervolgd, wordt in de uitſpraake hard en kort: dieswege noemt men hem een' *korten* klinker.

Dewijl de korte *o* tweederleie uitſpraak heeft, de eene *dof*, de andere *helder*, als een *dolle os*; zoo heeft men 6 onderſcheiden korte vokaalklanken, overvloedig in de volgenden te hooren: *a* in *al*, *dan*, *rad*; *e* in *bel*, *den*, *vel* (15); *i* in *blik*, *bind*, *ik*; de doffe *o* in *bot*, *dol*, *op*; de heldere *o* in *pot*, *mol*, *ſop*; *u* in *dun*, *gul*, *but*.

§. VIII.

Klank- en Zin verſchil tuſſchen een *korte* en *verlengde* klinkletter in anders gelijke woorden.

Zal dan in zulke woorden die natuurlijk lange klank des klinkers gehoord worden; hij moet verſterkt of verlengd worden. Zoo-
da-

* * *

(15) De korte *e* is ook helder of dof van klank; b. v. in de tweede lettergreep van *gezel* en *maakſel*: Zie boven, aanm. 8 — Dus zou men 7 onderſcheidene korte Vokaal-klanken kunnen ſtellen.

danig eene heet daarom een *Verlengde* klinker. Deze Verlenging geschiedt nu doorgaans van achtbaare Schrijveren door de verdubbeling of toevoeging van een zelfde klinkletter: dus gebruikt men *aa*, *ee*, doch niet *ii* maar *ij* (16), *oo*, *uu*; die ongetwijfeld, gelijk Unisoonen in de Musijk, allernauwkeurigst met elkander overeenstemmen (17).

* * *

(16) Wij hebben boven, num. 5, aangemerkt, dat men *ij* en niet *ii* schrijft om de vermenging met *u* te ontwijken.

(17) De *verlenging der klinkers* geschiedt in de uitspraak door uitrekking van den klank, en in de spelling door verdubbeling. Maar hoe moet de verdubbeling geschieden? door samenvoeging van twee gelijken? of zal de tweede eén *e* zijn? Men schrijft nn eenparig *ee*, *ij*, *oo*, *uu*: maar verschilt omtrent de *a*. TEN KATE acht dit verschil van weinig aanbelang te zijn, zo maar de *ae* zuiver, en niet gemengd worde uitgesproken I. d. bl. 118. Hij gebruikt echter doorgaans *ae*, met de Ouden, met VONDEL en anderen, waar in Mannen van naam en kunde hen thans volgen.

Gij kunt de gronden, waar op men deze schrijfwijze bouwt, bij VERWER vinden *Idea* p, 61, 62 en in een brief van Denzelven in de *Boekz. Sept. Oct.* 1708. bl. 360-365.

Zie hier een weezenlijk verschil in klank en beteekenis tusschen een of twee vokaalen in de volgende woorden; het welk van zoo groot een belang is, dat het den achteloozen Leerling nauwlijks genoeg kan wor-

* * *

365; bij KLUIT *Aant.* op *Hoogstr. Lijst*, bl. 511, 512, welke echter de *aa* gebruikt; bij AMPZ. *Taelb.* bl. 24-29; MOON. *Spr.* Bl. 18-24; *de Spell. van* MOON. *verded.* bl. 5-10, 31-34; V. D. PALM *Spr.* bl. 30-34. Anderen spellen *aa*, en volgen een spoor, dat al door *de Kamer in liefde bloeiende te Amsterd.* 1584. geopend, en sedert betreden is door KOORNHERT, HOOFD, en andere voorname Mannen, ook de taalkundige Kiesheeren onzer nieuwe *Psalmberijminge*, en den grooten HUYDECOPER, die 'er voor pleit in zijne *Proev.* bl. 154; gelijk ook SEWEL *Spr.* bl. 4-8, NYL. *Aant.* bl. 36, 37.

Wien zullen wij volgen? Langen tijd stond ik tusschen beiden, en ben nog nauwlijks bepaald. Laat ons onderzoeken, hoe gewigtig de redenen zijn voor *ae*.

1. Men beroept zich op de Ouden, die *ae* spelden. —— Ik sta dit toe; maar zij gebruikten de *e* zoo wel tot verlenging van *o*, en *u*, als van *a*; meermalen stelden zij ook *i* tot verlenging: b. v. *oeck*, *poert*, *muer*, *oir*, *saik*. Zie slechts M. STOKE: en de *Willekoeren van Langewold* 1207, met den brief van

worden ingescherpt: *a* en *aa* in *al*, *aal*; *bak*, *baak*; *zak*, *zaak*; *e* en *ee* in *bek*, *beek*; *bet*, *beet*; *men*, *meen*; *i* en *ij* in *bil*, *bijl*; *dik*, *dijk*; *lid*, *lijd*; *o* en *oo* in *dof*, *doof*; *won*, *woon*; *zon*, *zoon*; *o* en *oo* in

 kop,

* * *

van den Bisschop van Utrecht 1324, uitgegeven, en aangehaald in het I. d. der *Verband.* van de Groninger Kunstgen. *Pro jure patrio excolendo*, overtuigen ons eenigermate, dat deze de schrijftrant dier tijden was. Waarom de Ouden dan hier in minder nagevolgd dan in *ae?*

2. Men zegt, het is de aart der *e*, datze verlenge. —— Maar dan moest men ook *ie*, *oe*, *ue* schrijven.

3. Men brengt de welvoeglijkheid bij: de opening van den mond op *a* beginnende daalt af op *e*, en wordt aangenaam met den laatsten medeklinker gesloten, *maen.* —— Doch dit is te fijn gesponnen: heeft men ook niet *ooi*, *oei*, *ie*, *ui*, daar de opening van den mond in den laatsten klinker grooter is, dan in den eersten?

4. Eindelijk redeneert men uit de oudste en oorspronglijke spelling; die was *mane*, wierd vervolgens *man'*, *ma'n*, *maen*, en niet *maan.* —— Maar waarom dan ook niet *zone*, *zon'*, *zoen*, en *boem*, voor *zoon*, *boom?*

Het

kop, *koop*; *lof*, *loof*; *pot*, *poot*; Van de *u* heeft men dezerwijze weinig of niets bijtebrengen; zie hier alleenlijk het onderscheid tegen deze eigen naamen; *Hur*, *buur*; *Ur*, *uur*; *Zur*, *zuur*.

§. IX.

Nuttige spelling van twee vokaalen in 't zaaklijke deel van meervoudige woorden, die maar één' konzonant tusschen in hebben.

Wanneer nu zulke woorden die in hun eenvoudige eenen verlengden klinker hebben, met een konzonant geslooten, door het bijvoegen van *en* meervoudig worden, of eenig ander toevallig bijvoegsel *e*, *er*, *ig*, *ing* ontvangen; dan behoort men in het weezenlijke of zaaklijke deel des woords, die verlengde of dubbele vokaal te behouden, en schrijven b. v. *zaaken*, *beenen*, *tyden*, *boo-*

* * *

Het zal dan best zijn eenparigheid in acht te nemen, en uit dien hoofde zoo wel *aa* te schrijven, als *ee*, *ij*, *oo*, *uu*; te meer wijl de klank van *aa* meer zuiver schijnt dan die van twee verschillende klinkers *ae*; welke ook ligt in een' gemengden klank samensmelten, daar de uitspraak, zelfs naar de oorspronglijke spelling *mane*, zuiver blijven moet.

boomen, *muuren*, offchoon zulks voor het gehoor naar §. VI. niet volſtrekt noodig is.

De redenen hier voor zijn.

1) De *afleiding* van die en diergelijke woorden. Het eenvoud heeft een' verlengden klinker; dies behoort het afgeleide denzelven ook in zijn weezenlijke deel te vertoonen. Want *zaaken* koomt van *zaak*, *kwaade* van *kwaad*, *dooper* van *doop*, *geloovig* van *geloov*, *meening* van *meen*.

2) De *duidelijkheid van den zin*. Met een opſlag van 't oog ziet men terſtond in *aalen*, *beeken*, *pooten*, door afleiding van het toevallige *en*, de grond of hoofdbeteekenis, *aal*, *beek*, *poot*: maar ſchrijft men *alen*, *beken*, *poten*, dan heeft men, zonder *en*, woorden van een geheel anderen zin, *al*, *bek*, *pot*. Ongetwijfeld is deze duidlijkheid noodig in een Nederlandſch woordenboek, en dienſtig voor Vreemdelingen, die onze taal gedenken te leeren.

3) Het *onderſcheid van beteekenis*, hier door, voor het oog in 't leezen; terwijl het oor een zelfden klank hoort. Hier uit blijkt te meer de gemelde duidlijkheid van den zin, door deze ſpelling. Want dus onderſcheidt men *aamen* (vaten) van *amen* (in een gebed); *braaken* (een land braaken) van *braken* (ik brak); *daagen* (aanlichten) van *dagen* (dag); *daalen* (naar beneden) van *da-*

len (dal); *waagen* (in gevaar begeeven) van *wagen* (een rijdtuig); *zaagen* (het hout) van *zagen* (ik zag); *beveelen* (gebieden) van *bevelen* (van bevel); (wij) *leeden* van *leden* (een lid); de zwaarte *weegen* van *wegen* (een weg); *looten* (het lot werpen) van *loten* (meerv. van lot); *slooten* (graften) van *sloten* (kasteelen).

4) De *nadruk der uitspraak*, die hier door altijd op het zaaklijke deel des woords gebragt wordt: dewijl een dubbele klinker, wegens de verlenging, noodzaaklijk lang is. Zie dit allerduidlijkst in de volgende woorden, die nog een grooter onderscheid dan de evengemelde aanwijzen, te weeten, beide in zin en uitspraak: *bedeelen* en *bedelen*, *beeken* en *beken*, *beteeren* en *beteren*, *beeving* en *beving*.

5) Eindelijk het ontbreekt hier ook niet aan het *achtbaare gebruik*. Groote Taalgeleerden, zoo Spraakkunstschrijvers als Dichters, zijn hier in verdedigers en voorgangers. Bij voorbeeld, A. MOONEN, en W. SEWEL in hunne *Spraakkunsten*; vooral die uitmuntende taal- en dichtkundige B. HUYDECOPER in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde.* En laat mij 'er alleenlijk maar bijvoegen, de uit gantsch Nederland uitgekipte Bezending tot de nieuwe *Psalmberijming*; wier voorbeeld in dezelve, mijns bedun-

dunkens, wel mogt naargevolgd worden, ter wegneeming van de groote verschillendheid der spellinge (18.)

* * *

(18) In het gebruik van één of twee klinkers op het einde van een lettergrepe vindt men veel verscheidenheid. De spelling met twee vokalen in *zaaken* enz., die onze Schrijver hier bepleit, wordt ook door MOONEN beweerd *Spr.* bl. 28-30, *Verded. van* MOON. bl. 11-25, SEWEL *Spr.* bl. 8-10. —— Groote Taalgeleerden spellen echter *zaken* enz. met één klinker; het welk ook verdedigd wordt door VERWER of ANON. BATAV. in *de Boekz. Sept. en Oct.* 1708. bl. 369-372, KLUIT *Aant. op Hoogstr. Lijst* bl. 513. NYL. *Aanl.* bl. 44-48, V. D. PALM *Spr.* bl. 34-36.

Laat ons dit verschil met aflegging van vooroordeelen eens beknoptelijk bepleiten.

Wanneer wij met één' klinker volstaan kunnen, en 'er geen genoegzame reden is om twee te gebruiken; zou een' spelling met twee klinkers dwaasheid zijn. Dit moet elk toestaan. Wij hebben dan te onderzoeken, of 'er zulke redenen zijn voor het gebruik van twee vokalen.

De *eerste* reden, die onze Schrijver bijbrengt, is ontleend van de *afleiding*. Men zegt, het afgeleide *zaken* moet zoo wel twee klinkers hebben, als het oorspronglijke *zaak* twee heeft. —— Maar

Dewijl de *ee* tweederlei wijze van uitſpraak heeft, zacht of hard; en de *oo* bij ſommigen ook

* * *

I. Mag men dan in de afleiding geen een letter bijdoen, afdoen, of veranderen? Hoe kan men dan van *huis*, *brief*, in de afleiding *huizen*, *brieven*, ſpellen? Hoe krijgt men dan van *genieten*, *ik genoot*, *het genot*; van *nemen*, *nam*, *genomen* met zoo veel verwiſſeling van klinkers? — Niets is gemeener in andere talen dan dit. — In het oorſpronglyke *zaak*, en ſoortgelyke woorden kan één klinker niet voldoen; want *zaak* verſchilt van *zak*: maar waar toe twee in *zaken*, daar één voldoen kan, en lang genoeg in klank kan worden uitgerekt?

2. Het zij zoo: wij moeten het oorſpronglijke volgen. Maar —— wat is hier het oorſprongelijke? *zaak*? Neen. Naar den aart onzer tale is de laaſte lettergreep kort en zacht, daarom ſchreef men in de eerſte tijden *zake*, *ſplete*, *mine*, *zone*, *mure*; ook in de werkwoorden *ik beminne*, *vermane*, *neme*, zelfs in de gebiedende wijze *beminne*, *neme gij*. Men kan hier van uit Melis Stoke genoegzaam overtuigd worden, die ook wel eens in ſommige Voorzetſels dezen uitgang heeft, als *ute* b. I. v. 327, *ane* I. 314. *ave* I. 985. Sedert gewende men zich aan een' verkorten tongſlag *zak'*; *ſplet'* enz; en ſchreef met eene ingetrokkene *e*, voor *za'k* enz. *zaek*, *ſpleet*, *zoen*, *muer*; en eindelijk *zaak*, *zoon*, *muur*: maar men ſchreef geen *mien*, maar altijd *mijn* of *mine*, om de *ie* en *ij* niet te verwar-

ook onderscheiden, dof of helder, wordt uitgesproken; zoo heeft men 7 onderscheiden ver-

* * *

warren. Deze verkortende uitspraak is nog te vinden in de Engelsche werkwoorden *make*, *write* enz. Ze wierd door de Dichters, die op eenen aangenamen, afloop der rede gesteld waren, al meer en meer aangekweekt. Daarom sprak men ook, bij afkorting der werkwoorden, *ik bemin*, *neem*; *bemin*; *neem gij*, voor *beminne*, *neme*. Over dit alles verdient Verwer te worden ingezien, die 'er breeder over handelt, in zijnen *brief aan Reland* bl. 478-491, te vinden achter den ouden druk van Hoogstr. *geslacht Lijst*; en in een' *brief aan* Hoogstr. in de *Boekz. Sept. en Oct.* 1708. bl. 363-365. benevens Kluit *Aant. op* Hoogstr. *Lijst.* bl. 511, 512. —— Hoe zal men nu van dit oorspronglijke het meervoudige, en de afgeleide woorden spellen? Het oude eenvoudige *zake* gaf niet anders, en kon niet anders geven in 't meerv. dan *zaken*, gelijk ook *spleten*, *zonen*, *muren*, met één' klinker. En, schoon naderhand eene afkapping plaats greep, en men, voor *zake*, *zaak* begon te schrijven; het meerv. behoefde daarom geene verandering. Om diezelve reden moeten de meervoud. werkwoorden gespeld worden *wij vermanen*, *nemen*, van het oudere eenvoud, *ik vermane*, *neme*, waar voor nu *vermaan*, *neem* is, -- Derhalven moet ook in de verdere afleiding één klinker gebruikt worden, daar één in het oude oorspronglijke is. Dus ook in de verbuiging

verlengde vokaalklanken, in de volgenden te hooren: *aa* in *baanen*, *jaaren*; zachte *ee* in *bee-*

* * *

ging *zake* (nu *zaak*); *der zake*; *baar*, *bare*, *baren*; *bekwaam*, *bekwame*, *bekwamen*: in de tijdvoeging der werkwoorden, in derzelver onbepaalde wijze *vermanen*, *nemen*: in hunnen onvolmaakt verledenen tijd *wij ſtreden*, *bogen*, *genoten*. Immers, dat de wortelklinkers der werkwoorden, ſchoon die zeer lang ſchijnen, en wel eens een tweeklank zijn, ligt verkort worden, blijkt uit *genieten*, *ik genoot*, *genot*; zoo ook *bedrog* enz. Niet minder moet dan ook één klinker zijn in de Deelwoorden *geſlagen*, *geſtreden*, *genomen*. Omtrent de onbepaalde wijze der werkw., en de Deelw. wordt dit ook door Ampz. toegeſtaan, bl. 61, die anders voor *zaaken* enz. is. Eindelyk moet dan ook maar één klinker zijn in de overige afſtammelingen, als *vermaning*, *eenparig*, enz.

3. En, moeſt 'er uit hoofde der afleiding eene dubbele vokaalſpelling zijn, gebruikt men die ook in de onbep. wijze der werkwoorden; waarom ſpelt men dan ook *Vader* niet met *aa*, wijl het afkomſtig is van een werkw., het welk men dan ook met twee klinkers ſchrijft, ik *vaad*, *vaaden*, (*bezorgen*, *beſtellen*, zie ten Kate I. 68-70): het welk echter niet geſchiedt, zie §. VI? Ja, dan moeſt men, om op een' eenparigen voet voort te gaan, in alle naamw. die van werkw. afſtammen, of eigenlijk werkw. zijn de dubbele ſpelling volgen; als *eeten*, *leeven*, enz.

Al-

heelen (verbergen), *week* (7 dagen); harde ee

* * *

Althans wij mogen uit al dit beredeneerde wel besluiten, dat de *afleiding* mim zo veel de enkele, als de dubbele vokaalspelling begunstigt.

Ten tweeden beroept onze Schrijver zich op de *duidlijkheid*, op dat Vreemdelingen gemakkelijker het eenvoudige zouden mogen weten, en *zaaken*, beter dan *zaken*, zouden kunnen afleiden van *zaak*. —— Maar, kan men niet gemakkelijk genoeg in *zaken*, *zake*, en eindelijk *zaak* vinden? Mogen wij, ten gevalle van Vreemdelingen, eene spelling gebruiken, die niet door den aart der tale gevorderd wordt? Vreemdelingen moeten zich erinneren, dat zoo wel in onze tale, als in hunne, een klinker in de afleiding ligt verlengd, verkort, of veranderd wordt.

Ten derden zegt Hij, dat door het gebruik van twee klinkers het *onderscheid van beteekenis* in gelijkluidende woorden behoorde aangewezen te worden. —— Doch, dit kan niet altijd geschieden. Men gebruike een of twee vokalen, men zal nimmer de drieërleie beteekenis van *Graven* kunnen onderscheiden, beduidende zekeren rang van Edellieden, of spitten in de aarde, of plaatzen waar in men lijken legt: zoo ook *dagen* in den zin van aanlichten, of dagvaarden, of het meerv. van *dag*: *lagen*, strikken, of rijen van steen en iets anders, of zij *lagen* (van *liggen*).

Hoe

ee in *beelen* (geneezen), *weeken* zacht maaken);

* * *

Hoe zal men *week* (7 dagen) van *week* (zacht) door klinkerſpelling onderſcheiden? In tegendeel door de enkele ſpelling verſchilt *wezen* (zijn) van *weezen* (ouderloozen), waar in de harde *ee* plaats moet hebben, gelijk wij in onze volgende aanmerk. zullen toonen.

Ten vierden redeneert men uit den *nadruk der uitſprake*, in *bedeelen* enz. —— Maar zal die nadruk door twee klinkers worden aangewezen, dan zou men ook *beedelen*, *verbeeteren*, *verzeekeren*, *reekenen*, *beveelen* (meerv. van *bevel*) moeten ſpellen; het welk niemand ligt zal toeſtaan. De klemtoon valt van zelve op het zaaklijke deel eens woords; zie onder §. L. Wat behoeven wij, om een' klinker lang en met nadruk uit te ſpreken, denzelven meer te verdubbelen, dan de Latijnen in *amare*, *docere*, *audire*; die, hier van, hun korte *e* in *legere* door ſpelling niet onderſcheiden, zelfs niet in de woorden *jacere*, *lepores* enz. die naar de langheid en kortheid der uitſpraak onderſcheidene beteekenis hebben? En geſchiedde dit ſlechts in zulke woorden die anders dubbelzinnig zijn, ik zou het niet betwiſten, om *zee*, *wee*, van *ze*, *we* te onderſcheiden: maar in anderen doet men even zoo, waar in geen gevaar van verwarring is, als *zoonen*, enz.

Ten vyfden, verdedigt onze Schrijver zijne ſpelling door het achtbare *gebruik* van groote

ken); doffe *oo* in *hoopen* (verwachten), *koo-*
len

* * *

te Taalgeleerden. -- Ik beken, dat het gebruik veel gezach heeft in de taalkunde: maar dan mag veel eer de enkele vokaalſpelling zich hier op beroepen. Immers men heeft opgemerkt, dat dezelve tot omtrent het jaar 1600 ſtandvaſtig gevolgd is: althans men vindt dezelve bij MELIS STOKE, en de REDERIJKERS, indien men ſlechts de heldere *ee*, en *oo* uitzondert, waar van wij in de volgende Aanm. zullen ſpreken: zie de *Rederijkers* van *het Landjuweel* en *het Haagſpel*, uitgegeven in de *Spelen van ſinne* te Antwerp. 1562, en de verzameling derzelver 1607, in *het Speelkorenken*, *of Conſtthoonende Juweel.* Ende dat wij aan de Ouden vrij veel gezach mogen toeſchrijven, zal niemand wraken; ten minſten, wanneer de opmerking van VERWER (in zijn br. in de *Boekz. Mai en Juni* 1708 bl. 531-533) eenige waarde heeft, gelijk ze heeft. Naar deze moet men vier tijdbeurten onzer tale onderſcheiden: de eerſte noemt hij de *duiſtere*, van het begin, tot aan de dertiende eeuw, waar in MELIS STOKE leefde; de tweede, de *regelmatige*, van dien tijd tot aan 1477; de derde of *verlopene* is tot aan de Letterkonſtige vergadering te Amſterdam 1624, het tijdvak der Spaanſche beroerten, wanneer de taal zoo wel inbreuk leed, als 's Lands ruſt en voorrechten, hoewel binnen dezen tijdkring onze ſpraak door de Rederijkers beoefend wierd; de vierde, van dien tijd tot aan dezen, is
de

len (vuur); beldere *oo* in *boopen* (op één ſta-

* * *

de *berſtelde* tijdbeurt onzer ſprake. Onder de Taalkundigen van latere dagen eerbiedigen wij wel de verdienſten van hun, die door onzen Schrijver genoemd worden; maar zou het gezach van anderen, die wij in tegenſtelling kunnen noemen, minder zijn? Zou de oudheidkundige VERWER of *Anonymus Batavus*, de Schrijver der *Idea Ling. Belg.* in achtbaarheid wijken voor MOONEN? De zoete NYLOË voor SEWEL? De oordeelkundige TEN KATE niet evenaren aan den ſchranderen HUYDECOPER? zie desz. *Proev.* bl. 558. En hoe groot zou de waarde wel zijn van den grooten VONDEL, als op welken de Schrijver zelve zich beroept §. VI? van KLUIT, en andere waardige *Leden van de Leijdſche Letterkundige Maatſchappije*? die alle, ten grooten deele onze enkele ſpelling, al meer en meer ſchijnen te begunſtigen, en wier namen ik verzwijg, om nog maar alleen te zeggen, dat ſommige *Kiesheeren onzer nieuwe Pſalmberijminge* zelve in hunne uitgegevene ſchriften op dit ſpoor ook voortgaan?

Eindelijk zegt men, dat de enkele klinkers eenen korten en gebrokenen klank hebben; alleenlijk de dubbele eenen langen. — Ik eiſch bewijs, want het koomt mij niet waarſchijnlijk voor; zie VERW. *br.* in de *Boekz. Sept.* en *Oct.* 1708. bl. 357, en 369-372. Hadden dan de Ouden, die altijd één Klinker

ſtapelen), *koolen* (in een hof); *ij* in *drij-*

• • •

ker gebruikten nooit een vollen klank? Is 'er geen volle klank in *vrede*, *vader*, *water*, *genade*? Of zouden de klinkers ook hier moeten verdubbeld worden?

Meer weet ik niet, dat met ſchijn voor des Schrijvers beweerde ſpelling wordt ingebragt. En dan, dunkt mij, blijkt uit dit alles, dat 'er minder reden is voor eene dubbele, dan voor eene enkele vokaalſpelling. Des zijn wij verpligt de laatſtgenoemde te volgen, tot dat voor de eerſtgenoemde toereikende redenen worden voorgebragt.

Men zal hier tegen miſſchien nog eene bedenking hebben. Waarom dan de *i* verdubbeld in *zijne*, *blijven* enz.: en waarom ook hier in de Ouden niet gevolgd door *zine*, *bliven*? — Ik ſtem toe, dat M. Stoke en de Oudſten zoo geſchreven hebben, en dat het niet ongevoeglijk zou zijn eenparigheids halve dit ſpoor te volgen. Doch, wijl het gebruik der *ij* reeds zoo lang, zelfs al door de laatſte *Rederijkers*, geveſtigd is, zoude het te veel luſt naar nieuwheid, laat mij liever zeggen, te veel luſt naar oudheid ademen, wilde men hier van afgaan. — Maar waarom hebben de Ouden zelve, dit ſpoor al beginnen te verlaten? In hun onverſchillig gebruik van *y* en *i* (zie aanm. 5) is miſſchien de reden hier van te zoeken, hoewel ze de *y* en *ij* zorgvuldig onderſcheidden.

ven, *wijnen*; *uu* in *bnuren*, *buuren*. (19)

§ X.

* * *

Gij zult nu wel denken, mag men dan nimmer eene lettergreep met twee klinkers eindigen? Dit ſtuk zullen wij in onze volgende Aanmerking onderzoeken.

(19) De Schrijver ſpreekt hier van een tweeërlei geluid van *ee*, en *oo*. Wij zullen dit eerſt wat nader onderzoeken en dan de ſpelling regelen.

Gelijk in onze korte *e*, en *o*, niet alleen een dof of zacht, maar ook een helder geluid is, te kennen uit de woorden *gezél*, *een dolle ós* (§. VII.); zoo is 'er ook in de lange *e*, of *ee*, en *o*, of *oo*, niet alleen een doffe of zachte uitſpraak, in de woorden *leven*, *veel*, *geboren*, *door*; maar ook een helder, hard, of hoog geluid, in de woorden *ſteen*, *verdeelen*, *oog*, *koopen*. Dit onderſcheid van klank is ten allen tijde ſtandvaſtig geweeſt, en wordt in de meeſte geweſten van ons Land duidelijk gehoord; ſchoon het in ſommige ſtreken, en onder de Hoogduitſchers al lang aan veel verzuim onderhevig was. In de zijdtakken van den ſtamboom onzer tale vertoont hetzelve zich geregeld; en moet derhalven niet als een willekeurig of verkeerd geluid, maar als eene bijzondere eigenſchap onzer ſprake worden aangemerkt: te meer, om dat men anders geene reden geven kan, van waar zulk een ſtandvaſtig gebruik herkomſtig zij. Dat hooge geluid der *ee* koomt naaſt aan den klank, dien wij aan de Griekſche *Eta*, en aan de Franſche

* * *

ſche *ai* in *faire* geven: hoewel in ſommige plaatzen van Holland *ge-eſt* geſproken wordt, of *gi-eſt* gelijk ook bij de Landfrieſen; en wij Groningers doorgaans een geluid hebben, dat tuſſchen *ei* en *ij* is. In eenige dorpen der Ommelanden hoort men echter de Franſche *ai* of Griekſche *Eta*, in *Heere*, *weeren*, en ſommige andere woorden. De hooge klank van *oo* koomt nabij aan de Franſche *au* in *autre* of Griekſche *Omega*; maar is bij ons Groningers door verloop niet meer kenbaar.

Zijn deze dingen zoo; dan behoorde men dezen onderſcheidenen klank van *ee* en *oo* door de ſpelling ook zoo wel onder ons aanteduiden, als in de vermaagſchapte talen geſchiedt; gelijk ook de Franſche *ai*, en *au* van dezen zelven Gottiſchen oorſprong ſchijnen te zijn. —— In lettergrepen, die op een' medeklinker eindigen, zou men een bovenſtreping gebruiken kunnen, en de harde *ee* in *wéék* (zacht) daar door onderſcheiden van *week* (7 dagen). Dit zou echter wat veel moeite verwekken, en is nog weinig in gebruik. Wij zullen 'er daarom ook niet op aandringen, maar ſterk aanprijzen om in lettergrepen, die op een' klinker eindigen, in het hooge geluid de *e* en *o* te verdubbelen, en in het zachte geluid één' klinker te gebruiken, zoo, als wij (Aanm. 18) beweerd hebben. Dan zou *weeken* (zacht maken) van *weken* (7 dagen) zoo wel in ſpelling verſchillen, als in klank en beteekenis. —— Deze onderſcheidene klank, en onderſcheidene ſpelling, tevens derzelver oudheid, en ſtandvaſtigheid, zal nader beveſtigd worden, wanneer wij de oude verwante ta-

len, het Moeso-Gottisch, Alamanisch, Angel-Saxisch, Kimbrisch, Frank-Theutsch, Yslandsch, Hoogduitsch raadplegen. In dezelve wordt de harde lange *ee* doorgaans uit gedrukt door *ai*, *ei*, *æ of a*; en de zachte lange *e* of *ee* door *e*, *i*, *y*, of *eo*: de harde *oo* door *au*, *ou*, of *ea*; en de zachte lange *o* of *oo* door *o*, *u*, of *ij*. Bij voorb. ons woord *teekenen* of *teikenen*, waar in de harde lange *ee* is, heeft in 't M-G. *taiknjan*, Al. *seignan*, A. S. *tæcan*, *tacnjan*: ons *weten* met een zachte lange *e* heeft in 't M-G en A-S. *witan*, Al. *wizzan*, *wizan*, Ki. *vita*: ons *koopen* met een harde lange *oo* heeft in 't M-G. *kaupjan*, F-Th. *coufan*, *coufen*, Ysl. en Ki. *kaupa*, A-S. *keapan*, *cijpan*, Al. *caufen*, H-D. *kauffen*: de lange zachte *o* in *vogel* is in M-G. *fulgs*, A-S. *fugel*, *fugl*, Al. Fr-Th. *fogel*, *fugel*. Het is waar; te dezen opzichte vinden wij wel bij Mel. Stok., en anderen der Oudsten, doorgaans een enkele spelling: Doch, dit is geen bewijs, dat 'er toen geen onderscheid in de uitspraak waargenomen wierde. Hoe zou toch anders dat onderscheid van klank sedert dien tijd zoo algemeen hebben kunnen worden ingevoerd? En, voor het uitvinden der Drukkunst had men redenen, om zeer kort te spellen; te meer wijl de Kloosterlingen, die toen doorgaans de Schrijvers waren, aan eene Latijnsche spelling zich gewend hadden. Wij ontdekken echter deze spelling al in de verzameling van Rederijkers *Spelen van sinne* Antw. 1562. En omtrent het begin der voorgaande eeuw is deze weg van dubbele spelling, ter aanwijzing van

de

de harde lange *ee* en *oo* door KOORNHERT, UITENBOGAERT, REYD, H. DE GROOT, HOOFD, VONDEL, KAMPHUIZEN, MERULA, HUBERT, en anderen betreden, schoon door allen niet zoo nauwkeurig en standvastig, als in HUYGENS, en KILIAENS *woordenboek*, en in de nieuwe *Staten Overzetting* van onzen Bibel geschiedt, en onlangs in de *Proeve van oudh.- taal- en dichtkunde* uitgegeven door het Utrechtsch Genootschap *Dulces ante omnia Musae.* Gij kunt dit alles, het welk wij dus ver van de heldere *ee*, en *oo* geredeneerd hebben, bevestigd vinden bij VERWER *br. aan* HOOGSTR. in de *Boekz. Sept. en Oct.* 1708. bl. 358-361, en breeder bij TEN KATE I. d. bl. 117, 118, 157-175, 211-320.

Na dit alles zult gij nu nauwkeurig aanwijs vorderen van woorden, waar in men de *ee*, en *oo*, behoorde te gebruiken. Tot deze bepaling worden bij elk woord waarnemingen vereischt omtrent de gewoonlijkste uitspraak, en omtrent de spelling der oude vermaagschapte talen. Dit onderzoek, het welk te moeilijker is, om dat noch de verwante talen, noch de uitspraak altijd even standvastig zijn, heeft een te ruimen omslag, dan dat de enge palen van ons bestek het zelve zouden konnen bevatten. Dit stuk trekt echter de aandacht onzer Taalminnaren reeds tot zich: het is, naar ik meen te weten, door de Leijdsche Letterk. Maatschappij aan hare Leden ter beantwoording voorgesteld, van welker loflijken ijver en uitgestrekte kennis wij veel licht ver-

* * *

wachten in deze donkerheid. Tot nog toe is TEN KATE door zijne aanteekeningen de beste leidsman. Hij beredeneert, op de aangehaalde plaatzen, de meeste woorden, en kan daar over worden ingezien. Wij zullen zijne waarnemingen kortelijk voorstellen, dan een lijstje van woorden geven die *ee* en *oo* vereischen, en eindelijk uit eenige voorbeelden toonen, hoe nuttig deze spelling is ter onderscheiding van gelijkluidende woorden.

Naar de genoemde waarnemingen is de lange *e*, of *ee* zacht.

1. In ongelijkvloeiende werkwoorden; zoo wel in de onbepaalde wijze, *eten*, *bevelen*, *breken* enz., als in andere tijden, bij inlijving, *gegeten*, *bevolen*, *gebroken*, wij *leden*, *gedreven*.

2. In werkw. die eenen langen staart hebben, *bedelen*, *bejegenen*, *benevelen*, *beteren*, *bezigen*, *bemelen*, *kegelen*, *kekelen*, *knevelen*, *ledigen*, *legeren*, *ontzenuwen*, *prediken*, *prevelen*, *regenen*, *regelen*, *rekenen*, *verdedigen*, *veredelen*, *vernederen*, *verzekeren*, *zegelen*, *zegenen*: uitgenomen zulken, die van een naamw. met een heldere *ee* afstammen, *beëedigen* enz.

3. In woorden, daar de *e* verkorting duldt; b. v. *nevens* neffens, *bezem* bessem, *bezie* besse, *deken* dek, *eetmaal* etmaal, *even* effen, *ketelen* kittelen, *keten* ketting, *menig* mennig.

4. In verbogene naamw., die van een ander met een korte scherpe *e* afstammen; *bevelen* van bevel; *leden* van lid; zoo ook *gebeden*,

* * *

den, *gebreken*, *schepen*, *smeden*, *spelen*, *steden*.

5. In meerv., die in het eenv. *heid* hebben; *barmhartigheden*.

6. In den uitgang *eren* bij werkw.; *braveren*, *graveren*, *boereren*, *murmureren*, *profeteren*, *prijzeren*. *redeneren*, *regeren*, *waarderen*. Deze spelling vind ik bevestigd bij de Rederijkers van het *Land juweel* 1561: hoewel naar de Groninger uitspraak hier de harde *ee* plaats heeft.

7. In uitheemsche woorden; *Ceder*, *Venetië* enz.

8. Die in de oude verwante talen *e*, *i*, *y*, *eo* hebben, gelyk wij te voren aanmerkten omtrent *weten*.

De lange *ee* is hard en hoog.

1. In woorden, die tevens *ei* hebben, en bij de Landfriezen doorgaans *ie* in de uitspraak; *alleen* allein, *gemeen*, *teeken*, *meenen*, enz.

2. Die op *eeuw* uitgaan; *leeuw*, *sneeuw*, *geeuwen*, *schreeuwen*.

3. Die op *eel* uitgaan; *bekkeneel*.

4. Die ook met *aa* of *a*, en bij Kiliaen met *ae*, gespeld worden; *eerde*, aarde, zoo ook *eers*, *geern*, *beerd*, *keers*, *keeze*, *kreemer*, *leeg*, *leerze*, *meert*, *neerstig*, *peerd*. De Groninger uitspraak vereischt hier de zachte *ee*. Maar hoe met *wereld*? men zegt ook *wareld*; dus zou men voor *weereld* knnnen pleiten; dog het schijnt oorspronglijk van *wezen*, *weren* (*zijn*), daarom verkiezen wij *wereld*; te meer, om dat de naburige talen *weorold*, *werold*,

* * *

weruld, *world*, *wurld*, *wijrld*, hebben: zie TEN KATE II d. bl. 519. I. d. bl. 240, 254, 261, 262. In *de Olijftak van Antwerpen*, *de Goubloeme van Filvoorden*, en *de Christus oogen van Diest*, vind ik nu en dan eens *weerelt*, doch bij diezelven, en bij de overige Rederijkers van 't *Landjuweel*, die doorgaans in de spelling van *ee*, en *oo* vrij nauwkeurig zijn, ontallijke malen *werelt*.

5. In sommige naamwoorden, die afgeleid worden van den onvolm. verled. tijd der werkw., die in de onbep. wijze op *ij* eindigen; *blijken*, *bleek*, *gebleeken*, hier van *bleek*, om dat die onvolm. verl. tijd misschien oudtijds een harde *ee* had.

6. Die in de naburige tongvallen *ai*, *ei*, *æ*, *a* hebben; gelijk omtrent *teeken* boven al getoond is.

De lange zachte *o* of *oo* heeft plaats.

1. In de onbep. wijze der ongelykvloeiende werkwoorden *komen*, *mogen*: maar ook in hunne andere tijden *bewogen*, *gebroken*, *ik bedroog*, *wij bedrogen*.

2. In werkwoorden die een' langen staart hebben, *betoteren*: uitgenomen *noodigen*, *loochenen*, *tooveren*, *ontlooveren*.

3. In woorden, die ook *eu* of *oe* in plaats van *o* hebben; *kogel* (*oe*), *dogen* (*eu*), zoo ook *door*, *honig*, *Jode*, *koning*, *kovel*, *logen*, *molen*, *noot*, *slotel*, *sprookje*, *vogel*, *wolen*, *voor*, *zode*, *zomer*, *zone*. Wij kunnen echter hier naar de Groninger uitspraak niets beslissen, want bij hun wordt ook wel eens de harde *oo* als *eu* uitgesproken in *gelooven* enz.

4 Die

* * *

4. Die aan verkorting onderhevig zijn; *broosch* (brosch), *loven* (lof).

5. In verbogene woorden; *geboden* van *gebod*.

6. In uitheemsche woorden; *Europe*.

7. Die in de oude vermaagschapte talen *o*, *u*, of *ij* hehben: gelijk wij boven omtrent *vogel* aanwezen.

De lange harde *oo* heeft plaats

1. In woorden, die van uitheemsche in *au* afstammen; *Klooster*, *Moor*.

2. In sommige woorden, die herkomstig zijn van den onvolm. verl. tijd der ongelijk vloeiende werkw., die in *ie* of *ui* uitgaan, bij welken tijd weleer de harde *oo* schijnt geweest te zijn; *betoog*, *deelgenoot*, *sloot*.

3. In woorden die in de oude verwante talen *au*, *ou*, of *ea* hebben: gelijk wij straks over *koopen* gezien hebben.

Laat ons nu de gebruiklijkste woorden noemen, welke door ons met de harde *ee* en *oo* gespeld zullen worden, gelijk ze, ons bedunkens, gespeld moeten worden, tot dat bij nader licht het tegendeel blijke, en waar in onze *Staten overzetting* van den *Bibel* ook doorgaans voorgaat. Elk kan gemaklijk deze lijst met zulke woorden vergrooten, die van de genoemde afstammen; als *beëedigen* van *eed*, *verboogen* van *boog*. In woorden, die geen bijgevoegd teeken hebben, spreken de Groningers *ee* uit gelijk de Hollanders hunne *y*; b. v. *been*, enz. maar het teeken † duidt aan dat de Groningers in zulk een woord *ee* in den klank van *e*, of iets zweemende naar de Griecksche *Eta*, of Fransche *ai* uitspreken: b. v. *vreeze*, *Heere*.

* * *

Lijſt van woorden, die de harde heldere of hooge *ee* hebben.

Abeel,
alleen,
alreede,
been,
beer †,
beeſt,
beete, (wortel)
begeeren †,
bekkeneel,
bleek,
bleeten †,
bordeel,
breed,
deeg,
deel,
deeren †,
dweeper †,
ee (ehe),
eed,
eekenboom,
een,
eenig,
eerde †,
eere †,
eers †,
eeuw,
fluweel,
gareel,
gebeer †,
gedwee,
geel †,
geen (niemand),
geern †,
geeſt,
geheel,
gemeen,
gereed,
graveel,
heelen,
heem,
heer †,
heerd †,
heeſch,
heet,
heeten,
houweel,
juweel,
kameel,
kaneel,
kaſteel,
keeren,
keers †,
keeze †,
kleed,
kleemen,
kleen,
krakeel,
kreet †,
leed,
leeg †,
leek,
leelijk †,
leem,
leen,
leep,
leeren †,
leers †,
leeſt,
leeuw,
meenen,
meente,
meer †,
meert †,
meeſt,
neering †,
neerſtig †,
paneel,
peerd †,
peerl †,
peerſch †,
penſeel,
platteel,
priëel,
reede (voor ſchepen) †,
reeden,
reep †,
reeren †,
ree (hert) †,
ſcheef,
ſcheel †,
ſcheen †,
ſcheer †,
ſcheeren †,
ſleef,
ſleep †,
ſmeeken,
ſmeeren †,
ſneeuw,
ſpeekzel,
ſteen,
ſteert †,
ſtreelen †,
tafereel,
teen †,
teeken,
teeren †,
tooneel,
twee,
vee,
veeg,
veegen †,
veerdig †,
veerze †,
vleeſch,
vreeze †,
wee,
week (zacht)
weenen,
weer † [ram],
weerd †,
weerdig, †
weezen † [ouderlozen]
wreed,
zee,

* * *

zee,
zeel †,
zeemeleer,
zeep.

zeer,
(bezeeren)†,
zeever,

zweem,
zweep †
zweer †

zweeren †,
zweerd †.
zweet,

Lijſt van woorden die de harde heldere of hooge *oo* hebben.

Altoos,
betoog,
bloode,
bloot,
boom,
boos,
booren,
boot,
brood,
dood,
doof,
doolen,
doopen,
doos,
droog,
droom,
gelooven,
genoot
(makker),
gedoogen,
goor,
groot,
hoop(ſtapel)
hooren
(luiſteren),

hoovaardig,
hoozen
(ſcheppen),
hoofd,
hoog,
hoon,
kleinood,
klooſter
kloot,
knoop,
koole
(in een hof),
koopen,
kroon,
krooſt
liefkoozen
loochenen,
lood,
loof,
looveren,
loog,
look,
loom,
loon,
loopen,

loos (ou-
derloozen),
loozen,
moor,
moord,
nood,
noodigen,
noopen,
oog,
oogſt,
ook,
oom,
oor,
ooſt,
poogen,
poot,
pooze,
rood,
rook,
room,
roop,
rooven,
ſchoof,
ſchoon,
ſchoot (van

eenmenſch),
ſloopen,
ſlooven,
ſloot,
ſmooken
ſmooren,
ſnood,
ſtoop,
ſtooren,
ſtooten,
ſtrooken,
ſtroom,
ſtroopen,
toom,
toon,
toonen,
tooveren,
vertoog,
vloo,
vroom,
woonen,
woord,
zoo,
zoogen,
zoom,
zooren.

* * *

Naar deze ſpelling worden ſommige dezer woorden van andere onderſcheiden, die, ſchoon in beteekenis verſchillende, anders ook in ſpelling met dezelve zouden overeenkomen: zie TEN KATE I. 316—20. b. v.

Bedeelen	(ſchenken),	bedelen	(om een aalmoes);
bekeeren	(afkeeren),	bekeren	(waar uit men drinkt);
beteeren	(met teer beſtrijken),	beteren	(verbeteren);
beete	(wortel),	bete	(van bijten);
bleek	(van kleur),	bleek	(van blijken);
deeg	(een klomp),	deeg	(wel);
deel	(gedeelte),	deel	(ſtuk houts);
geene	(geen eene),	gene	(deze gene);
heelen	(genezen),	helen	(verbergen);
leed	(ſmerte),	leed	(van lijden);
leeg	(laag),	leeg	(ledig);
leeger	(lager),	leger	(heirleger);
leeſt	(voor een ſchoen),	leeſt	(gij lieden leeſt);
leenen	(ter leen geven),	lenen	leunen);
reede	(voor de ſchepen),	rede	(redevoering);
ſteenen van	(ſteen),	ſtenen	(zuchten);
teenen	(van de voeten),	tenen	(roeden);
weeken	(zacht maken),	weken	(7 dagen);
weèzen	(ouderloozen),	wezen	(zijn);
wee	(ter bedreiging),	we	(wij);
zee	(de zee),	ze	(zij);

Be-

* * *

Betoogen	(bewijzen),	zij togen	(trokken);
doogen	(dulden),	dogen	(deugen);
gelooven	(toestemmen),	loven	(danken);
genooten	(bondgenooten),	genoten	(genieten);
hoopen	(opstapelen),	hopen	(verlangen);
hooren	(luisteren),	horen	(v. een koe);
kool	(in een hof),	kole	(vuur);
kooper	(van koopen)	koper	(metaal),
koozen	(vleien),	kozen	(kiezen);
rooven	(plonderen,)	roven	(op een wonde);
schooven	(koorn),	schoven	(v. schuiven;
schoot	(boezem),	schoten	(v. schieten);
sloopen	(slijten),	slopen	(v. sluipen);
slooven	(vermoeien),	sloven	(v. slove, scheure),
slooten	(v. sloot),	sloten	(v. slot);
zoo	(dus),	zo	(indien);
zoogen	(een kind zoogen),	zogen	(v. zuigen),

§ X.

Klank en gebruik der dubbele klinkers *eu*, *ie*, en *oe*: met derzelver verschil in zin en uitspraake, van de *u*, *ij*, en *oo*.

De enkelvoudig lange klank van *eu* is bij ons zacht, en komt de uitspraak van de korte *u* zoo nabij, dat hij derzelver verlengde schijnt te zijn. Zie dit onderscheid van klank en

en zin in de volgenden *kreuk*, *kruk*; *reuk*, *ruk*. (20)

De *ie* en *ij* hebben overal niet dezelve wijze van uitspraak, zij blijven echter noodzaakelijk in klank en beteekenis onderscheiden: b. v. *lief*, *lijf*; *wie*, *wij*; *zien*, *zijn*. (21) De

* * *

(20) Voor *eu* gebruikte men oudtijds *oe*; *broeken* (*eu*), *doeren* (*eu*), *willekoeren* (*eu*) *van Langewold* 1207 boven aangehaald. Hier van schijnt herkomstig, dat de Groningers *roeien*, *broeien*, *groeien* uitspreken als *reuien*, *breuien*, *greuien*. —— *Eu* wierd wel eer ook *ue* gespeld, behoudende echter haren klank, *duegd* voor *deugd*. HUYD. *Pr*. bl. 437. Duizendmalen vinden wij dit in de Rederijkers van het *Landjuweel* Antwerp. 1561. Dikwijls worden *eu* en *o* of *oo* in de tongvallen verwisseld, *meugen* (*o*) *deugen*, (*oo*); *leugen*, (*o*); *zeun*, (*oo*) HUYD. *Aanm.* *op* MEL. STOK. II. d. 17. — Gelijk ook *eu* en *e* of *ee*, *speulen*, (*e*); *sneuvelen*, *sneven*. HUYD. *Pr* 503.

(21) Het verschil in de uitspraak tusschen *ie* en *ij* is moeilijk te onderscheiden: *ij* moet scherper worden uitgesproken, dan *ie*; wijl *ie* een tweeklank of samenvoeging is van *i* en *e*, en *ij* een dubbele *i*. De Groningers spreken derhalven *ie* in *zien*, en de Hollanders *ij* in *zijn* verkeerdelijk uit. Zie boven onze 5 Aanm. op §. II. —— *Ie* en *i* wierden bij de Ouden nooit verwisseld. Zie HUYD. *Pr*. bl. 318, 319, 271. —— Met *ie* moet *olie*, *bistorie* enz. geschreven worden. HUYD. *Pr*. 271.

De *oe* diende oudtijds voor *oo* (22): doch is van dezelve gelijkerwijze onderscheiden. Dies de *ie* ten aanzien van *ij*, even is, als *oe* ten aanzien van *oo*: *boer*, *boor*; *doel*, *dool*; *toen*, *toon*; *zoen*, *zoon*. (23)

§ XI.

Van de spelling der *Tweeklanken*, in 't gemeen.

De 6 *Tweeklanken* die op *i* uitgaan, hebben in hun eerste deel een korte of lange klinkletter. De eersten zijn *ai*, *ei*, , *ui*: zie hun gebruik in de volgende voorbeelden: *ai*, *Mai*; *eisch*, *heil*; *buit*, *vuil*. De tweeden zijn *aai*,

* * *

(22) B. v. *voer* (*oo*), *groet* (*oo*). Ontelbare voorbeelden vindt men hier van bij M. Stoke; in de oude Stukken, die aangehaald worden in het 1. d. van Gron. Gen *Pro jure patrio excolendo*; en in stukken van het midden der XVI eeuw, te vinden in de Bijlagen, achter J. van Iperen *Redev. ter gedacht. van* I. Miggrode; hoewel alle deze, ten opzichte van de spellinge, niet dezelve waarde hebben.

(23) *Oe* wierde wel eer ook *ou* gespeld, *bouk* (boek); gelijk Pontus de Heuiter nog deed. Zie denzelven bl. 75. Doch hier in wierd hij al, met reden, verworpen door Ampz. *Taalb.* bl. 67-69.

aai, *ooi*, *oei:* hunnen klank hoort men in *gemaaid*, *gedraaid*; *berooid*, *gestrooid*; *gebroeid*, *gevloeid*.

Van de 5 Tweeklanken, die op *u* uitgaan: zijn deze beide kort, *au*, *ou:* men gebruikt ze in *Augustus*, *bedauwd*; *goud*, *zout*. De langen zijn *aau*, *eeu*; *ieu*: men zietze in *verflaauwd*, *geschreeuwd*, *vernieuwd*. (24)

§. XII.

Manier van spelling in 't Meervoudige van woorden, die in hun eenvoud of zaaklijk deel eenen tweeklank hebben.

De Tweeklank van het eenvoud of zaaklijke deel moet in 't meervoudig volledig blijven. Men moet dan van *kooi*, *paauw*, *leeuw* niet schrijven *kojen*, *pauwen*, *lewen:* dit loopt aan tegens. §. IX.

Dewijl het eenvoud *baai*, *kooi*. enz. op *i*, maar niet op *ij* eindigt *baaij*, *kooij*; (25) en 't gewoone teeken des meervouds *en* is; zoo oor-

* * *

(24) *Ai* en *ei* worden meermalen verwisseld; zie HUYD bl. 60, 61, 396. Ook *ui* en *ie*; *bestuur*, *bestuir*, *bestier*; *kuikens*, (*ie*); *ruiken*, (*ie*). Over de spelling der tweeklanken hebbenwe boven, (aanm. XI), gesproken.

(25) Zie boven onze 5 aanm.

beordeelen sommigen, dat men in het meerv. dier woorden ook zonder *j*, door het toedoen van *en*, behoort te spellen, *Hai*, *Haien*; *vlei*, *vleien*; *lui*, *luie*; *maai*, *maaien*; *booi*, *booien*; *groei*, *groeien*. (26)

Maar dewijl het eenvoud *vrouw* enz. doorgaans met *w* gesloten wordt; zoo heeft men door bijvoeging van *en* van *bedauw*, *bedauwen*; *bouw*, *bouwen*; *blaauw*, *blaauwen*; *eeuw*, *eeuwen*; *bieuw*, *bieuwen*. (27)

§. XIII.

Noodzaaklijk onderscheid tusschen de *ei* en *ij*.

Daar zijn, die geen onderscheid tusschen de *ei* en *ij* of *y* in de uitspraake weeten; noch de rechte eigenschap der woorden kennen, die met de een of de ander moeten gespeld worden; en daarom onverschillig *lijden* voor *leiden*, *zein* voor *zijn* spellen. Maar men moet nooit *ij* voor *ei* uitspreeken, noch den zin der woorden omkeeren.

D Zie

(26) Deze spelling heeft hare bedenkingen voor en tegen; doch deze dingen zijn van te weinig aanbelang dan dat wij ons 'er bij zouden ophouden.

(27) De bijgevoegde *w* in *vrouw* enz. wordt goed-

Zie en hoor het zin- en klankverſchil in de volgenden: *bei*, *bij*; *eiken*, *ijken*; *leiden*, *lijden*; *meiden*, *mijden*; *peilen*, *pijlen*; *reizen*, *rijzen*; *ſteil*, *ſtijl*; *veilen*, *vijlen*; *vleien*, *vlijen*; *weiden*, *wijden*; *zeil*, *zijl*. (28)

§ XIV.

Van de *Verdubbeling* der Konzonanten.

Een enkele *Medeklinker*, tuſſchen twee greepen ſtaande, gaat in de ſpelling doorgaans tot de tweede over, om die te beginnen. Zie dit blijkbaar onderſteld. § VI. Hier door wordt de korte klinker van het eenvoudige *dak*; *weg*, *lot* in een' langen van het meervoudige veranderd, *daken*, *wegen*, *loten*. (29) Zal

* * *

goedgekeurd by TEN KATE I. 127, 128: doch verworpen bij MOON. bl. 14. NYL. bl. 42; Zie MOON. *verded.* bl. 57-59.

(28) Het verſchil in de uitſprake tuſſchen *ei* en *ij* blijkt uit 't geen wij boven, num. 5. en 21. hebben aangemerkt. De onvermoeide TEN KATE geeft, I. deel bl. 177-210; een aantal van regelen op, waar naar men *ei*, en *ij* wete te gebruiken. En een grooter lijſtje van woorden, ſoortgelijke als onze Schrijver bijbrengt, vindt gij bij E. ZEIJDELAAR *Spelk. voor de jeugd* bl. 58-60.

(29) Over de ſcheiding der lettergrepen kunt gij

Zal dan het meervoud den korten klank des klinkers, die in het eenvoud was, behouden; de medeklinker moet *verdubbeld* worden: b. v. *heb*, *hebben*; *bad*, *badden*; *tref*, *treffen*; *lig*, *liggen*; *klok*, *klokken*; *bel*, *bellen*; *ſtem*, *ſtemmen*; *zin*, *zinnen*; *ſtap*, *ſtappen*; *kar*, *karren*; *vos*, *voſſen*; *let*, *letten*.

§ XV.

Over het gebruik der *verwante* letters, *b*, *p*; *d*, *t*; *g*, *ch*; *v*, *f*; *z*, *ſ*; wanneer dezelve *voor aan* de woorden geſchreeven worden.

Als men de *verwante* letters verdubbelt, en voor en achter dezelve eenen klinker voegt; dan heeft men eene proeve van derzelver rechte eigenſchap in kracht, en uitſpraake. Hoor dit in de zachten; *ebbe*, *edde*, *egge*, *evve*, *ezze*; en in de ſcherpen; *eppe*, *ette*, *echche*, *effe*, *eſſe*.

Naar deze eigenſchap van zacht en ſcherpheid dient haar gebruik te zijn in de ſpellinge, naar vereiſch van 't woord. Hier door

* * *

gij wetenſwaardige bijzonderheden vinden bij Moon. bl. 41--44. *verded. van* Moon. *ſpelling* bl. 23--25. v. d. Palm I. 43--45.

heeft men ook dikwijls een zin-verschil in anders gelijke woorden.

Zie dit beide in de volgenden, waar in ze voor aan geschreeven worden: *b*, *p* in *bal*, *pal*; *bek*, *pek*; *ben*, *pen*; *best*, *pest*; *bot*, *pot*; *bijl*, *pijl*; *d*, *t* in *dal*, *tal*; *daal*, *taal*; *den*, *ten*; *der*, *ter*; *dien*, *tien*; *doorn*, *toorn*; *draag*, *traag*; *g*, *ch* in *goor*, *choor*; *logen*, *lochen*; *v*, *f* in *veilen*, *feilen*; *vel*, *fel*; *z*, *s* in *zaai*, *saai*. (30)

§. XVI.

Haar gewoone gebruik, *achter aan*

Dewijl gewoonlijk het meervoudige de konzonant, die het eenvoudige achter aan heeft, behoudt, of ook verdubbelt; zoo toont dat meervoud de rechte eigenschap van spelling en uitspraak des woords in het end van 't eenvoudige. En deze spelling maakt ook dikwijls een nuttig onderscheid in de beteekenisse. Zie dit verschil in de volgende voorbeelden: omtrent *b* en *p* in *flab*, *flap*; *slib*, *slip*; *flob*, *flop*; *tob*, *top*; *rob*, *rop*; *d* en *t* in *graad*, *graat*; *bard*, *bart*; *blood*, *bloot*; *nood*, *noot*; *boud*, *bout*; *zaad*, *zaat*; *ried*, *riet*; *wijd*, *wijt*; *wed*, *wet*; *wand*, *want*; *zijd*,

* * *

(30) Mijne aanmerkingen over deze verwante letters zal ik over de volgende §. bijéénvoegen.

zijd, *zijt*; g en *ch* in *rog*, *roch*; *lag*, *lach*; *ligt*, *licht*; *ſlag*, *ſlach*; *geſlagt*, *geſlacht*; *weg*, *wech*!

Dus dient men ook met een *d* te ſpellen *God*, *land*, *goèd*, *kwaad*, *verkeerd*, *bemind*; om dat het meervoud heeft *Goden*, *landen* enz. Dit is thans ook het gewoone en achtbaarſte gebruik.

Maar de ſpelling van de *v* achter aan in *wijv*, *wolv*, *ſtov*, enz. is tot nog toe weinig in gebruik; en nog weiniger van de *z* in *buiz*, *muiz*, *prijz*, enz. maar men ſchrijft ze doorgaans met *f* of *s*, of ſchoon het meervoudige de *v* of *z* vereiſcht: b. v. *wijf*, *wijven*; *ſtijf*, *ſtijve*; *geloof*, *gelooven*; *buis*, *buizen*; *boos*, *booze*; *prijs*, *prijzen*. (31)

* * *

(31) Dat deze letters ſlechts in zachtheid en ſcherpheid van elkanderen verſchillen, merkt elk duidelik omtrent *b* en *p*, *d* en *t*, *g* en *ch*, *v* en *f*; doch minder omtrent *z* en *ſ*. Bij de Latijnen en Grieken is de *z* ſcherp, en de *ſ* zacht: zoo achtte men eertijds de *z* ook in onze tale eene ſcherpe uitheemſche letter te zijn, en de *ſ* eene zachtere, die men doorgaans gebruikte; gelijk minkundigen nog te dezen dage gewoon zijn te doen. Omtrent het Jaar 1584 heeft echter de *Kamer in liefde bloeiende* te Amſterdam, in navolging van de Franſchen, en gelijk men dacht, van onze oudſte Voorvaderen, ter onderſcheiding, *z* als zacht ingevoerd, en de *ſ* als ſcherp

* * *

ſcherp behouden; te meer, wijl de *ſ* meer zoude ſiſſen als z in *ſabel*, *ſaai*, *zadel*, *zajen*. Sedert dien tijd hebben de Opbouwers onzer ſprake in dit ſpoor beginnen te treden: ſchoon onze Overzetters van den Bibel de z weinig gebruikt hebben. Nu is derzelver gebruik door langdurigheid reeds gewettigd. In deze gedachten omtrent de z ſtond PONTUS DE HEUITER al bl. 60-63. VERWER *Id.* L. B. p. 63, 64. zie TEN KATE I. 121. MOON. bl. 15, 16. In tegendeel denkt AMPZ. bl. 29-38.

Maar de vraag zal hier voornaamlijk zijn, wanneer wij deze verwante letters gebruiken moeten?

Ik zal hier eenige regelen voorſtellen, welker opvolging de groote verſcheidenheid, die men in de ſpelling hier omtrent beſpeurt, zeer verminderen zoude.

1. *Wij moeten de afleiding en verbuiging der woorden in het oog houden.* — Derhalven gebruik ik beſt *d* in *land*, *God*, *goedheid* en diergelijken, welke in de afleiding en verbuiging een *d* hebben, als *landen* enz. Wij volgen hier in PONTUS DE HEUITER bl. 47, HUYD. *Pr.* bl. 31-36. AMPZ. bl. 63-66. SEWEL bl. 14-17: hoewel de *t* bepleit wordt door NYL. bl. 38-40. MOON. bl. 33-36. MOON. *ſpell. verded.* bl. 46-52. — De *t* moet om die zelve reden zijn in *bout*, *gekant* enz. — De *g* in *magt*, *gebragt*, *plagt*, *klagt*, *dragt*, *dag*, *lang*; van *mogen*, *brengen* enz. De *gh* is

* * *

is hier onnoodig: het welk MOONEN echter voorstaat bl. 8, 9. *Verded. van* MOONENS *Spell.* bl. 43 46; tegens SEWEL bl. 31, 32.— De *v* is daarom in *ontvangen.* HUYD. *Pr.* bl. 204, 205.

2. De uitspraak geeft op het einde van een woord aan de letteren eene scherpheid: derhalven *moet eene scherpere letter eene greep sluiten*, wanneer 'er geene verbuiging tegens strijdt, b. v. in *niet*, doch geenszins *nied*: *v* en *z* zijn echter al te zacht, dan dat ze zouden kunnen sluiten; des schrijf ik *stof*, *lof*, *brief*, *wijf*, *huis*, *muis*, *blaas*; al strijdt 'er ook de verbuiging tegen in *wijven*, *huizen* enz. TEN KATE maakt hier over eenige bedenkingen I. d. bl. 126, 127.

3. *Eene zachtere letter opent eene greep*, *wanneer die voor een klinker of* w *staat* daarom schrijf ik *huizen*, *brieven*, *zalig*, *zien*, *zwaar* met *z* en *v*.

4. *Een dezer letteren eene greep openende wordt scherp*, *wanneer die volgt op een medeklinker*, *of gevolgd wordt door denzelven.* Dit heeft voornaamlijk plaats in de speliing van *z* en *s*. Men moet dan *maaksel*, *slaan*, *slooten*, *sissen*, *keersen*, *persen*, *dansen*, *verwisselen*, *schaamte* schrijven met *s*, maar niet met *z*.

5. *Men moet ook acht geven op den bijzonderen aart*, *en op de uitspraak der woorden:* zoo wordt de *s* vereischt in het begin van *sissen*, *sikkel*, *sabel*, *somber*, *suiker*, *sap*.

6. Wanneer men een woord naar den eenen of anderen regel op eene verschillende wijze zoude kunnen spellen, *moet men onderzoeken, bij een voorkomend woord, welke regel dan de meeste waardij hebbe:* b. v. naar den 2 regel zou men *lant* kunnen schrijven, wilde men de uitspraak volgen; doch de verbuiging *landen* is van meer belang, en vordert daarom *land* naar den 1 regel. In tegendeel is de zachtheid der z al te groot, dan dat men naar den 1 regel *buiz* zoude spellen, om dat het verbogene *buizen* is; ze vereischt *buis* naar den 2 regel. Hoe zal men spellen *magt* of *macht*? de uitspraak zou het laatste eischen naar den 2 regel; doch de afleiding van *mogen* strijdt 'er tegen; daarom verkiezen wij *magt* naar den 1 regel. Die reden van afleiding is zoo duidlijk niet in *kracht*, des mag hier de *ch* boven de *g* naar den 2 regel gelden.

Ik beken het, daar kunnen wel eenige bedenkingen geopperd worden tegens de waardij dezer regelen: doch ik vlei mij met de hope, dat eene nauwkeurige waarneming van dezelve de eenparigheid in de spelling zeer bevorderen, en vele zwarigheden uit den weg ruimen zou; gelijk sommige woorden, die gelijkluidend zijn in klank, maar verschillen in beteekenis, hier door ook onderscheiden zullen worden: b. v. *aard*, *aart*; *deugd*, *deugt*; *gelach*, *gelag*; enz.

§. XVII.

§. XVII.

Van de Spellinge met *dt*.

Dt in de naamen *Godt*, *landt*, *goedt*, *kwaadt* enz. is nu buiten het achtbaare gebruik, dewijl de *t* hier aan overtollig is.

Maar zoo is ze niet als men ſchrijft, *Gij* of *bij bidt*, *houdt*, *vindt*, *wordt*. Het weezenlijk of zaaklijk deel van *beminnen*, *verlangen*, *bidden*, *bouden*, *worden* heeft men in *ik bemin*, *verlang*, *bid*, *boud*, *ik word bemind*: maar men kan niet ſchrijven *gij* of *bij bemin*, *verlang* enz. Hier moet de *t* bijkomen, *gij*, *bij* of *zij bemint*, *verlangt bidt*, *houdt*, *wordt bemind*. Dus ieder woord naar deszelfs eigenſchap en afleiding ſpellende maakt men den zin duidelijk. Zie hier een veelvoudig onderſcheid in *ik* houd *het eene*, *en gij* houdt *het andere end van 't* hout *vast: terwijl bij 'er een* houw *met de bijle in* houwt. (32) Om dezelfde reden moet men ook met *dt*, doch zich ſcheidende in twee greepen, ſchrijven *breedte*: want door het bijvoegſel *te* koomt van *boog*, *diep*, *groot*; *boogte*, *diep-*

* * *

(32) De ſtelling van onzen Schrijver omtrent het gebruik van *dt* wordt voldongen bij Huyd. *Pr.* bl. 31-36: waar in elk, die ſlechts het oog ſlaat op de afleiding, de verbuiging, en vervoeging der woorden, zal moeten beruſten.

diepte, *grootte*: zoo ook van *breed*, *wijd*, *rond*; *breedte*, *wijdte*, *rondte*.

§. XVIII.

Eenige nuttige onderſcheidinge in de ſpellinge.

Laat mij hier, ten beſluite, nog eenig onderſcheid tot bevordering van de duidlijkheid bijvoegen.

Liggen is door *i* van *leggen* onderſcheiden (33) gelijk ook *zitten* van *zetten*; *drinken*, van *drenken*: zoo wel als *zuigen* en *zoogen* in zin verſchilt. Zie dit duidelijker in *de moeder* zet *het kind op haaren ſchoot*; *het kind* zit 'er op. *Zij* legt *het aan haare borſt*; *en* zoogt *het*: *het kind* ligt 'er *aan*, *en* zuigt. *Zij* drenkt *het uit een bekertje*; *en het kind* drinkt *'er uit*.

Vuur dient met *uu* geſpeld te zijn, in onderſcheiding van *Vier*: een telwoord.

Boſch, *bos*, *bus* zijn onderſcheiden. Een *boſch* wordt met boomen beplant: *bos* is een bundel: *bus*, een armbus.

Dewyl de toevoegſels *te*, *ve*, *we*, *ze* ganſch

* * *

(33) Over *liggen* en *leggen*, benevens de woorden, die daar van afgeleid worden, is Huyd. waardig om ingezien te worden, *Pr.* bl. 505-510.

ganſch kort en zacht van uitſpraak zijn: zoo ſchrijft men *Tee*, of *Thee*, (kruid) *vee*, *wee* *zee* met *ee*, die noodzaaklijk lang is.

Dus kan men ook onderſcheiden *zo* (indien) van *zoo* (op die wijze), dat met meer nadruk wordt uitgeſproken. (34)

TWEE-

* * *

(34) Woorden. die overeenkomen in uitſprake, maar verſchillen in beteekenis, kunnen dikwijls in de ſpelling niet onderſcheiden worden: b. v. een mes *wetten*, en *wetten*, die de Overheid voorſchrijft: hij *bad*, en hij ging naar een *bad*. — Dikwijls moeten ze onderſcheiden worden, uit hoofde van de afleiding: *bont* van kleur; hij *bond* (van binden): hij *bood* (van bieden); *boot* (een ſchipje): hij wierp een *want* (handſchoen) naar den *wand* of muur: hij *wedt* (van wedden); eene *wet* der Overheid. -- Dikwijls mogen deze woorden, duidlijkheidshalve, onderſcheiden worden. Zoude men niet in de ſpelling het *licht* der zonne van een *ligt* gewigt mogen onderſcheiden? een *wicht* of kind, van een *wigt*, waar mede men weegt? het ontkennend *noch*, van het bijvoegend *nog?* Schoon ik niet loochenen wil, dat gelijkluidende woorden veeltijds denzelven oorſprong hebben, welke in ſommige duidelijk is b. v. in *rede* een redevoering, en *reden* oorzaak, (zie Hoogstr. en Kluit op de woorden *Rede* en *Zegen*), doch in anderen niet klaar blijkt. Althans wij moeten in deze ſpelling de regels, Aanm. 31 opgegeven, niet voorbij zien.

TWEEDE DEEL,

over de Nederduitsche

TAALBESCHRIJVING of SPRAAK-DEELEN,

§. XIX.

De algemeene *Taaldeelen.*

De gansche bewoording der Nederduitsche taal kan men in tienderlei onderscheiden: 1. de *Naamwoorden*, 2. derzelver *Voorleden*, 3. de *Bijnaamwoorden*, 4. de *Voornaamwoorden*, 5. de *Werkwoorden*, 6. de *Deelwoorden*, 7. de *Bijwerkwoorden*, 8. de *Voorzetsels*, 9. de *Voegwoorden*, en 10. de *Tusschenwerpsels*. (35)

De

* * *

(35) De Schrijver begint hier met dat deel der Spraakkunst, het welk men anders *Etymologia* noemt.

De onderscheidene *Taaldeelen*, of *Partes Orationis*, worden door hem opgegeven. De bijzondere eigenschap van elk deel zal in 't vervolg, telkens bij de overweging van ieder deel, worden voorgesteld, TEN KATE spreekt 'er van I d. bl. 321-323. En in de verschillen omtrent hun getal en rangschikking denk ik het onnoodig te zijn mij in te laten.

De

De vier laatsten, het *Bijwoord* een weinig uitgezonderd (36) zijn onveranderlijk in derzelver spelling: maar de zes eersten zijn veranderlijk door de *Valbuiging*, *Vergrooting*, of *Tijdvoeging*. (37)

§. XX.

* * *

De Heer D. MESTINGH betoogt in zijne keurige *verhandeling over den oorsprong en de natuur der Taalen in het gemeen*, bl. 45 49. dat de werkwoorden de wortel der andere deelen zijn. Ten dienste van hun, die onze Nederduitsche Kunstwoorden min gewoon zijn, zal ik hunne gewoone Latijnsche namen, volgens de orde van onzen Schrijver, noemen; 1. *Nomina substantiva*, 2. *Articuli*, 3. *Adjectiva*, 4. *Pronomina*, 5. *Verba*, 6. *Participia*, 7. *Adverbia*, 8. *Praepositiones*, 9. *Conjunctiones*, 10. *Interjectiones*.

(36) Het *Bijwoord* wordt door onzen Schrijver van de onveranderlijke Taaldeelen *een weinig uitgezonderd*. Het is waar, daar zijn trappen van vergrooting in de bijwoorden, *spoedig*, *spoediger*: doch wij zullen het laatste woord ruim zoo wel als een afzonderlijk bijwoord kunnen aanmerken, als dat *spoedig* onder de bijwoorden veranderd zij in *spoediger*.

(37) De *Valbuiging*, *Vergrooting*, en *Tijdvoeging*, waar door de verandering der zes eerstgenoemde spraakdeelen geschiedt, heeten gewoonlijk *Declinatio*, *Comparatio*, en *Conjugatio*.

§. XX.

Van de *Naamwoorden.*

Een Naamwoord of *Zelfstandig Naamwoord*, in onderscheiding van een *Bijvoeglijk Naamwoord*, is een woord, het welk eene zelfstandigheid of zaak, by dien naam bekend, aanduidt.

De Naamwoorden zijn Eigene, of Gemeene. De *Eigene* zijn aan een bijzonder Persoon of zaak eigen; als *Jozef*, *Maria*, *Kanaän*, *Jerusalem*, *Bethania*, *Jordaan*. De *Gemeene* naamen zijn aan de gansche soorte gemeen, als *mensch*, *land*, *stad*, *dorp*, *rivier*.

Ten aanzien der *Geslachten* zijn de naamwoorden drieërlei; 1. *Manlijk*, 2. *Vrouwlijk*, 3 of *Onzijdig*, anders *Geenerlei*. (38)

§. XXI.

* * *

(38) Veel zouden wij omtrent de *Naamwoorden* in 't gemeen kunnen en willen aanmerken; derzelver *Afleiding*, en *Beteekenis* alleen zoude ons een ruim veld van bespiegelingen openen; zo niet ons kort bestek verbood daar in te treden. Dit doet de schrandere TEN KATE, zoo opzettelijk en nauwkeurig in het geheele tweede deel zijner *Aenleiding tot de kenn. der Ned. Spr.*, dat hij elks nalezing, bewondering, en erkentenis verdiene. Andere Spraakkunstenaars hebben 'er zoo weinig

van,

* * *

van, en datzelve nog van zoo weinig waarde, dat wij hunne namen niet eens zullen voorſtellen. Doch over de *ſamenkoppeling* der woorden zie men MOONEN bl. 121-124.

Ik bepaal mij wat opzettelijker bij de *Geſlachten*. Een zelfſt. naamwoord is of *manlijk* (*generis maſculini*), of *vrouwlijk* (*generis foèminini*), of *onzijdig* (*neutrius generis*); ſommige hebben *beide* geſlachten (*ſunt communis generis*). Dit zal aan iemand, die geene andere talen door oefening geleerd heeft, vreemd voorkomen: men mag het ook als een bijzonder Spraak-eigen aanmerken, waar van de oorſprong en reden moeilijk valt te bepalen. TEN KATE heeft, gelijk meermalen, zoo ook hier over, een vernuftige gedachte, l. d. bl. 397, 398. In de oudſte tijden naamlijk, toen het ſchrijven weinig in gebruik was, vereeuwigde men gedenkwaardige gevallen door gezangen. De Dichters begonnen ras den teugel te vieren aan hunne vlugge verbeelding: zij vertoonden de zaken als zekere perſonen. Daar door ontvingen ook, naar zijne giſſing, vele naamwoorden een manlijk of vrouwlijk geſlacht, terwijl andere, die onder geene perſoonsverbeelding worden voorgegeſteld, buiten eenig geſlacht of onzijdig bleven. Miſſchien komt het u beter voor, dat in de meerdere of mindere hardheid van een woord de oorſprong te zoeken is van deszelfs geſlacht. Dit is althans zeker, dat de waarneming der geſlachten vrij beſtendig was onder de Ouden, en doorgaans

zeer

zeer eenparig in onze vermaagschapte talen; gelijk TEN KATE uit een groote lijst van woorden toont, I. d. bl. 411-468: schoon wij niet ontkennen, dat 'er door den tijd wel eenige verandering in de geslachten van sommige naamwoorden is voorgevallen. —— De verwaarloozing van deze geslachten is eene groote misslag, en niets is thans gemeener. Maar hoe zal men het verbeteren? Min kundigen staan hier dikwijls verlegen, en de regels der Spraakkunstenaars zijn doorgaans niet zeer nauwkeurig. Daar is echter een veiliger weg geopend, die te vinden is in de *Geslachtlijst der zelfstandige Naamwoorden*, welke opgesteld is door D. VAN HOOGSTRATEN, aangevuld door G. OUTHOF, en met nuttige aanmerkingen 1759 uitgegeven door A. KLUIT. Op dit spoor zullen wij onzen Leerling voorlichten.

Gij vraagt dan, waar uit zullen wij het geslacht van elk naamwoord kennen?

Men zegt doorgaans, uit de voorgevoegde lidwoorden, *de* en *het* in den eersten naamval, *des* en *der* in den tweeden, *den*, *de*, *het*, in den vierden: zoo redeneren NYLOË, SEWEL, ELZEVIER, V. D. PALM en anderen. —— Maar hoe weet een vreemdeling of een onkundige, wanneer *de* of *het*; *des* of *der*; *den*, *de*, of *het* geplaatst moet worden? Men beroept zich op de welluidendheid: doch, 't geen bij den eenen welluidt, is een wangeluid bij den anderen. Dit kenmerk der Geslachten is dan niet genoegzaam, gelijk het ook

* * *

ook zoo beschouwd wordt door KLUIT in zijne voorrede voor HOOGSTRAT. *Lijst*, bl. XXVII, XXVIII.

Deze merkt verder op, dat men even weinig zeker gaat, wanneer men in woorden, die uit de Latijnsche of uit andere talen tot ons overgebragt zijn, op gezach van de *Id. L. B. p.* 16., hun geslacht mede overneemt. Dit bemerken wij uit het onzijdig *vinum* der Latijnen, en ons manlijk woord *wijn*.

Zijn de geslachten eene bijzondere eigenschap der tale; en moet men den aart eener tale uit derzelver gebruik voornamelijk ontdekken; dan volgt, dat de waarneming van het bestendig gebruik der geslachten, het welk bij de beste Schrijvers, die hier in ook de Ouden volgen, voorkoomt, de voorname bron is, waar uit wij eene grondige kennis van dezelve kunnen erlangen. Op dezen voet gaat ook HOOGSTRATEN in zijne *Geslachtlijst* te werk, op eene wijze, dat hij (naar het juiste oordeel van HUYD. *Pr.* bl. 87.) hier door *verdiend heeft, dat men zijns naams, zoo lang 'er Duitsch gesproken wordt, met achting en genegenheid, gedenke.* HOOFD en VONDEL zijn zijne voornaamste Leidslieden. Onze Staten Overzetting van den Bibel is in het stuk der geslachten ook vrij zuiver: zie de *Aansp.* voor de genoemde *Geslachtl.* bl. LI--LVII; hoewel MOONEN in deze Overzetting eenige misslagen aanduidt in eenen *brief* aan D. v. HOOGSTRAT., te vinden achter eenen ouderen druk dier

* * *

Lijst, bl. 431 en volgg. — Zijn 'er dan ook geene regelen, zult gij nu denken, waar naar wij op dien gebaanden weg onzen gang kunnen richten? MOONEN geeft hier veel van op, bl. 59-79, maar heeft 'er zoo vele uitzonderingen bij, dat men ligt in verwarring kan geraken. Ik zal eenige waarnemingen bijbrengen, die vrij algemeen zijn, en weinig uitzonderingen hebben, schoon ze daar door minder in getalle zijn. Wij zullen bij elk geslacht stil staan.

Het *Manlijke* heeft doorgaans plaats,

1. Bij eigene namen van Mannen; *Samuel*, *Salomo*.

2. Bij namen van mannelijke bedieningen of eigenschappen; *Vorst*, *koopman*, *broeder*.

3. Bij naamwoorden, die, uitgaande op *aar* of *er*, afstammen van werkwoorden, en derzelver werking op een persoon overbrengen; *wandelaar*, *looper*: of die, uitgaande op *ier*, afstammen van zelfstandige naamwoorden, en eenen werkenden persoon aanduiden; *wijngaardenier*, *hovenier*, *aalmoesenier*.

4. Bij naamwoorden, die wel in zich zelve een ander geslacht hebben, echter als eigene namen van mannen aangemerkt worden, en eenige hunner eigenschappen aanduiden; *Ondeugd*, *Booswicht*, *Lidmaat*, *Bloed*, *Voorspraak*: zie KLUIT bij HOOGSTR. op *wicht*.

5. Bij namen van steenen, genomen voor eenen bijzonderen steen; *diamant*, *saffier*, *ro-*

* * *

robijn. Maar genomen voor de erts of stof zijnze onzijdig: zie KLUIT op *diamant*, en beneden bij het *onzijdige* geslacht num. 2.

Vrouwelijk zijn.

1. De eigene namen van Vrouwen; *Eva*, *Rachel*.

2. Namen van vrouwlijke bedieningen en eigenschappen; *dienstmaagd*, *zuster*.

3. Namen van bijzondere Letteren; *a*, *b*, *c*, *d*.

4. Die op *ster* uitgaande afstammen van werkwoorden, en derzelver werking op eene vrouw overbrengen; *voedster*.

5. Die op *in*, *ing*, uitgaande, van werkw. afdalen, en hunne werking aanduiden, *wandeling*, *beweging*, *bevinding*.

6. Die *nis* ten uitgang hebben, het welk, achter werkwoorden of deelwoorden gevoegd, een daad beteekent; *behoudenis*, *gedachtenis*.

7. Die, afstammende van zelfstandige naamwoorden, eindigen op *in*, *esse*, of *sche*, en eene Vrouw vertoonen; *Koningin*, *Vriendin*, *Zondaresse*, *Meesterscbe*.

8. Die, afgeleid van naamwoorden, uitgaan op *ij* of *ije*, en eenen staat, eene bediening, of werking te kennen geven; *abdij*, *waardij*, *burgerij*, *bakkerij*, *dieverij*. Hier van zijn echter onderscheiden sommige onzijdige woorden, als *gerij*, dat bij afkorting zoo gespeld wordt voor *gerijd*, van *rijden*. Zie, beneden, onder het *onzijdige* geslacht, num. 5.

* * *

9. Die, van bijvoeglijke naamwoorden herkomstig, op *heid* uitgaan, en eene hoedanigheid, in het afgetrokkene beschouwd, voorstellen; *rechtvaardigheid*, *grootheid*.

10. Die, op *schap* eindigende, afstammen van bijvoegl. naamw. en eene hoedanigheid beteekenen; *gramschap*, *dronkenschap*. Ook die dezen uitgang hebben, en, van zelfstand. naamw. afgeleid, eene algemeenheid van personen in een vergaderd lichaam aanduiden; *de broederschap*, *burgerschap*: maar wanneer deze laatste soort van woorden eene bediening, waardigheid of gesteldheid eener zake, uitdrukken, zijn ze onzijdig; *het burgerschap*, *meesterschap*, *stadhouderschap*: zie dit bevestigd en opgehelderd bij Kluit op *aanbieding*, *bontgenootschap*, maar voornaamlijk op *priesterschap*.

11. Die *te* achter aan hebben, en, afkomende van bijv. naamw., bijna in beteekenis overeenkomen met die in *heid* uitgaan; *rondte*, *boogte*, *diepte*, *grootte*. Oudtijds spelde men *de* voor *te*; waar van nog waarschijnlijk ons *koude* voor *koudde* is. Zie Kluit op *ronde*.

12. Die op eene zachte *e* uitgaan; *vreeze*, *zorge*: doch het wegwerpen der *e*, bij eene verkorte spelling, maakt het geslacht wel eens manlijk; als *eene gaarde* Vr., *een wijngaard* m., *intrede* vr., *tred* m.: maar meermalen onzijdig *de punte*, *oore*, *ooge*, *ure*, *oorloge*; *het punt*, *oor*, *oog*, *uur*, *oorlog*: zie

Kluit

* * *

KLUIT op *punt*, *gaarde*, *intrede*, HUYD. *Pr.* bl. 47, 239. TEN KATE I. d. bl. 404-406. HOOFD *waarnem.* XV. achter TEN KATE, I. 718.

Onzijdig zijn

1. De namen van Steden en Landen; *het kooprijk Amsterdam*, *het steenachtig Arabië*: zie HOOGSTRAT. op *Abijdus* en KLUIT op *Min* bl. 252, 253. Welluidendheidshalve zegt men *den Haag*, schoon tegen den aart der tale.

2. Die eene algemeenheid of stoffe aanduiden; *het graan*, *goud*, *steen*. zie het geen wij onder het manlijk geslacht num 5. aanmerkten, en KLUIT op *diamant*, *doek*, TEN KATE I. 403.

3. Werkwoorden in de onbepaalde wijze als naamwoorden gebruikt wordende; *het eten*, *drinken*.

4. Bijvoegl. naamw. als zelfstandige gesteld: *het ruim*, *rond*, *goed*: zie KLUIT op *recht*, *mensch*.

5. Het zaaklijke deel van een werkw., met het voorvoegsel *be*, *ge*, *ver*, *ont*, wordt een onzijdig naamwoord, ter beteekenis van de werking van het werkw.; *het bederf*, *geraas*, *verblijf*, *ontwerp*.

6. Die in *sel* uitgaande, en van werkwoorden afkomstig zijnde, eene voortgebragte zaak, of een werktuig, beteekenen; *schepsel*, *baksel*, *deksel*.

7. Die in *schap* eindigende, van zelfstand

 naamw.

naamw. afdalen, en eene bediening, waardigheid, of gesteldheid eener zake uitdrukken; het *burgerschap*: zie 't geen wij boven aanmerkten onder het *vrouwl.* geslacht num. 10.

8. Verkleinende naamw., die *je*, *tje*, *ke*, *ken*, *kijn*, *lijn*, achter aan hebben; *het oogje mannetje*, *wijfke* enz.

9. Die in *dom* eindigen, wanneer ze eene algemeenheid of gezelschap van personen te kennen geven; *het Engelendom*, *Heidendom*. *Pausdom*: anders zijn *rijkdom*, *adeldom*, *wasdom* enz., waar in deze beteekenis niet is, manlijk: zie KLUIT op *maagdom*.

Daar zijn ook woorden, die dan eens *mannelijk*, dan eens *vrouwlijk* zijn, naar vereisch van het onderscheiden geslacht der personen, die daar door uitgedrukt worden; *boel* (zie HUYD. *Pr.* bl. 138), *Gemaal* (HUYD. bl. 269). Ook alle, die op *ling* uitgaan, en iemands aart aanduiden; *vreemdeling*, *vondeling*, *tweeling*: zie KLUIT op *zuigeling*. Voorts, die in *genoot* eindigen; *bedgenoot*, *lotgenoot*.

Nu moet ik 'er nog vier algemeene waarnemingen bijvoegen.

1. Wanneer personen door eenige zaken of naamwoorden vertoond worden, dan wordt het geslacht van den verbeelden persoon, doch niet dat van het naamwoord, het welk dien persoon uitdrukt, gevolgd door de betrekkelijke voornaamwoorden. Zoo zegt men

in

* * *

in goed Duitsch; het *wijf draagt een kind op* haaren *arm*; *de daden van* zijne Majesteit, Hoogheid, *maken* hem *onsterflijk in naam*; gelijk ook met J. DE DECKER, *voor 't aanzicht van* de *zon*, dien *zienlijken God*; en met VONDEL, *de Nijd ligt op haar luimen*. Even zoo is het gelegen met de namen van Steden en Landschappen, die schoon anders onzijdig, als personen verbeeld een manlijk of vrouwlijk voornaamwoord achter zich hebben; het *kooprijk Amsterdam heeft* haren *roem verbreid over de gansche aarde*. ANTONIDES zegt, 't *getulband Azie deelt aan de Scheepvaart uit gesteente, zijde, en goud uit* haren *vollen hoorn*. Hoe vreemd deze aanmerking in den eersten opslag schijne, en hoe weinig ze ook doorgaans, zelfs van HOOGSTRATEN, begrepen zij, ze wordt echter reeds erinnerd in de *Id.* L. B. bl. 96, en betoogd door HUYD. *Pr.* bl. 87-60, KLUIT op *Abijdus* en *Min*, FORTMAN *taalk. Aanm.* achter zijne *dichtl. Mengel. bl.* 2-10, gelijk ze ook uit het Angelsaxisch bevestigd wordt bij TEN KATE I. 474. 475.

2. Meermalen heeft men het lidwoord *de* voor naamwoorden van het onzijdige geslacht, daar anders *het* moest staan; ook wel voor verbogene naamvallen van mannelijke naamwoorden, daar anders *den* moest staan: zoo zegt men b. v. in navolging der beste Schrijvers; *het volk komt op* de *been*, *een leger in* de *wapen brengen*, *jemand onder* de *voet werpen*, *wij zullen* de *gevangene visch straks eten*. De reden is, om dat die naamwoorden

* * *

den een verzamelenden zin hebben, en als meerv. gebruikt worden, of meervoudige zijn met afkorting van den meerv. uitgang *en*; als of 'er gezegd wierd *het volk komt op de beenen*, *in de wapenen*, *onder de voeten*, *de visschen*. Men zegt ook *alle ding*, *alle man*, waar over wij onder §. XXXII. nader spreken zullen. Zie over dit alles KLUIT bij HOOGSTR. op *been*, HUYD. *Pr*. bl. 291-300, TEN KATE I. 395, 396.

3. Woorden, die uit twee naamwoorden zijn saamgesteld, behouden het geslacht van het laatste woord der samenstelling; b. v. *rechtsgeleerdheid* vr. Zoo blijft ook het zelfstandige naamwoord zijn geslacht behouden, wanneer een van onze afscheidelijke voorzetsels 'er voor koomt; b. v. *gang* m., zoo ook *ingang*, *doorgang*; *grond* m., *afgrond* m.; *breuk* vr, *afbreuk*, *inbreuk* vr. Maar wanneer een onafscheidelijk voorzetsel voor een naamw. komt, b. v. *verstand*, *beslag*, dan behoudt het naamwoord niet altijd, maar slechts in sommige gevallen, zijn geslacht. Waar over gij den nauwkeurigen TEN KATE kunt inzien I. d. bl. 406-410 en HUYD. *Pr*. bl. 47.

4. In sommige woorden heeft een verloop van geslachten plaats: zoo was *beest* oudtijds vr. maar nu heeft het onzijdige geslacht reeds stand gegrepen. Sommige hebben door den tijd twee geslachten aangenomen, b. v. *smaad* m. en vr. Sommige drie, als *sneeuw*, *slag*. zie KLUIT op alle deze genoemde woorden. Men moet het gebruikelijkste volgen.

Meer

* * *

Meer bijzondere en algemeene waarnemingen omtrent de bepaling van de onderscheidene geslachten der naamwoorden zullen wij nu niet bijbrengen. En dan zult gij billijk denken, dat 'er duizend woorden overblijven, welker geslacht men uit de opgegevene waarnemingen niet ontdekken kan Men moet hier het gebruik raadplegen, en daar in hebben wij HOOGSTRATEN en KLUIT in de uitgegevene *Geslachtlijst* tot goede Leidslieden.

Onze Schrijver liet hier in zijn handschrift een klein lijstje van manlijke, en een diergelijk van vrouwelijke, en een van onzijdige naamwoorden volgen. Doch dit laten wij achter, om dat het geslacht van vele dier woorden uit onze genoemde waarnemingen kenbaar is, en men een grooter lijst der gegebruikelijkste woorden noodig heeft, gelijk het ook ongemaklijk is een woord, veeltijds in alle die drie lijstjes naar zijn geslacht, op te zoeken.

Wij zullen daarom aan het einde van dit werkje een grootere naamlijst, naar de orde der letteren, laten volgen, waar in men gemaklijk de voornaamste woorden zal kunnen opslaan, en hun geslacht 'er bij aangeteekend vinden; waar van men het bewijs, tevens met de woorden, die bij ons ontbreken, opzoeken kan in de genoemde *Geslachtlijst* van HOOGSTR. door KLUIT uitgegeven.

§. XXI.

Van de *Valbuiginge.*

De *Valbuiging*, *Verbuiging*, of *Buiging* is eene ſtelling, of verandering der naamwoorden (of die 'er voor in plaats komen), met derzelver toebehooren (Voorlid, of Voornaam, en Bijnaam), naar vereiſch van ieders geſlacht en getal, in zekere Naamgegevallen.

Een *Naamval* of *Naamgeval* is een geval of gelegenheid, waar in een perſoon of zaak, door het naamwoord beteekend, geſteld wordt; het zij als werkende (of ook iets zijnde, of wordende) of bewerkt; het zij als iets ontvangende, of dervende; het zij die als eigenaar van iets, of eindelijk als aangeſproken aangemerkt worde.

Dus zijn 'er zes Naamgevallen, waar in een perſoon, of zaak, genoemd kan worden,

1. de *Werker*; van wien men getuigt, dat hij iets doet, is, of wordt:

2. de *Eigenaar*; dien men iets eigent:

3. de *Ontvanger*; dien men aanmerkt als iets gegeven:

4. de *Lijder*; of de bewerkte, die de werking ondergaat:

5. de *Toehoorder*; die aangeſprooken, of wien iets toegeroepen wordt:

6. de

6. de *Derver*; dien men doorgaans aanmerkt als iets ontnomen.

De eerste en vijfde vereischen het naamwoord, met zijn voorhebbend, in zijnen *Rechten stand*, dat is onveranderd; maar de vier overige, als *Gebogen*, of veranderd (39.)

§. XXII.

* * *

(39.) De Naamvallen (*Casus*), waar door de verbuiging (*Declinatio*) geschiedt, worden doorgaans met de Latijnsche namen 1. *Nominativus*, 2. *Genitivus*, 3. *Dativus*, 4. *Accusativus*, 5. *Vocativus*, 6. *Ablativus* uitgedrukt, of bij ons geheeten 1. de *Noemer*, 2. *Teler*, 3. *Gever*, 4. *Aanklager*, 5. *Roeper*, 6. *Nemer*. Aan deze orde is men gewoon: daarom acht ik het best die ook te volgen, en heb, hier naar, des Schrijvers orde veranderd, welke in zijn handschrift dus had, 1. de *Werker*, 2. de *Toeboorder*, 3. de *Eigenaar*, 4. de *Lijder*, 5. de *Ontvanger*, 6. de *Derver*. Hij gebruikt hier min gewoone Nederduitsche benamingen, en volgt daar in, schoon met eenige verandering, het voetspoor van het Kunstgenootschap *Natura et arte*, en anderen. Dezelve komen met den aart der zake vrij wel over een, gelijk te zien is uit het geen bijgebragt wordt, het welk nader wordt opgehelderd door Elzevier *Proev. van nieuwe Nederd. Spraekk.* bl. 50-57. en van der Palm *Spraekk.* II. bl. 6—21. welke hier van ook voorstanders zijn. Wij zullen dit thans niet betwisten, en in onze aan-

* * *

aanmerkingen, om verwarring voor te komen, des Schrijvers namen behouden, of de naamvallen naar onze orde, die de gewoone is, den *eersten*, *tweeden*, *derden* enz. noemen. Echter kan ik niet ontveinzen, dat ook deze benamingen des Schrijvers even weinig nauwkeurig zijn, als de gewoone, welke laatste men wel volgen kan, wanneer men dezelve niet toepast op de personen of zaken, die door een voorkomend woord uitgedrukt worden, gelijk doorgaans geschiedt, maar op de buiging van het woord zelve: bij voorbeeld *Paulus heeft vele volken het heil van Christus aangeboden*; gij merkt *Paulus* staat hier in den eersten, *Christus* in den tweeden, *Volken* in den derden naamval; nu mogen wij *Paulus* den *Noemer* heeten, niet om dat *Paulus* hier iets noemt, maar om dat door deze woordbuiging de persoon of zaak genoemd wordt, van welke gesproken wordt; *van Christus* is hier de *Teler*, niet om dat die iets teelt, maar om dat dit woord in zulk eene buiging staat, waar door te kennen gegeven wordt, dat aan hem iets geteeld of geëigend wordt; *Volken* heeten wij den *Gever*, niet, om dat die iets geven, maar om dat door die woordbuiging aangeduid wordt, dat hun iets gegeven wordt, namelijk *het heil van Christus*. Maar de benoeming van *Aanklager* blijft zeer ongepast. Men zou deze naamvallen duidelijker kunnen heeten, *het noemende*, *telende*, *gevende geval* enz. gelijk in de werkwoorden *de gebiedende wijze* enz. Gij kunt over deze benamingen eene keurige Verhandeling vinden van den Heer H. Hoogstam, onlangs uitgegeven in het eerste deel

der

§. XXII.

Van de *Voorleden*, en derzelver Buiging.

De *Artikels* of *Voorleden*, ook *Naamleden* en *Geslachtwoorden* genaamd, zijn voorloopers van de gemeene naamwoorden; en wijzen nauwkeuriglijk aan de minder of meerder bepaaldheid van den zin derzelver, neffens het onderscheid van geslachte.

Zij zijn tweederlei: het onbepaalende [*Een*] *Eene*, en *Een*; het bepaalende *De* en *Het* (40.)

Laat

* * *

der *Taal-en Dichtl. Oefeningen* van het Leijdsch Genootsch. *Kunst wordt door arbeid verkregen*, bl. 147-168, door welken de oude en gewoone benamingen verdedigd worden. VAN DER PALM brengt een voorbeeld bij waar in alle naamvallen voorkomen: *de vordering van den leerling (des leerlings) geeft den Meester blijdschap; kwijt u dan, o jongelingen! van uwen pligt.* — Nauwkeurig worden alle deze naamvallen door TEN KATE overwogen, I. d. bl. 324-328.

(40) Wanneer een naamwoord in den alleronbepaaldsten zin gebruikt wordt, is 'er zelfs het onbepalende Lidwoord niet voor. Zoo zijn deze spreekwijzen *daar is vuur; daar is een vuur; daar is het vuur* onderscheiden in eene meerdere of mindere bepaaldheid van zin.

Laat mij hier derzelver Buiging, ook tot een voorbeeld van die der meeſte voornaamwoorden, bijvoegen. (41)

In hunnen rechten ſtand zijn het manlijke en vrouwlijke even eens, en beide van het onzijdige onderſcheiden. Nochtans wordt wegens de welluidendheid de korte zachte *e* van achter *Eene* (gelijk ook van eenige Voornaamen) altijd of dikwijls, voor al in 't manlijke, achtergelaaten. (42)

De Buiging geſchiedt door de toevoegſels *ſ*, *n*, of *r*, al naar vereiſch; en gewoonlijk ook met hulpe van de Voorzetſels *aan* en *van*.

Om

* * *

zin Dit wordt nauwkeuriger ontwikkeld bij TEN KATE I deel bl. 341-345, en voornaamlijk bij KLUIT *Vind. artic. Graec. in N. T. part.* 1 *tom.* 1. *p.* 1-27.

(41) De buiging der voorleden onder de Ouden en Verwanten kan men bij TEN KATE vinden I deel bl. 354- 364.

(42) Men beminde oudtijds meer dan nu den uitgang op eene zachte *e*; dus is nu het mannelijke gewoonlijk *een*, het vrouwelijke *eene*, het onzijdige *een*; terwijl de welluidendheid wel eens eene *e* in 't mannelijke bijvoegt, en in 't vrouwelijke afwerpt, voor welk laatſte men nauwkeuriger *een'* ſchrijft, gelijk *een'* ook wel in plaats van *eenen* geſteld wordt; zie HUYD. *Pr.* bl 446, en onze Aanm. 47.

Om de kortheid zijn de gegeven naamen der Naamvallen hier gemerkt met hunne eerste letteren.

1. Het onbepaalende Voorlid, ook als Telwoord, [*Een*,] *Eene*, *Een*.

Het Eenvoud.

	Manlijk.	Vrouwlijk.	Onzijdig
W.	*Eene* of *Een*	*Eene*, of *Een*	*Een*
E	*Eenes* [*Eens*] of *Van eenen*	*Eener* of *Van een* [*eene*]	*Eens* of *Van een*
O.	*Aan eenen*, of *Eenen*	*Aan eene*, of *Eener* (43)	*Aan een* of *Eenen*
L.	*Eenen*	*Eene*, *of Een*	*Een*
T.	*	*	*
D.	*Van eenen*	*Van eene*	*Van een* of *Van eenen*

Het Meervoud ontbreekt.

2 Het Bepaalende Voorlid *De* en *Het*

Het Eenvoud.

	Manlijk.	Vrouwlijk.	Onzijdig.
W.	*De* (44)	*De*	*Het*
	*	*	*

E. *Des*

(43) Dat men in dezen naamvalle in het vrouwelijke billijk *eener*, *der*, zegt wordt bewezen bij Huyd. *Pr.* bl. 379, 380.

(44) In den eersten naamv. van het manl. eenvoud schrijft men verkeerdelijk *den*, gelijk men te dikwijls zegt, en schrijft *den Apostel spreekt*: zie Kluit bij Hoogstr. *Lijst* bl. 297-299.

E.	*Des* of *Van den*	*Der* of *Van de*	*Van het* of *Des*
O.	*Den* of *Aan den*	*Aan de* of *Der*	*Aan het* of *Den*
L.	*Den*	*De*	*Het*
T.	*	*	*
D.	*Van den*	*Van de* (45)	*Van het* of *Van den*

Het Meervoud.

W.	*De*	*De*	*De*
E.	*Der* of *Van de*	*Der* of *Van de*	*Der* of *Van de*
O.	*Aan de* of *Den*	*Aan de* of *Der*	*Aan de* of *Den*
L.	*De*	*De*	*De*
T.	*	*	*
D.	*Van de*	*Van de*	*Van de*

De hier en daar onderſcheiden buiging geeft aanleiding tot een minder of meerder verhevenheid of laagheid van ſtijl. (36)

§. XXIII.

* * *

(45) Oudtijds gebruikte men in dezen naamv. ook *van der*, van waar men nog heeft *op der aarde*, *van der hand* en meer diergelijken; zie Huyd. *Pr.* bl. 169. 170.

(46) Van dit onderſcheid tuſſchen eenen hoogdravenden, deftigen, en gemeenzamen ſtijl, en het daar uit voortvloeiend verſchil in de ſpel-

§. XXIII.

Voorbeelden van de *Buiging* der naamwoorden, met derzelver voorleden.

1. Met den Artikel *Een*.

Laat de naamwoorden zijn *Appel*, *Bloem*, *Kruid*; waar van het eerste is manlijk, het tweede vrouwlijk, het derde onzijdig; gevoegd met eenig bijvoegsel, tot beter begrip der onkundigen.

W. (47) *Een appel* van goeden smaak; *Een bloem* van bevallige kleur en geur; *Een kruid* van gezond gebruik; zijn vruchten van den hof.

F E. (48)

* * *

spelling spreekt TEN KATE I deel bl. 334. en volgg. Doch ik twijfel, of dit wel op goede gronden geschiedt, en die veranderingen niet liever aan de welluidendheid zouden moeten worden toegeschreven, of aan eenen meer of minder verouderderden spreektrant.

(47) Oudtijds gingen de naamwoorden uit op eene zachte *e*; zie KLUIT bij HOOGSTR. *Lijst*. bl. 511-513; onze aanmerk. bl. 26; VERWER in eenen brief aan RELAND achter den ouderen druk van HOOGSTR. *Lijst* bl. 479--491, daar dit beweerd wordt tegen MOONEN in zijnen brief, die ook daar ter

E. (48) De goede smaak *eens appels* of *van eenen appel*; de aanminnige kleur en geur

* * *

ter plaatze te vinden is, bl. 435 en volg. Maar in vervolg van tijd spelde men met meer verkorting, en sneed de *e* achter af; hoewel dezelve, vooral in de verbogene naamvallen, meermaalen behouden wordt, of mag worden: b. v. *vermaninge*, *mensche*, *ruste*, *zone*, *wille*. Elzevier houdt de *e* noodzaaklijk in den derden en zesden naamvalle *Spr.* bl. 57, 58.

(48) De tweede naamval is gelijk aan den eersten in vrouwlijke naamwoorden, *de stad*, *der stad*: ook in het manlijke, en onzijdige, wanneer de buiging geschiedt met *van*, b. v. *van eenen appel*, *van eenen man*, *van een kind*. — Buigt men met *eens*, of *des*, dan hebben manlijke en onzijdige woorden in den tweeden naamval *es* of *s* achter aan, *des geestes*, *des mans*, *eens kinds*; zoo ook, wanneer de buiging geschiedt zonder voorlid, b. v. *die vrouw heeft mans krachten*; in welken gevalle de tweede naamval staan moet voor het woord, waar van hij afhangt; zie ten Kate 351-353. Nyl. 60-62. Even zoo worden ook vrouwlijke woorden wel met *s* gebogen, *'s moeders goed*, *mijn dochters man*, gelijk de vrouwl. eigene namen *Rachels kinderen*, *Eva's zonde*, zie ten Kate I. 394, 395 en 465 bij het woord *zee*, Moon. bl. 101, 102. — Sommige manl. en onzijdige woorden vereischen in den tweeden naamval den uit-

geur *eener bloem*, of *van eene bloem*; het nuttige gebruik *eens kruids* of *van een kruid*; vermaanen ons van 's Hemels goedheid.

O. De lieve zon geeft *aan eenen appel*; *aan eene bloeme* of *eener bloeme*; *aan een kruid* van gezond gebruik; alle wenschelijke vereischten.

L. Daar door mogen wij *eenen appel* eeten; *eene bloem* in derzelver lieflijkheid beschouwen en ruiken; *een kruid* van onzen akker; tot gezondheid gebruiken.

T. *

D. Dan kan men tot verfrissing *van eenen appel* eeten; *van eene bloeme* gebruik maken; *van een kruid*, tot levens onderhoud geschapen; nuttigen.

2. Met den Artikel *De*.

Laat de naamwoorden, naar de drie geslachten, zijn *Heer*, *Vrouw*, *Kind*.

 Het

* * *

uitgang *en* in *des Heeren*, *Graven*, *menschen*, *harten*, enz. welke een overblijfsel schijnt van de oude verbuiging; zie TEN KATE I. 392-395, die hier toe ook den uitgang *sen* in eigene namen brengt, b. v. *Gerrit Jakobsen*. Men zou echter *sen* ook als eene verkorting van *zoon* kunnen aanmerken. De uitgang *en* heeft ook plaats bij sommige vrouwl. woorden, *mijn vrouwen moeder*.

Het Eenvoud.

W. *De Heer*, *de Vrouw*, *het Kind.*
E. *Des Heeren*, *der Vrouw*, *des Kinds*; of *van den Heer*, *van de Vrouw*, *van het Kind.*
O. *Aan den Heere*, *aan de Vrouwe*, *aan het Kind*; of *den Heere*, *der Vrouwe*, *den Kinde* (49).
L. *Den Heer*, *de Vrouw*, *het Kind.*
T. *O Heer*, *Vrouw*, *Kind!*
D. *Van den Heere*, *van de Vrouwe*, *van het Kind*, of *van den Kinde* (49)

Het Meervoud (50)

W. *De Heeren*, *Vrouwen*, *Kinderen.*
E. *Der* [of *van de*] *Heeren*, *Vrouwen*, *Kinderen.*

O. *Aan*

* * *

(49) De derde en zesde naamval van het onzijdige, met *den* of *eenen* gebogen, eifchen eene *e* achter aan, b. v. *den volgenden geflachte*, *uit den geloove*: zie KLUIT bij HOOGSTR. *Lijft.* bl. 53, 54.

(50) De uitgang van het meervoudige is *en*, als *borften*, *beenen*; of *s*, als *loopers*; of *en* en *s*, als *mans mannen*, *broeders broederen*; of *eren*, als *gemoederen*; of *en* en *eren*, als *volken volkeren*, *beenen beenderen*; dit alles wordt

O. *Aan de* of *den Heeren*, *aan de* of *der Vrouwen*, *aan de* of *den Kinderen.*
L. *De Heeren*, *Vrouwen*, *Kinderen.*
T. *O Heeren*, *Vrouwen*, *Kinderen!*
D. *Van de Heeren*, *Vrouwen*, *Kinderen* (51)

§. XXIV.

Van de *Bijvoeglijke* Naamwoorden.

Een *Bijnaamwoord*, of *Bijvoeglijk Naamwoord*, is een woord, dat de hoedanigheid of stoffe der dingen, door het naamwoord benoemd, aanduidt, het welk in zijnen eigenen

* * *

wordt nauwkeuriger ontwikkeld door TEN KATE I. 380-391; die 'er ook *ens* bijvoegt in *begeertens*, *belangens*, doch ten onrechte volgens de *Proeve* van het Genootsch. *Dulces ante omnia Musae* bl. 100-102. —— Bij sommige woorden heeft geen meervoud plaats, waar van MOONEN eene lijst geeft, bl. 80-83, die echter hare uitzonderingen heeft.

(51) Men moet omtrent de buiging der naamw. nog aanmerken, dat zulken, die in de laatste lettergrepe een korten klinker hebben, den laatsten medeklinker verdubbelen, als *katten*, *eigenschappen*; zie TEN KATE I. 386, 387. —— Ook zoude men, in navolging van MOON., ELZEV., V. D. PALM, en anderen, naar de onderscheidene buiging der woorden, onderscheidene rangen van Buigingen kunnen stellen. Maar men verwart ligt in noodelooze onderscheidingen.

ſtand onmiddelijk voor het naamwoord geplaatſt wordt.

Die de *boedanigheid* der dingen beſchrijven zijn menigvuldig: ziende op derzelver waarde, geſtalte, groote, enz. als *goed*, *kwaad*; *rond*, *vierkant*; *groot*, *klein*; *wit*, *zwart*.

Die de *ſtoffe* der dingen beſchrijven zijn daar van afgeleid door het bijvoegen van *en*; b. v. van *goud* komt *gouden*; van *zilver*, *zilveren*; van *tin*, *tinnen* enz. Dus zegt en ſchrijft men een *gouden* ring, *zilveren* kop, *tinnen* ſchotel, *koperen* ketel, *zijden* kleed, *wollen* lap, *roggen* brood, *tarwen* bol.

Zij blijven dus in alle geſlachten, getallen, en gevallen onveranderd. (52)

§. XXV.

* * *

(52) De uitgang *en* in ſtoffelijke bijnaamwoorden wordt door TEN KATE I. 393. als een verouderde tweede naamval aangezien. Wat hier van. zij: die uitgang onderſcheidt ten minſten dit ſoort van bijv. woorden, en is hun wezenlijk kenmerk. Ten onrechte werpt MOONEN dan in het vrouwl. de *n* achter af, bl. 51; gelijk door HUYD. uit de Oudheid voldongen wordt *Pr*. bl. 348-352, 367, 368; zie. ook KLUIT bij HOOGSTR. *Lijſt*. bl. 175-178, die tevens vrij betooglijk beweert, dat deze woorden door bijvoeging van *e*, en *en* wel verbogen mogen worden, b. v. *goudene vaten*. Doch deze buiging wordt weg-

§ XXV.

Van de *Buiging* der bijvoeglijke naamwoorden, gepaard met hun volgend zelfstandige.

Het Eenvoud.

De Werker.

Hier heeft men drieërlei gelegenheid der Bijnaamen waar te neemen.

1.) Voor manlijke naamwoorden, met het onbepaalende lidwoord *een*, en die in hunne beteekenisse eenige *waardigheid* of *bedrijf* te kennen geeven, als *Koning*, *Prins*, *Heer*, *Knecht* enz., insgelijks *man*, *mensch*, *Christen*; wordt het bijnaamwoord zaaklijk zonder achtergevoegde *e* vereischt: b. v. een *magtig* Koning, een *goed* Prins, een *doorluchtig* Vorst, een *groot* Heer, een *verstandig* Meester, een *getrouw* knecht, een *geleerd* Man, een *zondig* mensch, een *innig* Christen.

2.) Voor manlijke naamwoorden, ook met den artikel *een*, die van gemelde bedrijvende beteekenis niet zijn, als *zoon*, *leeuw*, *hond*

* * *

weggelaten, wanneer ze eenen te langen staart maakt, of kwalijk luidt: zoo zegt men *eenen zilveren beker*, of *zilveren bekers koopen*, niet *zilverenen* of *zilverene*.

hond enz., moet de bijnaam met *e* geschreeven worden, zoo wel als voor de vrouwlijke naamen; doch het onzijdige zonder *e*: b. v. in 't manl. een *lieve* zoon, een *felle* leeuw, een *booze* hond; in 't vrouwl. een *lieve* dochter, een *milde* gaave, een *goede* daad; in 't onzijdige een *lief* kind, een *sterk* paard, een *goed* werk.

3) Maar wanneer het naamw. wegens den voorafgaanden artikel *de*, *het* of eenig ander voornaamw., van eene *bepaalde beteekenisse* is; dan moet de bijnaam, ook voor het onzijdige, en voor de gemelde bedrijvende manlijke naamw. met *e* geschreeven worden: b. v. in 't manl. de *magtige* Koning, de *groote* Heer, de *geleerde* Man; in 't onzijdige het *lieve* kind, het *sterke* paard, het *goede* werk. (53)

De Toehoorder.

Hier is het naamwoord wegens de aanspraak bepaald, diensvolgens vereischt de bijnaam, ge-

* * *

(53) Het geen hier aangemerkt wordt van de buiging der bijv. naamw. met een zelfst. naamw. wordt breeder beredeneerd door den nauwkeurigen TEN KATE I. 365-376, en HUYD. *Pr.* bl. 190-194. En het onderzoek daar van is van te grooten omslag, dan dat wij 'er ons, in een kort bestek, mede bemoeien kunnen.

gelijk het even voorgaande, de *e* achter aan in alle geslachten: b. v. o *magtige* Koning! o *groote* Heer! o *geleerde* Man! mijn *lieve* Kind!

De Eigenaar, Ontvanger, Lijder, Derver.

Die van de *eerste* gelegenheid houden zich in alle verboogen gevallen onveranderlijk: b. v.

E. De troon van eenen of een' *magtig* Koning.

O. Aan een' of een' *doorlugtig* Vorst hulde doen.

L. een *goed* Prins eerbiedig beminnen.

D. Van een' *getrouw* Vader alle behoefte ontvangen. (54)

* * *

(54) Wanneer deze bijv. naamw. hier niet gebogen worden, zou men ze als bijwoorden (*adverbia*) kunnen aanmerken, of deze onveranderlijkheid uit de welluidendheid afleiden: maar dan eischt deze zelfde welluidendheid, dat ook het voorlid *een* onverbogen zij, en men niet zegge *de troon van eenen*, maar *van een magtig Koning*. Daar is echter weinig reden, waarom men deze bijv. woorden onverbuiglijk stelle, ten zij men denke, dat ze dan eenen algemeeneren zin aanduiden. TEN KATE merkt ook aan, I. 378, dat bijv. woorden, die van een stad of land ontleend

Die van de *tweede* gelegenheid, met den artikel *een*, hebben in de drie geslachten, als volgt:

E. De beminnelijkheid eenes *lieven* zoons, of van eenen *lieven* zoon; eener of van eene *lieve* dochter; eens *lieven kinds*, of van een *lief* kind.

O. Eenen *lieven*, of aan eenen *lieven zoone*; eener of aan eene *lieve* dochter; aan een *lief* kind, of eenen *lieven* kinde goede giften geeven.

L. Eenen *lieven* zoon; eene *lieve* dochter; een *lief* kind wel opvoeden.

D. Van eenen *lieven* zoone; van eene *lieve* dochter; van een *lief* kind kinderlijke liefde ontvangen.

Die van de *derde* gelegenheid, met den artikel *de*, *het*, worden in de drie geslachten dus gebogen.

E. Des *magtigen* Konings of van den *magtigen* Koning; der of van de *hooge* Overheid, van het *groene* veld, of des *groenen* velds.

O. Den of aan den *magtigen* Koning; der of aan de *hooge* Overheid; aan het *groene* veld, of den *groenen* velde.

L. Den

* * *

leend zijn, en op *er* uitgaan, onverbuiglijk zijn, *Amsterdammer schippers* enz. Eene te lange staart, die deze woorden hier doorkrijgen, en die wanluidend zijn zou, schijnt hier van de reden te zijn.

L. Den *magtigen* Koning; de *hoge* Overheid; het *groene* veld.

D. van den *magtigen* Koning; van de *hooge* Overheid, van het *groene* veld.

Het Meervoud.

Die van de laatste, met den artikel *de*, *het*, zijn alleenlijk meervoudig. Zij vereischen in alle geslachten, en gevallen, den uitgang in *e*: *magtige*, *hooge*, *groene*.

§. XXVI.

Van de *Vergrooting* der bijnaamwoorden.

De *Vergrooting* der bijnaamen is eene verheffing of verlaaging van derzelver beteekenisse tot het volgende naamwoord; in vergelijking van nog één, twee, of meer diergelijke dingen; het zij als dezen te bovengaande, of allen overtreffende. Want van twee dingen kan het eene wel grooter wezen, dan het andere, maar niet het grootste; hier toe worden ten minsten drie vereischt.

Men noemt dan drie trappen van vergelijking de *Stellende*, de *Vergrootende*, de *Overtreffende* (55) De eerste heeft den bijnaam op zich

* * *

(55) Taalkundigen noemen deze trappen van vergelijking den *Positivus*, *Comparativus*, en *Superlativus*.

zich zelven, de beide volgende zijn twee graaden van verhooging. Het gewoone kenteeken van den eerſten is het toevoegſel *er*, van den laatſten *ſt*, achter het weezenlijke van den bijnaam. Deze drie trappen van vergelijking worden in de volgende voorbeelden gezien: *breed*, *breeder*, *breedſt*; *groot*, *grooter*, *grootſt*; *hoog*, *hooger*, *hoogſt*; *min*, *minder*, *minſt*; *mooi*, *mooier*, *mooiſt*: (56) bij

* * *

(56) De Vergrootende, of tweede trap, gemaakt door een achtergevoegd *er*, neemt, om de gemakſijkheid der uitſpraak, wel een medeklinker voor *er* aan: zoo zegt men van *zwaar*, *zwaarder*, in plaats van *zwarer*. — En, wanneer de laatſte klinker kort is, wordt, naar aanm. 51, de laatſte medeklinker in de vergrooting verdubbeld: zoo koomt van *tam ſnel*, *tammer ſneller*. — Men houdt dezen tweeden trap doorgaans ook, met TEN KATE I. 328, onverbuiglijk: doch, de aart der bijv. woorden billijkt de buiging, ten zij eene te lange ſtaart wanluidendheid verwekte: men mag dan zeggen *eenen hoogeren berg beklimmen*, beter dan *eenen hooger berg*; en *eenen verhevener ſmaak hebben*, beter dan *eenen verheveneren*; zie aanm. 54. -- Die zelve langſtaartigheid en wanluidendheid verbiedt meermalen de buiging met *er* of *ſt*, oudtijds *eſt*, en eiſcht het gebruik van *meer*, *zeer*, *boven*, of *meeſt* met den ſtellenden trap; zie §. XL. Gelijk ook ſommige woorden, uit hoofde van

bij het laatste wordt dikwijls *aller* gevoegd *allergrootst*, *allerhoogst*, waar van het naamwoord *Allerhoogste* is. (57)

In de vergelijking van twee zaaken wordt *als* vereischt bij de gelijkheid met het Stellende; maar *dan* bij het Vergrootende: b. v. *Wie was ooit zoo een wijs, rijk, en heerlijk Koning* als *Salomo? Onze Heere Jezus, Koning der Koningen, en Heer der Heeren, is meerder* dan *Salomo*. (58)

§. XXVII.

* * *

van hunne beteekenisse, geene vergrooting gedogen. Dit alles kan elk in de bijzondere gevallen ligt merken, en hier uit, onder vergelijkinge van onze 52 aanm., opmaken, dat ook de stoffelijke bijnaamwoorden bezwaarlijk vergroot kunnen worden.

(57) Dit voorgevoegd *aller* beduidt den hoogsten trap, *allersterkst*: zie HUYD. *Pr.* bl. 85-87.

(58) Ter bevestiging van het geen hier over *als* en *dan* gezegd wordt kan men HUYD. zien in zijne *Pr.* bl. 28-34, 460, 461, 623, en *aanmerk. op* MEL. STOKE *Rijmkron.* I. d. bl. 169, 170. benevens de *Proev.* van *Dulces ante omnia Musae* bl. 145, 146.

§. XXVII.

Van de Buiging der bijvoegl. naamw., als ze zonder een volgend zelfstandige geschreeven worden.

Wanneer, bij wijze van uitlating des naamwoords, het bijnaamwoord alleen staat, behoudt het echter zijne betrekking op het naamwoord, dieswegen vereischt het eene buiging, als of 'er het naamwoord bijstond. Laat tot een voorbeeld zijn *de vroome Christen en Christenen.*

	Eenvoud.	Meervoud.
W.	*De vroome...*	*De vroome ...*
E.	*Des vroomen.*	*Der vroome.*
O.	*Aan den* of *den vroomen.*	*Aan de* of *den vroome.*
L.	*Den vroomen.*	*De vroome.*
T.	*O vroome!*	*O. vroome!*
D.	*Van den vroomen.*	*Van de vroome.*

Maar wanneer het bijnaamwoord, door voorvoeging van een ander, in een zelfstandig woord veranderd is, of anders op zich zelf als zoodanig voorkome, dan is de buiging gelijk een manlijk zelfstandig naamwoord: bij voorbeeld.

Een-

	Eenvoud.	Meervoud.
W.	*De oprechte vroome.*	*De oprechte vroome.*
E.	*Des oprechten vroomen* of *van den oprechten vroome.*	*Der* of *van de oprechte vroome.*
O.	*Aan den oprechten vroome.*	*Aan de* of *den oprechte vroomen.*
L.	*Den oprechten vroome.*	*De oprechte vroomen.*
T.	*O oprechte vroome!*	*O oprechte vroomen!*
D.	*Van den oprechten vroome.*	*Van de oprechte vroomen.* (59)

§ XXVIII.

* * *

(59) In het voorbeeld van onzen Schrijver luidt *vroomen* in den tweeden, derden, vierden, en zesden naamv. van het eenvoudige beter dan *vroome*: en dan volgt het den aart der bijv. naamw.; schoon het, bij uitlating, den zin heeft van een zelfst., gelijk ook *verlos ons van den boozen*. Althans in het meerv. moet in zulken gevalle, mijns bedunkens, altijd de *n* achteraan zijn, gelijk de Schrijver ook *vroomen* stelt in navolging van VONDEL en anderen: zie HUYD. *Pr.* bl. 10. P. C. HOOFD heeft echter hier over zwarigheid, in zijne XI, XXVI, XXIX, XXXIII, XXXIX, XLI. *Waarnem.* achter TEN KATE I. d. Zoo wel als SEWEL in de *tweemaand. uittreks.* Jul. 1702. bl. 105. — Wanneer twee bijv. naamw. saamgevoegd worden, en het eerste betrekkelijk is op het tweede, dan wordt het als een bijwoord

§. XXVIII.

Van de *Voornaamwoorden*.

Een *Voornaamwoord* is een woord, dat in den ſtand van een zelfſt. of bijv. naamw. geſteld een perſoon of zaak aanduidt, die iets doet, lijdt, is, of wordt.

Ze zijn menigvuldig: ik zal 'er de volgenden van melden. Daar zijn.

1. *Perſoonlijke*: *ik*, *gij*, beide manl. en vrouwl.; *hij* manlijk; *zij* vrouwl; *het* een onzijdig verhaalwoord; en *men* een algemeen perſoonlijk woord.

2. *Vraagende*: *wie*? en *wat*? *welke*? en *welk*? (60)

3. *Aanwijzende*: *die* en *dat*; *deze*, *gene*, *dit*; *deze* en *gene*, *deze* en *die*, *dit* en *dat*; *dezelve*, *het zelve*, of *zelfde* (61); *eene*, *een*; *geene*

* * *

woord gebruikt zonder verbuiging b. v. *aangenaam*, in deze uitdrukking *een aangenaam riekende bloem*: maar wanneer beide bijv. naamw. hun opzicht hebben op het volgende zelfſt., dan wordenze beide gebogen, b. v. *eene oude zorgdragende Moeder*.

(60) Voeg 'er bij *welk een*? *hoedanig een*? *wat voor een*?

(61) Over het onderſcheid tuſſchen *dezelve* en *dezelfde* zie HUYD. *Pr.* bl. 424, 426, 427, 432.

geene en *geen*; *eenige*, *sommige*, *veele*, *andere*; *iemand*, *niemand*; *een iegelijk*, *dusdanig*, *zoodanig*, *zulk een*; enz. (62)

4. *Betreklijke* tot perfoonen of zaaken te vooren genoemd: *die*, *dat*, *welke* of *dewelke*; *het gene* (63).

5. *Bezitlijke*: als bijvoeglijk, *mijne*, *uwe*, *zijne*, *haare*, *onze*, *hunne*, [*mijn*, *uw* enz]. Daar van als zelfftandig *de mijne*, *de uwe* enz.; [*het mijne*, *het uwe* enz.] (64)

§. XXIX.

Van de buiging der *Perfoonlijke* voornaamwoorden.

Laat mij, uit den hoop, eerft de *Perfoon-*

* * *

(62) Voeg 'er bij *alle*, *allerhande*, *allerlei*, *elk*, *elk een*, *ieder*, *ieder een*, *elkander*, *diergelijke*, *etlijke*, *menige*, *beide*, *iets*, *niets*, *alles*. Ook kan men de vragende voornaamw. beantwoorden met de perfoonlijke.

(63) Over *de gene*, *het gene* zie HUYD. *Pr.* bl. 619, 620.

(64) Wij kunnen de *Wederkeerende* voornaamw. als eene zesde foort bijbrengen, *zich*, *zijn*, *hun*, *haar*; waar omtrent men dikwijls deerlijk miftaft, en waar over ik den kundigen HUYD. *Pr.* bl. 422—434. ter aandachtige lezing aanprijze: fchoon VERWER deze feilen verfchoont in de *Boekz.* *Mai*, 1708. bl. 555.

soonlijke verbuigen: dan de vraagers, ieder met een aanwijzend voornaamw. tot antwoord, ten voorbeelde van anderen, verbogen voorstellen.

In de buiging der eersten heeft men drie persoonen te onderscheiden: want de ingevoerde spreeker gewaagt in den eersten persoon *van zich zelven*; in den tweeden persoon spreekt hij *tot* eenen anderen; in den derden verhaalt hij *van* eenen anderen.

De verbuiging is als volgt.

Een-

* * *

(65) Meermalen begaat men eenen misslag in't gebruik van *hun*, *hen*, *haar*. *Haar* is vrouwlijk, en heeft plaats in de verbogene naamv. van beide getallen. *Hun* en *hen* is manlijk en onzijdig, doch *hun* komt in den tweeden, derden, en zelden naamv. van het meervoud, en *hen* in den vierden. HUYD. brengt *Pr.* bl. 105. een voorbeeld bij, waar uit men het onderscheid van deze voornaamw. in alle naamv. duidelijk kennen, en gemakkelijk onthouden kan: zij *zijn goede vrinden*, *doch geen* hunner *behaagt mij*; *ook behaag ik* hun *niet*; *echter haat ik* hen *niet*; *maar zal mij wel van* hun *wachten*. Sommigen onderscheiden ook *haar* en *heur*, *hare* en *heure*, als of *heur* meervoudig ware: zie AMPZ. bl. 74, 75. Doch mijns oordeels, is deze onderscheiding zonder grond, en is slechts een verschillende tongval. TEN KATE schijnt ze ook niet te onderscheiden I. d. bl. 471.

Eenvoud.

W. *Ik*, *gij*, *hij*, *zij*.
E. *Van mij*, *van u*, *van hem*, *van haar*.
O. *Aan mij*, *aan u*, *aan hem*, *aan haar*.
L. *Mij*, *u*, *hem*, *haar*.
T. *Gij*, of *O gij*!
D. *Van mij*, *van u*, *van hem*, *van haar*.

Meervoud.

W. *Wij*, *gij*, *zij*.
E. *Van ons*, *van u*, *van hun*, *van haar*.
O. *Aan ons*, *aan u*, *aan hun*, *aan haar*.
L. *Ons*, *u*, *hen*, *haar*.
T. --- *Gij*, of *O gij*!
D. *Van ons*, *van u*, *van hun*, *van haar*.

§. XXX.

Bijvoegſel dezer buiging, tot nuttige onderſcheiding.

Laat mij tot nuttige onderſcheiding hier bij noch aanteekenen:

1) Offchoon de *Eigenaar* en *Derver* een zelfde gedaante heeft; is nochthans de uitſpraak zoo wel als de zin onderſcheiden: want in den eerſten valt de klemtoon op *mij*, *u*, *hem*, maar in den laatſten op *van*: bij voorbeeld;

 in

in den *Eigen*. *dit is een kind van* mij; in den *Derver*, *ik liet mijn kind* van *mij gaan*.

2) De *Eigenaar* heeft ook anders wel *mijnes*, *uwes*, *zijnes Heeren*, [of *mijns*, *uws*, *zijns*]; en *mijner*, *uwer*, *zijner*, *haarer*, *onzer*, *hunner*: bij voorbeeld; wiens is dat? *Dat is mijnes*, *uwes*, [*mijns*, *uws*] enz. *Hij gedenkt mijner*, *uwer*, *zijner* enz.; dit laatste wordt echter in den *Ontvanger* zeer eigen uitgedrukt, *hij gedenkt aan mij*, *u*, *hem* enz.

3) Dewijl in den tweeden persoon, na de uitwerping van *du* en *dij*, uit de schrijftaal, het eenvoud en meervoud *gij* en *u* aan elkander gelijk is; zoo voegt men 'er wel ten kenteeken van het meervoud *lieden* (van persoonen alleen gebruiklijk) achter aan, als *gij lieden*, *ulieden* (66).

4) Wanneer de gestelde spreeker van den derden persoon verhaalt, dat hij of zij niet omtrent een anderen, maar omtrent zich zelven

* * *

(66) Oudtijds zeide men in den eersten naamv. van het eenvoud *du*, in de verbogene *dij*; in de andere naamv. *u*. Een zekere soort van beleefdheid schijnt de oorzaak te zijn, dat men naderhand ook in het eenv. *gij* en *u* sprak, met verwerping van *du* en *dij*: zoo wordt ook *lieden* doorgaans achtergelaten, wanneer het meervoud van elders kenbaar is; zie TEN KATE I. 471-473.

ven werkzaam is; dan gebruikt men het wederkeerige *zich* in ſtede van *hem*, *haar*, *hen*, *hun*. (67) Bij voorbeeld; men zegge en ſchrijve, onderſcheidenlijk, in den *Eigen*. *Hij is een liefhebber van hem*; en *hij is een liefhebber van zich*: in den *Lijder*, hij *beklaagde hem*, *ach mijn Broeder*! en *hij beklaagde zich*, *zeggende wat heb ik gedaan*! (68).

§. XXXI.

Buiging van den vraagenden voornaam *wie*? en *wat*? met de aanwijzende *die*, *dat* (69), als zelfſtandig; en van *wat* als bijvoeglijk.

De verbuiging der eerſten als zelfſtandig zij dus.

 Het

* * *

(67) Omtrent het gebruik van *zich*, *zijn*, *hun*, *haar* hebben wij num. 64. Huyd. aangewezen.

(68) Wij moeten hier bij nog aanmerken, dat men in eenen gemeenzamen ſtijl, bij verkorting, in plaats van *mij* enz. ook *me*, *ge*, *we*, *ze*, zegge; zelfs ook in den vierden naamv. van het meerv. gebruikt men *ze*, waar in de Ouden voorgaan naar ten Kate I. 473, 474, waar over Ampz. te ruim oordeelt bl. 75. en het welk Verwer in dit geval geheel verwerpt *Boekz. Mai* 1708 bl. 541.

(69) Men kan op *wie* en *wat* ook antwoorden *deze*, *dit*, waar van de buiging in de volg.

Het Eenvoud.

	Manlijk.	Vrouwlijk.	Onzijdig.
W.	*Wie?*	*wie?*	*wat* is het?
	Die	*die*	*dat* is het.
E.	*Wiens*, of *van wien?*	*van wie?* (70)	*waar van?*
	Diens, of *van dien*	*van die*	*daar van.*
O.	*Wien* of *aan wien?*	*wie*, of *aan wie?*	*waar aan?*
	Dien, of *aan dien*	*die*, of *aan die*	*daar aan.*
L.	*Wien?*	*wie?*	*wat?*
	Dien	*die*	*dat.*
D.	*Van wien?*	*van wie?*	*waar van?*
	Van dien	*van die*	*daar van.*

Het

* * *

volg. § wordt voorgesteld: maar dan wordt in den tweeden zesden en derden naamv. van het onzijd. eenv. geantwoord *hier van*, *hier aan.*

(70) VERWER stelt, in de *Boekz.* v. *Mai* 1708 bl. 541. *wies*, *dies*, en bij verandering van *s* in *r wier*, *dier*, in den tweeden naamv. van het vrouwl. eenv. Ik houd het met den aart der andere voornaamw. overeenkomstiger, in het manl. eenv. te zeggen *wiens*, *diens*, *dies*; in het vrouwlijk *wier*, *dier*; en in het meerv. in beide geslachten *wier*, *dier*: zoo denkt HOOFD ook in zijne LXX en LXXII. *waarnem.* achter TEN KATE I. d.

Het Meervoud.

	Manlijk.	Vrouwlijk.
W.en L.	*Wie?*	*Wie* zijn het?
	Die	*die* zijn het.
E.enD.	*Van wie?* (70)	*van wie?* (70)
	Van die	*van die.*
O.	*Wien*, of *aan wie?*	*aan wie?*
	Dien, of *aan die*	*aan die.*

Het meerv. van ons onzijdige *wat*, als zelfstandig, ontbreekt: maar wanneer het bijvoeglijk gebruikt wordt, onderzoekende naar de hoedanigheid van persoonen of zaaken, dan heeft het zelve plaats in alle geslachten, en gevallen van beide getallen: als

Het Eenvoud.

W. en L. *Wat* man, vrouw, kind?
E. en D. *Van wat* man, vrouw, kind?
O. *Aan wat* man, vrouw, kind?

Het Meervoud.

Is even eens: zet slechts, mannen, vrouwen, kinderen.

Het antwoord aan dezen vraager kan *zoo-*

danig weezen. *Wat* man leeft 'er, die den dood niet zien zal? *Zoodanig een* niemand, wie hij ook zij.

§. XXXII.

Verbuiging van het vraagende voornaamwoord *welke*, *welk*; met het aanwijzende *deze*, *dit*, tot antwoord, beide bijvoeglijk.

Deze vraager begeert aanwijs van dezen of genen uit eene zekere veelheid: zie hier de volgende buiging.

Het Eenvoud.

W.	*Welke* man?	*welke* vrouw?	*welk* kind?
	Deze	*deze.*	*dit.*
E.	*Van welken*?	*van welke*?	*van welk*?
	[*welks*]?	[*welker*]?	[*welks*]?
	Van dezen	*van deze*	*van dit*
	[*dezes*]	[*dezer*]	[*dezes*].
O.	*Aan welken*?	*aan welke*?	*aan welk*? of *welken*?
	Aan dezen	*aan deze*	*aan dit*, of *dezen.*
L.	*Welken*?	*welke*?	*welk*?
	Dezen	*deze*	*dit.*
D.	*Van welken*?	*van welke*	*van welk*?
	van dezen	*van deze*	*van dit.*

Het

Het Meervoud.

W. en L.	*Welke* mannen?	*welke* vrouwen?	*welke* kinderen?
	Deze	*deze*	*deze*.
E.	*Van welke* [*welker*]?	*van welke* [*welker*]?	*van welke* [*welker*]?
	van deze [*dezer*]	*van deze* [*dezer*]	*van deze* [*dezer*].
O.	*Aan welke* of *welken*?	*aan welke*?	*van welke*, of *welken*?
	Aan deze of *dezen*	*aan deze*	*aan deze* of *dezen*.
D.	*van welke*?	*van welke*?	*van welke*?
	van deze	*van deze*.	*van deze*.(71)

(71) Wij hebben nog een en ander omtrent de buiging der voornaamw. aantemerken. Sommige volgen den trant der bijv. naamw. als *mijn*, *mijne*, *uw*, *zijn*, *hun*, *haar*, *hoedanige*, *sommige*, *etlijke*, *vele* enz. met dat onderscheid dat zij in den tweeden naamv. van het meerv. ook in *er* uitgaan, zonder een voorgevoegd *van*; b. v. *het is sommiger*, *ja veler menschen lot*, *onverwacht te sterven*; *althans dit was het lot mijner ouderen*: de reden hier van is, om dat die woorden geen *der*, het andere teeken van den tweeden meerv. naamw., voor zich hebben. Andere voornaamw. zijn onveranderlijk in de naamv., behalven dat zij slechts eene *s* achter zich hebben in den tweeden eenv. naamv. als

§. XXXIII.

Van de *Werkwoorden*.

Een *Werkwoord* is een woord, dat de beweeging of het bedrijf van, of omtrent een per-

* * *

als *ieder*, *iemand*, *niemand* — Sommige zijn geheel onverbuiglijk, als *iets*, *niets*, *alles*, *allerbande*, *velerbande*. Zoo denkt KLUIT ook over *allerlei*, *velerlei* bij HOOGSTR. bl. 41. Waar van ik echter nog niet overtuigd ben. *Al* staande voor het lidwoord of voor *mijn*, *uw*, *zijn*, is naar de IX. *waarnem.* van HOOFD ook onverbuiglijk, b. v. *al den arbeid voortbrengen*, *al de menschen*. Hier van meent HUYD. *Pr.* bl. 364 de reden te zijn, dat de bijv. naamw. in 't gemeen, staande voor een lidwoord, onveranderlijk zijn; b. v. *hij deed zoo zwaar eenen arbeid*: misschien denkt iemand liever, dat *al* eene verkorting is van *alle* of *allen*: althans deze onverbuiglijkheid wordt ook door KLUIT beweerd by HOOGST. bl. 39. Doch deze twee groote Taalkundigen verschillen omtrent *alle*. KLUIT bevestigt uit vele voorbeelden, bl. 36—41, dat dit woord zelfs in den vierden naamv. voor manl. en onzijd. naamwoorden niet gebogen wordt; des men zeggen moete, *alle man*, *alle ding*, *alle land*, *beschut voor alle kommer*, *in alle voorspoed*; hij gaat verder, en houdt dit zelve vast, ofschoon 'er op *alle* een voornaamw. volgt *alle* mij-

persoon of zaak, of derzelver zijn en bestaan, op sich zelf, aanduidt.

Dus

* * *

mijnen rouwe, al dit verdriet. In tegendeel meent Huyd. *Pr.* bl. 203, 364, 635., dat men hier moet schrijven, *al mijn' rouwe, al dit verdriet*, naar de IX *waarnem.* van Hoofd; maar dat men, wanneer 'er geen voorlid of voornaamw. volgt, *alle* moet verbuigen, en in den vierden naamval *allen man* zeggen. Zou men dit niet beslissen kunnen door acht te geven op den zin der uitdrukking? Is die van een verzamelenden aart, zoo dat ze allerhande soorten van iets bedoele (gelijk men het noemt *genera singulorum*), dan heeft het naamw. schoon enkelvoudig eene meervoudige beteekenis, wordt als een meerv. gebruikt, en vereischt derhalven *alle*, gelijk de meervoudige, onverbuiglijk: dus zegt men *alle man*, *alle ding*, *alle land*, *alle ongemak*, *alle volk*; de meening is *allerhande mannen*, *dingen*, *landen*, *allerlei volk*. Maar beduidt de spreekwijs een geheele soort (*singula generum*), dan spreekt men *al de man*, *al de dingen*, *al het land*, *al het ongemak*, *al het volk*; of men gebruikt *alle* als een bijvoegl. woord, in den zin van *elk*, *ieder*, het welk dan ook gebogen moet worden; b. v. *ik ken allen man van die plaats*, *het sterfuur aller menschen nadert*; de meening is *elken man*, *van ieder mensch.* ten Kate heeft hier ook iets over I. 493, 494. —— Eindelijk valt omtrent de buiging der voornaamw. nog aan te merken,

dat

Dus zijn de werkwoorden in hunnen aart

1. Bedrijvende; als *beminnen*, *bidden*, *prijzen*.

2. Lijdende; als *bemind worden*, *gebeden worden*, *gepreezen worden*.

3. Onzijdige; *blijven*, *sterven*, *komen*, *verdwijnen*, *rijzen*, *daalen*.

4. Onperzoonlijke; *berouwen*, *geschieden*, *spijten*, *verdrieten*.

5. Voeg hier bij de hulpwoorden, zonder welke de tijden en wijzen der werkwoorden niet kunnen geformd worden: deze zijn inzonderheid *zullen*, *hebben*, *worden*, *zijn*. *Zullen* is een algemeen hulpwoord voor alle werkwoorden (72): de drie andere worden onderscheidenlijk gebruikt, en zijn dus als kenteekenen van het Geslacht der werkwoorden. (73)

Een

* * *

dat men in den eersten naamv. wel eens zegt *welken*, *zulken man* bij verkorting voor *welk een*, *zulk een man*; zie Kluit bl. 346, 347. Ampz. bl. 22. Doch dat men verkeerdelijk zegt om *uwent wil*, en zeggen moet *om uwen wil*; Huyd. *Pr.* bl. 354, 355. ten zij men dit uit hoofde van welluidendheid wille goed maken.

(72) Den oorsprong van dit woord *zullen* vindt men bij ten Kate I. 330. 331. Het dient om den toekomenden tijd uit te drukken.

(73) Daar is nog een zesde Geslacht der werkwoor-

Een *Bedrijvend* werkwoord vertoont een daad van den werker omtrent zeker voorwerp. Zijn kenteeken is het hulpwoord *hebben*.

Een *Lijdend* vertoont den werker of gestelden persoon als lijdende, of de werkzaamheid als een voorwerp ontvangende. Zijn kenteekenen zijn de hulpwoorden *worden* en *zijn*.

Een *Onzijdig* werkwoord vertoont den werker als het onderwerp van bestaan of beweeging waar in dezelve plaats heeft: weshalven een Onzijdig in geen Lijdend werkwoord kan veranderd worden. Het kenteeken is diens volgens alleenlijk het hulpwoord *zijn* (74).

Een *onpersoonlijk* werkwoord gedoogt de persoonen *ik*, *gij*, of *hij* niet voor zich, als een werker, maar *mij*, *u*, of *hem*, achter zich als een *ontvanger*. Zijn kenteeken ter-

* * *

woorden, namelijk de *Wederkeerende* b. v. *zich schamen*, *zich verwonderen* enz. Dezelve vereischen in den eersten persoon *ik schaam mij*, *ik verwonder mij*.

(74) Het *onzijdige* draagt dien naam, om dat het nog tot *bedrijvende* nog tot de *lijdende* werkw. behoort, en geene van beide zijden kiest. *Blijven* is in aart van *beminnen* en *bemind worden* onderscheiden. Deze werkw. gebruiken ook wel het hulpwoord *hebben*, b. v. *ik heb gedwaald*, *ik heb gerust*.

terstond aan 't hoofd is in den derden persoon het onzijdige verhaalwoord *het*. (75)

§. XXXIV.

Van de *Tijdvoeging* der werkwoorden in 't gemeen.

De *Tijdvoeging* is eene verandering en verschikking der werkwoorden naar vereisch van zekere *Tijden*, *Wijzen*, en *Persoonen*.

De *Tijden* zijn vijfderlei: (76) 1) de *Tegenwoordige*, waar in iets nu geschiedt. 2) De *Onvolmaakt verleeden*, waar in iets, of schoon reeds gebeurd, als geschiedende verhaald wordt (77). 3) de *Volmaakt verleeden*, waar in iets als volbragt wordt voorgesteld. 4) de *Meer dan volmaakt verleeden* waar in iets als volbragt voorkomt, eer een nader gebeurtenis voorviel (77). 5) de *Toekomende*, waar in iets staat te geschieden.

De

* * *

(75) b. v. *Het berouwde Petrus, dat hij gevallen was*. In plaats van *het* wordt wel zekere zaak genoemd; b. v. *die moeielijke arbeid verdriet mij*. Zie over *het* HUYD. *Pr.* bl. 15, 16, 345, 471 —— 473.

(76) In de vervoeging der werkwoorden had men wel eer zoo veel Tijden niet als nu: zie TEN KATE. l. 329 —— 331.

(77) De *onvolmaakt verledene*, en de *meer dan vol-*

De *wijzen* zijn vierderlei: 1) de *Onbepaalde*, waar in het werkwoord, in zijnen rechten ſtand, zonder eenige bepalinge van perſoonen en tijden, op zich zelf, wordt voorgeſteld; terwijl de andere wijzen hier door bepaald worden. Doch het verboogene heeft, neffens de Deelwoorden, die tijden. 2) de *Gebiedende*, waar in iets gebooden, of verzocht wordt. 3) de *Aantoonende*, waar in de daadlijkheid van, of omtrent den werker, regelrecht aangetoond wordt. 4) de *Aanvoegende*, waar in dezelve onderſteld of gewenſcht wordt.

De *Perſoonen* zijn drie in de beide getallen, waar van reeds §. XXIX. geſproken is. (78)

§. XXXV.

* * *

volmaakt verledene tijden der werkwoorden worden beter uit de voorbeelden, en uit het dagelijks gebruik gekend, dan uit eene omſchrijving, die onderſcheidenlijk door den eenen en door den anderen wordt opgegeven. In beide tijden koomt altijd eene betrekking voor tot zekere zake, waar van geſproken wordt: ze kunnen dus nimmer alleen eene rede uitmaken.

(78) Namelijk *ik*, *gij*, *hij*, *zij*, *wij*: *men* als men van perſonen in 't gemeen ſpreekt. Meermalen wordt bij een lijdend werkw. *daar*, *'er* gebruikt; b. v. *daar*, *'er wierd gezegd*. Een zelfſtand. naamw. vervangt dikwijls ook de

plaats

§. XXXV.

Tijdvoeging van de *Bedrijvende* werkwoorden, *beminnen*, *bidden*.

Laat mij hier een voorbeeld van verschikking stellen, van twee *bedrijvende* werkwoorden, waar van het eerste Gelijk-en het andere Ongelijk-vloeiend is. (79)

De Tijdvoeging heeft eene zeer geregelde en aanminnige orde. Eerst heeft men het bedrijvende werkwoord zelfs met zijn onvolmaakt verleeden; dan komt het hulpwoord *hebben* in, met zijn onvolmaakt verleeden [*had*]: eindelijk het hulpwoord *zullen*, met zijn onvolmaakt verleeden *zoude*; het geen als een voorwaardelijk of voor-toekomend gebruikt wordt. Ik zal de vijf gemelde Tijden met sijfertal teekenen, en begin met de

On-

* * *

plaats van een persoon b. v. *de wereld wierd bemind door Demas*. Veeltijds wordt eene gansche rede of *het* in plaats gesteld; b. v. *dat wij voor den Godlijken Richter eens verschijnen zullen moeste ons bedachtzaam maken, en het wekt ook velen daar toe op*. Wij zagen in de vorige §, dat *het* ook voor onpers. werkw. gebruikt wordt.

(79) Over de Gelijk-en Ongelijk vloeiende werkwoorden zal § XXXIX gesproken worden.

Onbepaalde Wijze.

beminnen, *bidden.* (80)

Tegenwoordig: *te beminnen*, *te bidden.* (81)
Voorleeden: *bemind*, *gebeden te hebben.*
Toekomend: *te zullen beminnen*, *bidden.*

* * *

(80) VERWER beweert, in de *Id.* L. B. 35, 36, dat de *onbep. wijze* oudtijds uitging op *ne.* MOONEN ontkent dit, wanneer die onbep. wijze niet gebogen is door een voorgevoegd *te*, in zijnen brief achter den ouden druk van HOOGSTR. *lijst*, bl. 441-443. VERWER houdt dit echter nog staande, in zijnen brief aan RELAND ook aldaar te vinden, bl. 497, 498. —— In de *onbep. wijze* wordt het denkbeeld, door het werkwoord voorgesteld, eenvoudigst aangewezen, daarom meent VERWER te recht, dat dezelve de wortel is, waar uit alle de tijden der werkw. afgeleid moeten worden, *Id.* L. B. p. 36, 37, en in zijnen aangehaalden brief bl. 498-501, daar hij weder tegen MOONEN pleit, welke hier toe de gebiedende wijze als den wortel voorstelt *Spr.* bl. 183-196, en in zijnen genoemden brief, bl. 443, 444. Een Nederlander kent de wijze van vorming der bijzondere tijden in de werkw. uit het gebruik zijner tale, en kan die verder kennen uit de voorbeelden, die door onzen Schrijver worden bijgebragt: daarom zullen wij 'er niet meer van zeggen. — Ik voeg 'er alleenlijk bij, dat de *onbep. wijze* meermalen gebruikt wordt als een bepaald zelfstandig naamw.; b. v. *het bidden is onze pligt.*

Deelwoorden. (82)

Tegenw. *beminnende*, *biddende*.
Verleed. *bemind*, *gebeden hebbende*.
Toekom. *zullende beminnen*, *bidden* (83).

Ge-

* * *

(81) Het is niet gemaklijk te beredeneren, wanneer de *onbep. wijze* gebogen moet worden, en *te* voor zich hebben. Men kent de bepaling hier van met meer gemak uit het gebruik zijner moedersprake, en zal zich hier in niet ligt vergissen: want wie, zelfs de onkundigste en onbeschaafdste onzer Landgenooten, wie zou zeggen, *ik wil te loopen*, *ik begeer loopen*? Zou niet elk, gelijk hij moest, zich dus uitdrukken, *ik wil loopen*, *ik begeer te loopen*? Ziet niet elk van zelf het onderscheid dezer uitdrukkingen, *ik zal hem zien loopen*, en *ik zal zien te loopen*? Huyd. zegt, *Pr.* bl. 558, *die er iets fraais over wil leezen, zie wat de* Hr. ten Kate, *in de XIV. Redewisseling, daar van met veel oordeel, geschreeven hebbe.* Waarlijk, Hij schrijft daar over zeer vernuftig I. 515-519. —— Deze verbogene *onbep. wijze* wordt ook gebruikt als een zelfst. naamw. van eene onbepaalde beteekenis; b. v. *te dwalen is menschelijk*: of gebogen met de voorzetsels *van-*, *door-*, *om te beminnen*, koomt dezelve overeen met de Latijnsche *Gerundia amandi*, *amando*, *amandum*.

(82) Van de *Deelwoorden* zal § XL gehandeld worden.

(83) Men kan hier bij voegen een' *meer dan volm. verl.* tijd *bemind gehad hebbende*; en

een'

Gebiedende Wijze.

Eenvoud.

Tegenwoordig.	Toekomend.
2 Persoon: *bemin*, *bid* (84).	*gij zult beminnen*, *bidden* (85).

Meervoud.

— *bemint*, *bidt* (84). *gij lieden zult enz.*

Opwekking of Aanspooring.

	Eenvoud.	Meervoud.
1 Persoon:	*Laat ik bidden.*	*laaten wij bidden.*
3 —	*laat hij*, *zij*, *bidden.*	*laaten zij bidden.*

een' waar in de *verl.* en *toekomende* tijden vermengd zijn, *zullende bemind hebben*.

(84) Hier vindt MOONEN den wortel, waar uit alle de tijden zouden kunnen, en moeten, afgeleid worden; zie onze 80 aanm. — Men moet hier ook letten, dat het kenmerk van den 2 pers. van 't meerv. eene *t* is, ter onderscheiding van 't eenv., daar geen *t* gevonden wordt, *bemin*, *bemint*. AMPZ. bl. 77. 78, en *Idea* L. B. p. 49 zien hier geene noodzaaklijkheid in: doch dit wordt uit de Oudheid voldongen door HUYD. *Pr.* bl. 288, 289, die ook aanmerkt, dat men eertijds zeide *beminne*, *spreke gij*; zie ook het geen wij te voren hebben aangemerkt bl. 26, 27, en de *Proeve* van het Genootsch. *dulces ante omnia Musae* bl. 94-100.

(85) De klem der uitspraak valt hier op *zult*, en in den toekomenden tijd, van de Aantoonende wijze, *gij zult beminnen*, op het werkwoord zelve, zie TEN KATE I. 521.

Maar *laaten* in den zin van *toelaaten*, maakt een bevelgeeving aan den 2 Persoon:
Eenv. *laat mij*, *hem*, *haar*, *bidden*.
Meerv. *laat ons*, *hen*, *haar*, *bidden*. (86)

Aan-

* * *

(86) Het onderscheid van gebruik en buiging des woords *laten*, als een hulpwoord ter opwekking, of als een werkw. in den zin van *toelaten*, wordt hier door onzen Schrijver zoo voorgesteld, als het gemeenlijk begrepen wordt, in navolging van TEN KATE I. 522. ELZEV. bl. 101--enz. Maar de Heer W. R. NANNINGA heeft in het eerste deel der werken van de *Leijdsche Maetsch. der Nederl. Letterkunde* eene keurige Verhandeling ten betooge, dat *laat* onverbogen moet blijven, en men niet moet zeggen *laat ik-gij- hij*, *laten wij gaan*, maar *laat mij*, *haar*, *hem*, *ons gaan*. De oorsprong pleit hier ook voor. Het werkw. beduidt *toestaan*, *vergunnen*: *laat* of *laat gij* is 'er de gebiedende wijze van, en beduidt *sta toe*; men verzoekt verlof van eenen anderen, die in den 2 pers. wordt aangesproken: wijl nu *laten* een bedrijvend werkwoord is, en de aangesprokene persoon in *laat* de werker is, maar de spreker de persoon is, op welken de werking overgaat, volgt, dat men niet moet zeggen *laat ik gaan*, maar *laat mij* of *laat gij mij gaan*, dat is vergun mij, dat ik ga, doe mij gaan. Even zoo is het in het meervoud. *laat ons gaan*, bij verkorting van *latet ons gaan*. Op deze wijze kan men zoo wel spre-

Aantoonende Wijze.

Eenvoud.

* * *

1 Persoon: *Ik* 1) *bemin*, *bid* (87); 2) *beminde*, *bad*; (88) 3) *heb bemind*, *gebeden*

spreken in den zin van opwekking, als van toelating. Het gebruik van dit woord onder de Engelschen, en onder onze beste Schrijvers bevestigt deze opvatting.

(87) Den eersten persoon stelt men ook wel, naar den ouden trant, *ik beminne*, *bidde*; waar aan de Schrijver der *Idea* den voorrang geeft in eenen brief in de *Boekz. Mai* 1708. bl. 552-554., tegen welken SEWEL zich verdedigt in de *Boekz. Jun.* 1708, bl. 145-147; zie ook onze aanm. bl. 26, 27. — Den *tegenwoordigen* tijd kan men ook dus uitdrukken *ik ben beminnende*; maar dan wordt 'er eene meer aanhoudende daad door aangeduid.

(88) Op gelijke wijze, als wij in onze voorg. aanmerk. zagen, kan men hier ook zeggen *ik was beminnende*. — Hier hebben wij een gelijkvloeiend werkwoord, het welk *de* achter aan heeft, ten kenmerk van dezen tijd. Van de Ongelijkvloeiende werkwoorden zie §. XXXIX. — In plaats van *de* heeft men ook wel *te*, gelijk de welluidendheid vordert, wanneer de achterste medeklinker van het werkwoord scherp is, b. v. *f*, *k*, *p*, *s*, *t*, *ch*; als *bij blafte*, *drukte*, *hoopte*, *taste* of *tastede*, *lachte*. — Oudtijds had men *ik beminnede*, gelijk men nog zegt *ik vattede*.

den (89); 4) *bad bemind*, *gebeden* (90); 5) *zal beminnen*, *bidden*; en *zoude beminnen*, *bidden* (91).

2 Per-

* * *

(89) Gelijk de *verled.* en de *meer dan volmaakt verledene* tijd gemaakt worden van *ik heb* of *had* met het lijdend deelwoord, *ik heb* of *had bemind*, *gewild*, *gehoord*, *gezien*, *begeerd*, *gemeend*; zoo blijft die ook, wanneer 'er eene verbogene onbep. wijze met *te* op volgt, als *ik heb*, of *had begeerd te wandelen*, *ik heb* of *had gemeend te zullen zien*, *ik heb* of *had begonnen te werken*, *ik heb* of *had behoord te gehoorzamen*, *ik heb* en *had getracht te hooren*: maar wanneer 'er eene onbep. wijze zonder *te* volgt, dan heeft men *heb* of *had* ook met eene onbep. wijze achter zich, in den zin van den volm. verl. of meer dan volm. verl. tijd, b. v. *ik heb* of *had hem willen zien*, *ik heb* en *had hem hooren spreken*, *ik heb* of *had hem zien wandelen*; en niet *gewild*, *gehoord*, *gezien*. Deze manier van spreken is standvastig, en wordt met voorbeelden bevestigd door HUYD. *Pr.* bl. 557-559.

(90) Bij dezen *meer dan volm. tijd* geldt ook onze voorgaande aanm. — Wanneer men dezen en den verled. tijd famenmengt, wordt een tijd aangeduid, die nog meer voorbij is, b. v. *ik heb* of *had bemind gehad*.

(91) De klemtoon valt in den *toekom. tijd* op het werkw. zelve, niet op *zal*; zie onze aanm. 85. —— Wanneer men uitdrukken wil, dat

2 Persoon: *gij* 1) *bemint*, *bidt* (92); 2) *bemindet*, *badt* (93); 3) *hebt bemind*, *gebeden*; 4) *badt bemind*, *gebeden*; 5) *zult* en *zoudt beminnen*, *bidden*.

3 Persoon: *hij*, *zij* 1) *bemint*, *bidt* (94); 2) *beminde*, *bad* (95); 3) *heeft bemind*,

* * *

dat de tijd, die komen zoude, nadert, zegt men *hij staat te beminnen*, *te slaan* — Wil men een vermengden tijd van het verled. en toekom. te kennen geven, men stelle *hij zal bemind hebben*.

(92) Eertijds gebruikte men wel *st* of *est* ten merke van den tweeden persoon, *du salst*, *bist* voor *binst*. Nu is de *t* bij verkorting van *et* het teeken, *gij beminnet* of *bemint*. Hier uit merkt gij, dat werkw., die eene *d* hebben ten wortelletter, in den 2 pers. in *dt* of *det* eindigen; b. v. *gij boudt*, *wordt*, voor *boudet*, *wordet*, Op gelijke wijze heeft de *t* plaats in den 3 pers. van 't eenv. *hij bemint*, en in den 2 pers. van het meerv. *gijlieden bemint*; maar ook in den 2 pers. van den onvolm. verl. tijd, in beide getallen, als *gij* en *gijlieden bemindet*; zie Huyd. *Pr.* bl. 288. en breeder over *d*, *t*, *dt*, bl. 31-36; ook boven, §. XVII.

(93) Over de *t* hier achteraan, zie de voorg. aanm.

(94 Over de *t* hier achter aan, zie 92 aanm. *Hij zet*, *vat*, zegt men verkort voor hij *zettet vattet*; zie boven, bl. 16.

(95) In den 3 pers. van dezen 2 tijd moet geen *t* achter aan zijn, *hij bad*, doch niet *hij badt*; zie de *Proeve* der verh. van het Genootsch. *Dulces ante omnia Musae*, bl. 86-92.

gebeden; 4) *bad bemind*, *gebeden*; 5) *zal* en *zoude beminnen*, *bidden*.

Meervoud.

1 en 3 Perf. *wij*, *zijlieden* 1) *beminnen*, *bidden*; 2) *beminden*, *baden*; 3) *hebben bemind*, *gebeden*; 4) *badden bemind gebeden*; 5) *zullen* en *zouden beminnen*, *bidden*.

2 Persoon: *gijlieden bemint*, *bidt*; en zoo verv. als in 't Eenv. (96)

Onderstellende, of Wenschende Wijze. (97)

Een-

* * *

(96) In den 2 perf. van den eersten tijd is een *t* achter aan; zie aanm. 92. — Doch 'er is verschil over den 2 perf. in 't meerv. van den 2 tijd; of men zeggen moet *gijlieden beminde*, of *beminden*, dan of *bemindet*. Wij keuren het laatste best, in overeenkomst met den 2 perf. van het eenv., en met de Ouden, gelijk HUYD. ook doet; zie *Pr.* bl. 207-209, en VERWER *brief* aan RELAND bl. 511, 512.

(97) Deze wijze van tijdvoeg. heeft eenen verschillenden zin. — Zonder voorvoegsels kan 'er 1) een wensch door aangeduid worden *bij beminne*! 2) eene voorwaarde; *beminde bij*, *ik zou mij verblijden*. —— Met eenige voorvoegsels wordt 1) het oogmerk uitgedrukt door *op dat*, *dat*, *ten einde*: 2) een wensch, door

och

Eenvoud.

1 Persoon: *dat ik* 1) *heminne*, *bidde*; 2) *beminde*, *bade*; 3) *bemind*, *gebeden hebbe*; 4) *bemind*, *gebeden hadde*; 5) *beminnen*, *bidden zulle*, en *zoude*.

2 Persoon: *dat gij* 1) *beminnet*, *biddet*; 2) *bemindet*, *badet*; 3) *bemind*, *gebeden hebbet*; 4) *bemind*, *gebeden haddet*; 5) *beminnen*, *bidden zullet*, en *zoudet*.

3 Persoon: *dat hij*, *zij beminne*, en verv. als de 1 Pers.

Meervoud.

1 en 3 Pers. *dat wij*, *zijlieden* 1) *beminnen*, *bidden*; 2) *beminden*, *baden*; 3) *bemind*, *gebeden hebben*; 4) *bemind*, *gebeden hadden*; 5) *beminnen*, *bidden zullen*.

2 Persoon: *dat gijlieden beminnet* enz. als 't Eenvoud.

Gij vindt hier geen *hebben gehad*, en *hadden gehad*, door den zoetvloeienden NYLOE gestreept (98). Dit komt eigenaartig in de

* * *

ocb dat, *dat*: 3) eene voorwaarde, door *indien*, *of wanneer*, *'t en zij*: 4) eene aansporing door *dat*: 5) eene toegeving door *hoewel*, *schoon*, *het zij*. Men zou op dit alles echter nog nadere bedenkingen kunnen maken; zie TEN KATE I. 523-528.

(98) Zie aanm. 90.

de tijdvoeging van het hulpwoord *hebben* zelfs; b. v.

1). *ik heb* den HEER lief.
2) -- *had* hem lief.
3) -- *heb* hem lief *gehad*.
4) -- *had* hem lief *gehad*.
5) -- *zal* hem lief *hebben*. enz.

§. XXXVI.

Tijdvoeging van het *Lijdende* (99) werkwoord *bemind worden*.

Hier komt eerst het hulpwoord *worden* (100) met zijn Onvolmaakt-verleeden, het geen:

* * *

(99) Het geen wij over den aart der bijzondere wijzen, en tijden in de twee voorg. §§. hebben aangemerkt, geldt doorgaans hier ook, en in de twee volgende §§. Het zal daarom niet herhaald worden: gelijk bijzondere aanmerkingen over de Personen hier ook te stade komen; b. v. aanm. 92 en 96.

(100) Taalkundigen verschillen in de vervoeg. van het hulpw. *worden*. SEWEL heeft, *ik word* of *werd*, *ik wierd*, *dat ik worde* of *werde*, *dat ik wierde*, *worden*. MOONEN en V. D. PALM, *ik worde*, *werd*, *dat ik worde*, *dat ik wierde*, *worden*. *Idea* L. B. p. 43, *ik worde*, *ik wierde*, *dat ik werde*, *dat ik wierde*, *worden*: en in de *Boekz*. *Mai* 1708. bl.

geen hier de plaats van het bedrijvende werkwoord inneemt: dan het hulpwoord *zijn* (101), met het onvolm. verleed. (*ben*, *was*): eindelijk *zullen*.

On-

* * *

bl. 543 beide *werden*, en *worden*; het eerste als Zuidhollandsch, en daar van *ik wierde*; het andere als Noordhollandsch, en van daar *ik werde*. Maar HUYD. beweert, Pr. bl. 80-82, uit de Oudheid, *ik warde*, *ik werde*, *dat ik worde* of *werde*, *dat ik wierde*, *worden*. Ik acht dit geschil van geen groot belang. Men kieze naar zijn genoegen. Ik kieze *worden*, *ik worde*, *dat ik worde*, met onzen Schrijver, om dat men oudtijds, en nu, zoo meest schrijft. *Werden*, *ik werde*, in den 1 tijd der aantoon. wijze, is waarschijnlijk een bijzondere tongslag van hetzelve woord *worden*. Hier koomt het maar aan op den 2 tijd, *ik wierd*, *dat ik wierde*, of *ik werd*, *dat ik werde*. Ik vind geene zwarigheid om het eerste met onzen Schrijver te volgen: want meermalen hebben de werkw. in dezen tijd de *ie*, b. v. *ik viel*, *ik sliep*; en doorgaans wordt de aanvoegende wijze gemaakt van de aantoonende wijze door een bijgevoegde *e*. Heeft de Heer HUYD. voorbeelden der Ouden voor *worden*, *ik werde* enz.; ik weet niet of die algemeen zoo schreven.

(101) Met het hulpw. *zijn* in plaats van *worden* kan men het geheele lijdende werkw. vervoegen, *ik ben bemind*, *was bemind*, *ben en*

was

Onbepaalde Wijze.

bemind worden.

Verboogen.

Tegenw. *bemind te worden.*
Verleed. *bemind geworden te zijn.*
Toekom. *te zullen bemind worden.*

Deelwoorden.

Tegenw. *bemind wordende*, of *bemind.*
Verleed. *bemind geworden zijnde.*
Toekom. *zullende bemind worden.*

Gebiedende Wijze.

Eenvoud.

2 Perſ *word bemind.*

Meervoud.

wordt bemind.

Aan-

* * *

was bemind geweeſt, *zal bemind zijn*. Doch dan ſchijnt de nadruk meer op het werkwoord zelve te vallen, die anders meer op het hulpw. *worden* is.

Aantoonende Wijze.

Eenvoud.

1 Perf. *ik* 1) *word bemind*; 2) *wierd bemind*; 3) *ben bemind geworden*; 4) *was bemind geworden*; 5) *zal en zoude bemind worden.*

2 Perf. *gij* 1) *wordt bemind*; 2) *wierdt bemind*; 3) *zijt* en 4) *waart bemind geworden*; 5) *zult* en *zoudt bemind worden.*

3 Perf. *hij*, *zij* 1) *wordt* en 2) *wierd bemind*; 3) *is*- en 4) *was bemind geworden*; 5) *zal* en *zoude bemind worden.*

Meervoud.

1 en 3 Perf. *wij*, *zijlieden* 1) *worden* en 2) *wierden bemind*; 3) *zijn*- en *waaren bemind geworden*; 5) *zullen* en *zouden bemind worden.*

2 Perf. *gij lieden* als 't eenvoud.

Onderftellende of Wenfchende Wijze.

Eenvoud.

1 en 3 Perf. *dat ik*, *hij*, *zij* 1) *bemind worde*, en 2) -- *wierde*, 3) *bemind zij*, en

4)

4) -- *waare geworden*, 5) -- *zulle en zoude worden.*

2 Perf. *dat gij bemind* 1) *wordet*, *en* 2) -- *wierdet*, 3) -- *zijt*, en 4) -- *waaret geworden*, 5) -- *zullet* en *zoudet wordet.*

Meervoud.

1 en 3 Perf. *dat wij*, *zij lieden bemind* 1) *worden*, 2) -- *wierden*, 3) *zijn* en 4) *waaren geworden*, 5) *zullen* en *zouden worden.*

2 Perf. *dat gij lieden*--als 't Eenvoud.

§. XXXVII.

Tijdvoeging van het *Onzijdige* werkwoord *blijven.*

De orde hier van is uit het voorige genoegzaam blijkbaar.

Onbepaalde Wijze.

blijven.

Verboogen.

Tegenw. *te blyven.*
Verleed. *gebleeven te zijn.*
Toekom. *te zullen blijven.*

Deel-

Deelworden.

Tegenw. *blijvende*
Verleed. *gebleeven zijnde*,
Toekom. *zullende blijven.*

Gebiedende Wijze.

Eenvoud.

Tegenw. Toekom.
2 Perf. *blijf.* *gij zult blijven.*

Meervoud.

blijft *gijlieden zult* enz.

Aantoonende Wijze.

Eenvoud.

1 Perf. *ik* 1) *blijf*, 2) *bleef*, 3) *ben* en 4) *was gebleeven*, 5) *zal* en *zoude blijven.*
2 Perf. *gij* 1) *blijft*, 1) *bleeft*, 3) *zijt* en 4) *waart gebleeven*, 5) *zult* en *zoudt blijven.*
3 Perf. *hij*, *zij* 1) *blijft*, 2) *bleef*, 3) *is* en 4) *was gebleeven*, 5) *zal* en *zou blijven.*

Meervoud.

1 en 3 Perf. *wij*, *zijlieden* 1) *blijven*, 2) *bleeven* 3) *zijn* en 4) *waaren gebleeven*, 5) *zullen* en *zouden blijven.*
2 Perf. *gijlieden* -- als het Eenvoud.

De Onderstellende of wenschende wijze is uit het voorige ligt te zien.

Hier ziet gij insgelijks geen *ik ben*, en *was*

was gebleeven geweest enz. : dit is eigen aan de tijdvoeging van het hulpwoord *zijn* zelf b. v.

1) *ik ben* van den HEERE *bemind*
2) - *was* van hem *bemind*
3) - *ben* van hem *bemind geweest*
4) - *was* van hem *bemind geweest*
5) - *zal* van hem *bemind wezen* of *zijn* enz. (102)

§. XXXVIII.

Tijdvoeging van het *Onpersoonlijke* werkwoord *berouwen*.

Onbepaalde Wijze.

berouwen.

Verboogen

Tegenw. *mij te berouwen*
Verleed. *mij berouwd te hebben*
Toekom. *mij te zullen berouwen.*

Deelwoorden.

Tegenw. *mij berouwende*
Verleed. *mij berouwd hebbende*
Toekom. *mij zullende berouwen.*

Gebiedende Wijze

2 Pers. Eenv. *het berouwe u*
Meerv. *het berouwe uliedea*

Aantoonende Wijze.

het 1) *berouwt mij*, *u*, *hem* enz. 2) *berouw-de*

* * *

(102) Zie de voorg. aanm. over dit *zijn*.

de mij 3) *heeft* en 4) *had mij berouwd* 5) *zal* en *zou mij berouwen.*

Aanvoegende Wijze.

dat het mij 1) *berouwe* 2) *berouwde* 3) *berouwd hebbe* en 4) - *hadde* 5) *berouwen zulle* en *zoude* (103).

§. XXXIX.

De onderſcheiden *Rangen* der werkwoorden naar het verſchil hunner *worteltijden.*

Laat mij hier ten ſlotte iets bijvoegen van het verſchil in 't uitdrukken der *Worteltijden.* Deze zijn ten aanzien van het werkwoord zelf zonder bijvoegſel, 1) het tegenwoordige, b. v. *bid*; 2) het onvolmaakt verleeden, *bad*; en 3) het volmaakt verleeden deelwoord, *gebeden.* Deze zijn in de tijdvoeging van ieder werkwoord noodig te weeten.

Ik zal ſlechts de onderſcheiden *Rangen*, door den Taalgeleerden L. TEN KATE geſchift

(103) Wij zouden 'er een voorbeeld van de vervoeging der *wederkeerende* werkw. op kunnen en moeten laten volgen, 't en zij wij dachten, dat dit uit het bijgebragte wel afgeleid konde worden; zie *zich ſchamen* bij V. D. PALM II. 92-93.

schift (104), hier met een voorbeeld voorstellen.

De Gelijkvloeienden.

1 Rang. Die 1) in 't tegenwoordige, 2) onvolmaakt verleeden, en 3) het verleeden deelwoord eenen zelfden klinker hebben; en in het deelwoord geen *en* achter aan, maar slechts het onscheidbaare voorvoegsel *ge*: als *hoopen*, 1) *hoop*, 2) *hoopte*, 3) *gehoopt*. (105)

De Ongelijkvloeienden.

2 Rang. Die in 2) en 3) gelijke vokaal hebben, maar van 1) verschillen; en in het deelwoord *en* achter aan hebben: als *schrijven*, 1) *schrijf*, 2) *schreef*, 3) *geschreeven* (106).

3 Rang

* * *

(104) I deel, bl. 543–574: gelijk hij ook over de rangschikking der Moeso-Gottische, Frank-Duitsche, Angel-Saxische, Hoog-Duitsche, Ys-Landsche, en Land-Friesche spreekt bl. 575-710.

(105) De deelwoorden hebben in dezen Rang *t* achter aan, wanneer de laatste medeklinker scherp is, en 'er eene *t*-is in den 2 tijd; anders *d*, als *bemind*; zie aanm. 111, en 88. — Over het voorgevoegde *ge* zie beneden, aanm. 111, en § XLIII.

(106) In dezen 2 Rang wordt 1) de *ij* van de on-

3 Rang. Die in 1) en 3) gelijke, maar in 2) ongelijke vokaal hebben: als *leezen*, *lees*, *las*, *geleezen* (107).

* * *

onbep. wijze veranderd in *e*; als *ſchrijven*, *ſchreef*, *geſchreven*: zoo ook *belijden*, *bedrijven*, *bewijzen*, *bezwijken*, *blijken*, *blijven*, *bijten*, *drijven*, *grijpen*, enz. 2) *de ui* in *o* *ſluiten*, *ſloot*, *geſloten*: zoo ook *druipen*, *duiken*, *kluiven*, *kruipen*, *ontluiken*, *pluizen*, *ruiken*, *ſchuilen*, *ſchuiven*, *ſluiken*, enz. 3) de *ie* in *o*; *ſchieten*, *ſchoot*, *geſchoten*: zoo ook *bedriegen*, *bieden*, *genieten*, *gieten*, *kiezen*, *klieven*, *liegen*, *rieken*, *verliezen*, *vliegen*, *vlieden*, *vlieten*, *vriezen*, *zieden*. 4) de zachte lange *e* in *o*; *bewegen*, *bewoog*, *bewogen*: zoo ook *belen*, *wreken*. 5) de korte *i* in *o*; *vinden*, *vond*, *gevonden*: zoo ook *beginnen*, *binden*, *blinken*, *dingen*, *dringen*, *drinken*, enz. 6) de korte *e* in *o*; *berſten*, *borſt*, *geborſten*: zoo ook *bederven*, *bergen*, *delven*, enz.

(107) Gij ziet hier in den 3 Rang 1) dat *e* veranderd wordt in *a*: zoo ook *eten*, *genezen*, *geven*, *meten*, *treden*, *vergeten*, *vreten*. 2) de lange *a* voor *d*, *p*, *t*, *s*, *z*, in *ie*; als *braden*, *bried*, *gebraden*; gelijk *raden*, *laten*, *ſlapen*, *blazen*. 3) *a* voor *g*, *r*, *v*, *i*, in *oe*; *dragen*, *droeg*, *gedragen*: zoo ook *jagen*, *ſlagen*, *varen*, *graven*, *waſen*. 4) korte *a* voor *k*, *l*, *ſ*, in *ie*; als *vallen*, *viel*, *gevallen*: zoo ook *waſſchen*. 5) korte *a* voor *n* in *i* of *o*; als *hangen*, *hing*, *hong*, *gehangen*: zoo ook

4 Rang. Die in alle drie ongelijke vokaal hebben: als *bidden*, *bid*, *bad*, *gebeden*. (108)

5 Rang. Die in 2) en 3) gelijken klinker hebben, als de tweede Rang; doch welker deelwoord niet in *en* eindigt: als *denken*, *denk*, *dacht*, *gedacht*. (109)

6 Rang. Die wel in alle drie gelijken klinker hebben, als de eerste Rang; maar welker deelwoord in *en* eindigt: als *bannen*, *ban*, *bande*, *gebannen* (110).

§. XL.

* * *

vangen, *gaan* verkort van *gangen*, *staan* van *standen*. 6) *o*, *oo*, *ou*, *oe*, in *ie*; als *worden*, *wierd*, *geworden*: zoo ook *loopen*, *stooten*, *houden*, *houwen*, *roepen*.

(108) In den 4 Rang heeft men 1) korte *i* in *a* en *e*; als *bidden*, *bad*, *gebeden*: zoo *liggen*, *zitten*. 2) lange *e* in *a*, en *o*; *bevelen*, *beval*, *bevolen*: zoo ook *breken*, *nemen*, *plegen*, *spreken*, *steken*, *stelen*. 3) korte *e* in *ie*, en *o*; als *helpen*, *hielp*, *geholpen*; zoo ook *sterven*, *verwerven*, *werpen*. 4) *ee* in *oe* of *oo*, en *o*; als *scheeren*, *schoer*, *schoor*, *geschoren*; zoo ook *zweeren*.

(109) Zoo ook *brengen*, *koopen*, *zoeken*, *werken*.

(110) Zoo ook *bakken*, *brouwen*, *heeten*, *lachen*, *laden*, *malen*, *scheiden*, *spannen*, *vouwen*, *weven*, *zouten*.

Be-

§ XL.

Van de *Deelwoorden*.

De oorsprong en verscheidenheid der *Deelwoorden* is genoegzaam te zien uit de gegeven voorbeelden der tijdvoeging (111).

Ze worden dikwijls als bijvoegl. naamw. gebruikt, en voor de zelfstandige geplaatst:

Een Deelwoord is dezerwijze een woord, dat de beschreeven daadlijkheid, het zij bedrij-

* * *

Behalven deze Rangen zijn 'er nog onregelmatige werkwoorden: waar over, gelijk over al het voorgaande men TEN KATE kan inzien op de aangeh. plaats. Ook heeft HUYD. hier omtrent nuttige aanmerkingen. Pr. bl. 62—66, 123, 344, 543; en *Idea* p. 47, 48.

(111) Omtrent de spelling der lijdende Deelwoorden merk ik aan, dat dezelve in regelmatige of gelijkvl. werkw. eindigen in *d*, wanneer 'er een *d* is in den 2 tijd der aantoon. wijze; b. v. *beminde*, *bemind*; *gestelde*, *gesteld*: maar dat ze eindigen in *t*, wanneer 'er in dien 2 tijd een *t* is; b. v. *drukte*, *gedrukt*; zie boven, aanm. 88, 105, en HUYD. bl. 34, 36. — In werkw. van den 2,3,4,en6Rang gaan dezelve uit op *en*; als *geschreven*, *gelezen*, *gebeden*, *gebannen*: ze hebben dan een voorgevoegd *ge*, ten zij 'er een onscheidbaar voorzetsel bij het werkw. zij, waar van § XLIII. zal gehandeld worden.

vende, het zij lijdende of ontvangende, als eene hoedanigheid van den persoon of zaak, door het naamwoord uitgedrukt, aanduidt: dus heeft het zelve deel aan de eigenschap beide van het werkw. en bijnaamwoord, en kan den naam draagen van een *daadlijk bijnaamwoord*.

Als zoodanig zijn de Deelwoorden ook veranderlijk, gelijk de bijnaamw., door *Verbuiging* en *Vergrooting*.

De Verbuiging (112).

W. *eene beminnende Moeder*. *een bemind wordend*, d. i. *bemind kind*.
E. *eener beminnende Moeder* enz. *van een bemind kind*.

De

* * *

(11) Daar is verschil onder de Spraakkunstenaars over de verbuig. der lijdende Deelw., die op *en* uitgaan, zelfs wanneer die als bijvoegl. worden aangemerkt. ELZEV. oordeelt dezelve onveranderlijk, bl. 94, gelijk ook PIETERSON *Rapsodia van Ned. Taalk.* bl. 23- 32. MOONEN werpt in de buiging de *n* achteraf, bl. 51. Doch waarom zou men hier den aart der bijv. naamw. in de buiging niet mogen volgen, en schrijven *een' gevangenen verlossen*? Althans zoo denkt TEN KATE I. 323. 377; HUYD. bl. 191; en KLUIT bl. 178. En ik zie geene reden, waarom ik ook op dit

De Vergrooting. (113)

Bedrijvende.

ſtreelend,	*ſtreelender*,	*allerſtreelendſt.*
ſterkend,	*meer ſterkend*,	*meeſt ſterkend.*

Lijdende.

bekrompen,	*bekrompener*,	*bekrompenſt.*
gedrukt,	*meer gedrukt*,	*meeſt gedrukt.*

§. XLI.

Van de *Bijwoorden.*

Een *Bijwoord* of *Bijwerkwoord* is een woord, dat de hoedanigheid der beweeging of daadlijkheid (niet de werking zelf) te kennen geeſt. (114)

* * *

dit ſpoor niet volgen zoude, ten zij eene te lange ſtaart, door deze buiging, ontſtaan, wanluidendheid veroorzaakte.

(113) Hier paſt ook 't geen wij op §. XXVI. aanmerkten.

(114) De oorſprong der Bijwoorden is niet altijd dezelye. Sommige worden van geene andere woorden afgeleid als *ja*, *neen*, *hier*, *daar*.

Dus zijn 'er, om iets bij te brengen, die de werking beschrijven ten aanzien van derzelver

1. Wijze: als *kwaalijk*, *wijslijk*, *stoutelijk*, *schrikkelijk*, *zoo*, enz.; b. v. *kwaalijk* spreeken, *wijslijk* overleggen, enz.
2. Hoeveelheid: b. v. *dikwijls* zeggen, *eenmaal* spreeken, het woord *tweemaal* hooren, *driemaal* 's daags bidden, enz.
3. Tijd: als *toen* dit geschiedde; *nu* dit, en *dan* dat doen; *morgen* is 't rustdag; het is te *vergeefs*, *vroeg* op te staan, *laat* op te blijven, *altijd* te arbeiden, zo het de HEER niet zegent, enz
4. Plaats; als *hier* komen, *daar* blijven, *elders heen* reizen, *naar boven* klimmen, *achterwaards* keeren, enz. (115)

De

* * *

daar. De meeste worden van een zelfstandig of bijv. naamw. afgeleid door bijvoeging van *lijk*, als *naamlijk*, *openlijk*. Vele zijn niet anders dan de 2 naamv. van zelfst. woorden, als *'s morgens*, *veelszins*.

(115) Meer soorten, en veel voorbeelden van elke soort, vindt gij bij MOON. bl. 246-249, v. D. PALM. II 98-100, SEWEL bl. 318-320 VAN HEULEN *Ned. Gramm.* bl. 67-69. — HUYD. heeft, in zijne Proeve, hier en daar nuttige aanmerkingen, waar van we eenige zullen bijbrengen. — Wordt 'er van zaken ge-

De bijvoegl. naamw. en deelwoorden worden ook dikwijls als Bijwoorden gebruikt,

I 5 en

* * *

gesproken, men zegt *waar van*, *waar aan*, *in*, *mede*; maar wordt 'er van personen gesproken, men zegt *van welke*, *aan welke*, *in*, *met welke*; zie den zelven bl. 469. — *Heind en veer* beduidt *nabij* en *verre*; zoo ook *ben* (voor *beind*) of *omtrent*; zie bl. 532, 533. — *Zulks* wordt wel eens gebruikt voor *zoo zeer*; zie bl. 541. — *Het* wordt in 't verhalen gebezigd voor *daar*, *het was*; zie bl. 472, 473. —— '*Er* wordt genomen in spreekwijzen als deze, *daar is 'er*, *die meent* of *meenen*; zie bl. 345- 347; en KLUIT bl. 268-273. —— Over *terwijl* en *nog* zie aanm. 127. — *Ooit* en *nooit* zien op den verledenen; *immer* en *nimmer* op den toekomenden tijd; b. v. *ik heb dat nooit gezien*, *ik zal dat nimmer doen*. -- *Daar van daan* wordt door HUYD. zoo uitgelegd, bl. 68, 69, 622, dat *daar* en *daan* eertijds het zelve geweest zij, en een van beide hier overtollig zij: doch in de *Taalkund. Aanmerk.* van I. FORTMAN, bl 51-53, wordt duidlijk getoond, dat het bij welluidendheid zij, voor *daar van aan*, gelijk *van stonden aan*, *van voren af aan*; bij welke gelegenheid dit *af van*, *aan*, door Hem uit de Oudheid wordt opgehelderd. —— *Wel eer* is naar den zelven Hr. FORTMAN, bl. 81, 82, bij verbastering voor *wijl eer*: *wijle* beduidt een bepaalden tijd; *wijlen* verleden zijn; *wijlend*, *wijlen*, verleden, overleden, hier van *wijl eer* of *wijlen eer*, en van daar

bij

en dan ondergaan ze, gelijk deze, geen verandering; b. v. die vrouw is *verstandig*, een *lieflijk* ruikende bloem, dat geneesmiddel is *sterkend*.

§. XLII.

Van de *Voorzetselen.*

Voorzetsels zijn woorden, die, voor of achter de naamw. of voornaamw. gesteld, derzelver omstandigheden, nevens den vereischten naamval, dien ze beheerschen, aanwijzen. Ze regeeren al de verboogen naamvallen. (116)

De *Eigenaar* wordt door *van* vereischt, in beteekenisse van bezitting; b. v. *het geld van zijnen Heer.*

De

* * *

bij verbastering, eertijds *wel neer*, nu *weleer*: gelijk *welligt* bij verbastering zoude zijn van *vielligt*, 't *viel*, het gebeurde *ligt*; *misschien* voor *magschien*, 't mag geschieden.

(116) Elzev. betoogt, bl. 118-124, met voorbeelden, die meest uit Vondel gehaald zijn, dat de voorzetsels dien naamval vereischen, welke boven genoemd wordt: doch sommige dier voorbeelden bewijzen niets. Daar zou ook omtrent deze beheersching nog al vrij wat te onderzoeken vallen, zo wij mogten uitweiden; zie Moon. bl. 305-318, v. d. Palm III. 38-42.

De *Ontvanger* door *aan*; als *aan zijnen dienst zich overgeeven* [en *voor*; als *ik zal dit voor hun afschrijven*].

De *Lijder* door *achter*, *behalven* (117), *beneden*, *binnen*, *bij*, *boven*, *buiten*, *jegens*, *langs*, *na* (118), *naar* (118), *naast*, *neffens*, *om*, *omtrent*, *onder*, *op* (119), *over*, *rondom*, *sints*, of *sedert*, *tegen* (120), *tegens* (120), *tot* (122), *tusschen*, *volgens*, *voorbij*, *voor* (beduidende den tijd), *wegens*, Bij voorbeeld *achter* mij, *behalven* den HEERE, *beneden* of *boven* zijnen staat, *binnen* of *buiten* den tempel, *kom*

* * *

(117) *Behalven* vordert den vierden naamv.; des mogen wij niet zeggen *behalven ik*, maar *mij*: zie HUYD. bl. 512.

(118) *Na* en *naar* zijn onderscheiden. Volgens HUYD., bl. 622, beduidt *na* eenen verledenen tijd; b. v. *na den eersten volgt de tweede*; *naar* eene beweging *hij ging naar Amsterdam* (hoewel AMPZ bl. 77. hier *na* gebruikt), en eene schikking volgens zekeren regel; b. v. *naar dat voorschrift wandelen*.

(119) *Op* beteekent meermalen ook *open*, vooral wanneer het bij-werkw. gevoegd wordt, als *opkrabben*: zie HUYD. bl. 549, 550.

(120) *Tegen* en *tegens* zijn, naar AMPZ. bl. 77, zoo onderscheiden, dat men zeggen moete *iemand tegen komen*, en *tegens iemand strijden*.

kom *bij* mij, *jegens* mij welgezind, *langs* dezen weg. enz.

De *Derver* door *van* in beteekenis van *af*, voorts *door*, *in*, en *uit* (121), *met*, en *zonder*, *ten* (122), en *ter* (122), in ftede van *tot*

* * *

(121) *Uit* geeft wel eens iemands oorfprong te kennen, als *die man is uit Arabië*; zie HUYD. bl. 113, 622.

(122) *Ten*, bij verkorting van *tot den*, of *tot eenen*, wordt gebruikt voor mannelijke naamw. *Ter* vooor *tot der* of *tot eener* voor vrouwel. naamw. Zoo denken ook TEN KATE I. 340, en HUYD, bl. 455. En ik fta onzen Schrijver toe, dat deze voorzetfels den laatften naamv. vereifchen in de fpreekwijzen, *ten mijnen huize*, *ten tijde*, *ter goeder ure*, en foortgelijke: dan koomt het oorfpronglijke *tot*, dat in *ten* voor *tot den*, of in *ter* voor *tot der* verborgen ligt, voor in den zin van *te*: gelijk men oudtijds meermalen, doch nu minder, zegt, *hij woont tot Amfterdam*, voor *te Amfterdam*. Dit gebruik van *tot* befpeurt men nu niet meer bij achtbare Taalkenners, maar wordt nog verdedigd door VERWER in eenen brief in de *Boekz. van Mai* 1708, bl. 542. Ook kunnen wij in de fpreekwijze *ter goeder ure* en diergelijke den laatften naamval ontdekken uit den uitgang op *r*, dien men in het vrouwl. eertijds hadde, en waar van *met der tijd*, *in der daad*, *op der aarde* is; zie aanm. 45. Maar ik kan den

tot den en *tot der*, eindelijk het plaatslijke *te* voor naamen zonder artikel. Bij voorbeeld ik heb *van* den HEERE ontvangen; niemand komt *tot den* Vader dan *door* mij; *in* hem zijt gij volmaakt; *uit* zijne volheid ontvangen wij; *met* mij zult gij in 't Paradijs zijn; *zonder* mij kunt gij niets doen; wie is *ten* hemel opgeklommen; hij doet *ter* helle nederdalen; eindelijk *te* water, *te* lande, *te* schepe, *te* bedde, *te* huis, *te* Amsterdam. (123)

§. XLIII.

* * *

den laatsten naamv. niet vinden in deze uitdrukkingen *God stelde Mozes ten leidsman van Israël*, *Jakob begeerde Rachel ter vrouwe*, *ten hemel gaan*, *ter helle nederdalen*. Zouden wij hier *tot*, het welk in *ten*, en *ter* verborgen ligt, niet moeten nemen in den zin van eene beweging en toestrekking, gelijk het Latijnsche *ad* en *in*; en zoude *tot*, en dus ook *ten*, in dezen zin niet den vierden, doch geenszins den zesden naamv. vereischen, gelijk *tot* door den Schrijver als een beheerscher van den vierden naamv., straks ook genoemd is? Men zal dit ligt toestaan; maar dan denken, hoe strookt dit met *ter*? dat moet dan ook een' vierden naamv. vereischen in de spreekwijze *ter helle nederdalen* enz.? kan men dan in den vierden naamw. ook *tot der* zeggen? Ik zal dit thans niet onderzoeken.

(123) Zoo ook *te wagen*, *te koets*; zie HUYD. bl.

§. XLIII.

Van het onderſcheiden gebruik der voorzetſels bij de werkwoorden.

De voorzetſels verkeeren dikwijls met de werkwoorden.. De onbepaalde wijze heeft ze voor aan met zich vereenigd. Doch ſommige vereiſchen met het (–) koppelteeken verbonden, of geheel afgeſcheiden gebruikt te worden. Ze worden deswege verdeeld in *onſcheidbaare* en *ſcheidbaare*: als ter eene zijde, *overleggen*, *overweegen*, *overloopen*, *volmaaken*, *misdoen* enz. (124); ter andere zijde *over-leggen*, *over-wegen*, *over loopen*.

De kenteekens van onderſcheid zijn drievoudig.

1) In den *nadruk der uitſpraak*. De Onſcheidbaare ontvangen dien op het zaake-

* * *

bl. 110; *te moede*, bl. 480; voor dit *te* koomt ook wel *tot*; zie de voorg. aanm.

(124) De voorvoegſels van deze genoemde werkw. zijn eigenlijk ſcheidbaar, maar worden als onſcheidbare aangemerkt. *Onafſcheidelijke* in den ſterkſten zin zijn *be*, *ge*, *ber*, *ont*, *ver*, in *beminnen*, *gebieden*, *berwinnen*, *ontzeggen*, *verliezen*. Over de kracht van dit *ver* voor werkwoorden, zie FORTMAN *taalk. Aanm.* bl. 12-21.

kelijke deel van het werkwoord, als een zaak *overleggen*; maar de ſcheidbaare op het voorzetſel, als een dekſel ergens *overleggen*.

2) In 't *verboogene* van de onbepaalde wijze: het eerſte neemt *te* voor zich, als een zaak *te overleggen*; het tweede neemt *te* tuſſchen in, als een deken *over te leggen*; wordende dus geſcheiden. (125)

3) in het verleeden deelwoord: het eerſte heeft, een voorgeſtelde zaak *overlegd hebbende*; het tweede ſcheidt wederom, en neemt *ge* tuſſchen in; als, een deken zich *overgelegd hebbende*.

§. XLIV.

* * *

(125) Hier koomt nog bij, dat de Onſcheidbare voorvoegſels altijd voor aan het werkwoord blijven, en de ſcheidbare hunne plaats verwiſſelen b. v. omtrent de eerſte, *ik overleg*, *overleide*, *heb overlegd*, *zal overleggen*: omtrent de Scheidbare *ik leg over*, *leide over*, *heb overlegd*, *zal overleggen*; zie Ten Kate I. 536--8.

(126) Evenzoo hebben ook zulke werkw., die in den ſterkſten zin onafſcheidelijke voorzetſels voor zich hebben, geen *ge* voor aan in het deelwoord, als *bemind*, *gebeden*, *herwonnen*, *ontzegd*, *verloren*.

Over deze §. kan men ten Kate lezen I. 406-309, 533-538.

§. XLIV.

Van de *Voegwoorden*.

Voegwoorden zijn die dienen tot binding en bestiering der rede. Deze zijn veelerlei. Om 'er iets van op te geeven: daar zijn

1 Samenbindende: *en*, *ook*, *mede*, *als mede*, *mitsgaders*, [*noch*, *nocht*].
2 Redengeevende: *want*, *dewijl*, *om dat*, *vermids*, [*naardien*.]
3 Besluitende: *derhalven*, *dienvolgens*, *dieswegens*, [*dan*, *waarom*, *daarom*.]
4 Toestaande: *hoewel*. *alhoewel*, *offchoon*, [*hoe zeer*, *al wel*, *'t zij*].
5 Tegenstellende: *doch*, *maar*, *echter*, *nochthans* [*even wel*, *toch*].
6 Voorwaardelijke: *by aldien*, *indien*, *ten zij*, *ten ware*, *zo*, [*of*]. enz. (127)

§. XLV.

* * *

(127) Daar zijn ook *Verhalende* Voegwoorden; *hoe*, *dat*: en *Oorzaaklijke*; *dat*, *op dat*, *ten einde*. —— Alle deze Voegwoorden hebben niet dezelve plaats in eene rede: vele kiezen het begin; andere volgen het begin; sommigen kan men naar willekeur plaatzen: het welk men uit het gebruik toereikend weet. —— Ik voeg 'er slechts bij, dat sommige met andere voegwoorden, of bijwoorden, niet of weinig in klank, maar wel in beteekenis verschillen: gelijk men dezelve, om verwarring voor

§ XLV.

Van de Tusschenwerpsels.

Een *Tusschenwerpsel* is een woord, dat tusschen eene rede wordt ingeworpen, om de gemoedsbeweeging des spreekers uittedrukken. Dus heeft men, om ten voorbeelde iets te geeven,

1 een Verwonderend *o*!
2 een Klaagend *ach*! [*helaas*!]
3 een Wenschend *och*! [*och of*!]
4 een Smeekend *ai toch*! [*ai lieve*!]
5 een Versmaadend *fij*! *foei*!
6 een Dreigend *wee*!
7 een Stilhoudend *sus*! *hoo*! enz.

K DER-

* * *

voortekomen, veeltijds door spelling onderderscheidt: als *dewijl* (want), en *terwijl* (geduren-de); *altoos* (slechts), en *altijd* (ten allen tijde); *doch* (maar), en *toch* (slechts); *of* (een vraagwoord), en *ofte* (een onderscheidingswoord); *noch*, *nochte* (een ontkennend woord), en *nog* (tot hier toe;) *en*, *ende* (een koppelwoord), en *en* (een loochenend woord, *ik en doe dat niet*), het welk nu verouderd is, echter nog voorgestaan wordt door VERWER in de *Idea L. B.* p. 31, 32; en in de *Boekz. Mai* 1708 bl. 541, 542,

DERDE DEEL.

OVER DE SCHEIDING EN LEEZING

van een ontworpen rede.

§ XLVI.

Van de *Schiftinge* der gezegden, met derzelver *Teekenen.*

Een *Rede* of Ontwerp, naar de regels der Schrijftaale te papiere gebragt, vereischt niet alleen de Spraakkundige bewoording en derzelver famenftelling; maar ook een behoorlijke fchifting der gezegden in Affnijdingen, en deze wederom in Volzinnen.

Ieder *Paragraaf* of *Affnijding* vereifcht eenen nieuwen regel, met een weinig wit tusfchen beiden: ze worden ook wel met haar teeken (§) aangeweezen, en geteld.

Een *Periode* of *Volzin* vervat een volkomen gezegde; daarom wordt de eene van de andere door een (.) *Punt* of *Sluitteeken* afgefcheiden; en het eerfte woord van de volgende met een hoofdletter begonnen. Dit vor-

vordert de grootste pauze of rusting in 't leezen.

Maar een Volzin heeft dikwijls twee *Leden*, de voorgaande en volgende: deze worden gescheiden door het (:) *Lidteken* of *Kolon*; 't welk kleiner pauze heeft, dan de voorige. Ieder lid heeft dikwijls verscheiden *Snippels*, waar van sommige de allerkleinste pauze vereischen, en andere een weinig meer; de laatste beeldt men uit met het [;] *Halve Lidteeken* of [*Semikolon*], de eersten met een (,) *Scheidteken* [of *Komma*.]

Voor de gemelde teekenen der zinscheiding komt wel eens het (?) *Vraagteeken*, of [!] *Uitroepteeken* in plaats, wanneer een vraag of klagte, of iets diergelijks, geuit is [128].

§ XLVII.

Voorbeelden van 't gebruik der Zinteekenen.

Het rechte gebruik der Zin-en Rustteekenen is van groot belang: doch de meesten zijn hier in gansch onkundig, of zeer gebrekkig, voor al ten aanzien der Perioden. Zie hier een

* * *

(128) Van dit alles wordt breeder gesproken door Moonen bl. 344--349. V. D. Palm III. 52-62, en Sewel bl. 365-373.

opmerkelijk voorbeeld; lezaj: 34: 16, *Zoekt in het boek des HEEREN, en leest: niet één van dezen zal 'er feilen, 't eene nog 't andere zal men missen*: verplaats nu eens het Lidteeken één woord, achter *niet*: dan wordt de zin gansch omgekeerd; *zoekt in 't boek des HEEREN, en leest niet: één van dezen zal 'er feilen*. Zoo ook Matth: 18: 32, 33. *Gij booze dienstknegt! alle die schuld heb ik u kwijt gescholden, dewijl gij mij gebeden hebt: behoordet gij u ook niet over uwen mededienstknecht te ontfermen, gelijk ik ook mij over u ontfermd heb?*

§. XLVIII.

Van eenige andere *Schrijfteekenen*.

Het () *Tusschen instellingsteeken* besluit in zich het geen ten overvloede, tot opheldering van den zin, wordt ingevoegd, en dieswegen in 't leezen kan overgeslaagen worden, zonder den zin te stooren: b. v. 1 Thess. 2: 13. *dat, als gij het woord der prediking Gods van ons ontvangen hebt, gij dat aangenomen hebt, niet als der menschen woord, maar (gelijk het waarlijk is) als Gods woord.*

Het (-) *Koppelteeken* gebruikt men tot de samenbinding der woorden en afgebroken

gree-

greepen op 't eind van een' regel (129).

Het (-·) *Teeken van Uitlaating* zet men, daar men iets, om kortheid of anderszins, heeft uitgelaaten.

Het („) *Teeken van Aanbaaling* ſtelt men voor ieder regel van 't geen men uit een ander Schrijver aanhaalt.

Het (,) *Teeken van Afwending* toont de afwending der voorſte letteren van *het*, *des*, *ik*, tot op *'t 's 'k*, en meer andere: is in Dichtkunſt zeer dienſtig; want voor *het is*, *des avonds*, *daar ik zal*, leeſt men een greep korter *'t is*, *'s avonds*, *daar 'k zal* (130).

Het (..) *Teeken van Greepſcheiding* is dienſtig tot de rechte ſpelling van *Baäl*, *Ioël*, enz.

Het (^) *Teken van Samentrekking* toont, dat *daaden*, *geboden*, tot één greep minder is ſamengetrokken in *daân geboôn*. Doch dit is een toevlucht des Dichters.

 §. XLIX.

* * *

(129) Over de ſcheiding der lettergrepen zie aanm. 29.

(130) Langs dezen weg ſmelt men wel eens drie lettergrepen in een, *dit is het* in *dit 's 't*; zie Huyd. bl. 491, 492. Zoo ſnijdt men ook van achteren iets af; b. v *ik ken geen' man, geen' vrouw, die volmaakt onzondig is*, voor *geenen man*, *geene vrouw*; zie Moon. bl. 353–356.

§. XLIX.

Van de *Klankteekenen.* (131)

Deze zijn twee, (´) het *Teeken van harde* of heldere, en het (`) *Teeken van klemmende uitspraak.* Deze zijn, schoon in Nederduitschen druk niet gebruikelijk, echter somtijds zeer dienstig. Bij voorbeeld, het laatste maakt onderscheid in *een zaak wel overdenken, maar niet doen*, en *een zaak wèl over denken, en dan uitvoeren.* Het eerste maakt een Klank-en Zinverschil in verscheiden woorden, die bij veelen met de harde *éé* of *óó* worden uitgesproken; als *daar is een God*, en *daar is één God*, *wéék* (zacht) en *week* (7 dagen), *kóól* (tuinvrucht) en *kool* (vuur) enz. (132.)

Boven dien in woorden, die met de doffe of heldere korte *o* worden uitgesproken; b. v. *bot*, en *bót* enz.

§ L.

Van de *Leeskonst.*

Het oogmerk der Schrijftaale is, dat ze geleezen worde. Tot eene goede opzegging of

* * *

(131) Het uitdrukken dezer klankteekenen in 't schrijven vereischt veel nauwkeurigheid, en is daarom buiten gebruik: ZEYDELAAR neemt het echter in acht.

(132) Zie hier meer van, boven, bl. 44. 45.

of hoorbaare *Leezing* wordt vereischt.

1) dat men de gestelde bewoording met eene klaare, en duidelijke stemme, en uitspraake, vaardig, net, zoo als 'er staat, uitbrenge. Het tegendeel is *valsch leezen*.

2) dat men, naar vereisch van de zinteekenen der perioden, behoorlijk scheide, en ruste. Het tegendeel heet *rabbelen*.

3) dat men niet alleen aan de greepen, maar ook aan de woorden en zaaken door den nadruk der uitspraake, hier en ginds, naar vereisch, behoorlijken klem geeve. Het tegendeel noemt men *stijf leezen* (133).

4) En, dat men naar de voorkomende stoffe en stijl, door eene eenvoudige, natuurlijke, of eigenaartige *stemkleidinge*, de zaaken en gemoedsbeweegingen als naar het leeven uitbeelde. Dit is duidelijk en aandoenlijk voor den Toehoorder. Dit is het toppunt der Leeskonste: doch ieder een heeft die gave niet, en is ook voor zulk onderwijs niet vatbaar. Zulk een houde 'er zich dan ook van af: de minste gemaaktheid is hier aanstootelijk. Ook voegt hier geen de minste *Gebaar-*

 man-

* * *

(133) De *Klemtoon* valt in Nederd. woorden op derzelver zaaklijk deel; zie HUYD. bl. 356. TEN KATE II: 6. De beteekenis van sommige woorden wordt hier door ook bepaald; zie TEN KATE I. 345. Derhalven moet men hier in de uitspraak nauwkeurig zijn.

maaking of beweeging: deze behoort bi de openbaare Redevoeringen. (134)

Deze stoffe vereischte wel verder uitbreiding: maar de plaats verbiedt zulks. Dit boekje hebbe hier dan zijn

EINDE.

* * *

(134) Over de *Uitspraak* en *Gebaarmaking* kan iemand, die 'er belang in heeft, gebruik maken van een nuttig werkje van FAUCHEUR, en FRANCIUS, het welk ook vertolkt is in onze tale.

G E-

GESLACHTLIJST

DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Ik heb, bl. 73, beloofd eene Geslachtlijst der zelfst. Naamw., welke meest gebruiklijk zijn, en welke uit de regelen, bl. 66-72, opgegeven, niet kenbaar waren, hier achter te laten volgen. Zie hier dezelve. Bij elk woord is het geslacht aangeteekend: M. beduidt het *Manlijke*, *V.* het *Vrouwlijke*, O. het onzijdige. Hoogstr. en Kluit geven 'er, in hunne *Lijst*, bewijs voor op: daarom heb ik, bl. 73, den weetgierigen lezer derwaarts heen gewezen. Doch sedert is mij de *Geslachtlijst* bezorgd, die onlangs door den Hr J. Pieterson, achter deszelfs *Rhapsodia van Nederd. Taalkunde*, is uitgegeven. Deze heeft vele woorden, die bij Hoogstr. en Kluit ontbreken, aangevuld; de drukfeilen van hunne *Lijst* verbeterd; sommige woorden meer bekrachtigd; en verschilt slechts in 22 woorden, waar van eenige door ons bijgebragt en met (*) geteekend zijn. Over woorden die met (†) gemerkt zijn, zie men Hoogstr. en Kluit; en Pieterson over zulke, die het teeken (†) achter zich hebben. Nu volge onze *Lijst*

 zel-

zelve; die alleenlijk daarom wordt bijgebragt, om dat elk eerst beginnende, of mingeoefende KLUIT of PIETERSON niet bezit.

A.

Aal, M.
aalmoes, *V.*
aanbeeld, O.
aandacht, *V.*
aangezicht, O.
aanhang, M.
aanleg, M.
aanschijn, O.
aanschouw, M.
aanwas, M.
aanwenst, *V.*
aanzien, O.
aanzoek, O. †
aap, M.
aardbodem, M.
aarde, *V.*
aardkloot, M.
aardrijk, O.
aars, M.
aart, M.
aas, O.
abrikoos, M. †
acht, *V.*
achterdocht, *V.*
adder, *V.* †
adel, M.
adelaar, M.
adeldom, M.
adem, M.
ader, *V.*
aflaat, M.
afscheid, O.
air(koornair), *V.*
akker, M.
alkoran, M.
almanak, M.
ambacht, O.
ambt, O.
angel, M.
angst, M. ‡
anker, O.
antwoord, O.
appel, M.
arbeid, M.
arm, M.
armoede, *V.*
as, *V.* †
asch, *V.*
avond, M.
avondmaal, O.

B.

Baak, *V.*
baan, *V.*
baard, M.
baat, *V.*
bad, O.
bak, M.
bal, M.
balk, M.
balsem, M.
ban, M.
band, M.
banier, *V.*
bank, *V.*
bast, M.
bazuin, *V.*
bed, O.
bede, *V.*
bedrog, O.
beek, *V.*
beeld, O.
been, O. ‡
beer, M.
beest, O.
beet, M. †
begeerte, *V.* †
begin, O.
behoefte, V.
bek, M
beker, M.
belang, O.
belofte, *V.*
bende, *V.*
berg, M.
beroerte, *V.*

beu-

beugel, *M.*
beu s, *V.*
beurt, *V.*
bevel, O.
bezem. *M.*
bézie, *V.*
bibel, *M.*
bicht, *V.*
bier, O.
bijl, *V.*
bil, *V.*
blaam, *V.*
blaas, *V.*
blad, O.
blijk, O.
bliksem, *M.*
bloed, O. ‡
bloei, *M*
bloem, *V.*
bloeisem, *M.*
blok, O.
bod, O.
bodem, *M.*
boedel, *M.*
boeg, *M.*
boek, O.
boete, V.
boezem, *M.*
boog, *M.*
boom, *M.*
boon, V.
boor, V.
borst, V. ‡
bos, bus, V.
bos, bundel, *M.*
bosch, O.
brand, *M.*
breidel, *M.*
brein, O.
bres, V.
breuk, V.
brief, M.
brood, O.
brug, V.
buik, *M.*
buit, *M.*
bundel, *M.*
burg, *M.*
buurt, V.

D.

Daad, V.
dag, *M.*
dageraad, *M.*
dak, O.
dal, O.
damp, *M.*
dank, *M.*
dans, *M.*
darm, *M.*
dauw, *M.*
deeg, O.
deel, O.
degen, *M.*
dek, O.
deken (deksel), V.
deugd, V.
deur, V.
dienst, *M.*
dier, O.
dijk, *M.*
dij, V.
ding, O.
disch, *M.*
distel, V.
doel, O
donder, *M.*
dood, *M.* ‡
doop *M.*
doorn, *M.*
doos, V.
dorp, O.
dorpel, *M.*
dorst, *M.*
draad, *M.* ‡
draai, *M.*
draf, *M.* O‡ †
dragt, V.
drang, *M.*
drank, *M.*
drek, *M.*
drift, V.
droom, *M.*
druif, V.
druk, *M.*
druppel, *M.*
duim, *M.*
dwang, *M.*

E.

Ebbe, V.
echt, *M.* ‡

edik, *M.*

edik, M.
eed, M.
eer, *V.*
eerbied, *M.*
eeuw, *V.*
ei, O.
eigendom, M. ‡
eiland, O.
einde, O.
eisch, M.
el, *V.*
elende, *V.*
emmer, M.
ente, *V.*
ernst, M.
erts, *M.*
etter, *M.*
euangelie, O.
evenaar, *M.*
ezel, *M.*

F.

Fabel, *V.*
fakkel, *V.*
feest, O ‡
feil, *V.*
fluim, *V.*
fluit, *V*
fontein, *V.*
form, *V.* ‡
fout, *V.*

G.

Gaard, gaarde, *M*, *V.* ‡
gade, *V.*
gal, *V.*
galg, *V.*
galm, *M.*
gang, *M.*
gans, *V.*
garen, O.
garve, *V.*
gebed, O.
gebeente, O.
gebergte, O.
gedaante, *V.*
gedacht, *O*, *V.* ‡
geding, O.
geessel, *M.*
geest, *M.*
geheim, *M.*
gelaat, *O.*
geld, O.
gelid, O.
gelofte, V.
gemak, O.
gemeente, *V.*
gemoed, O.
genade, *V.*
genoegen, *O.*
gerecht, *O.*
gerst, *V.*
gerucht, *O.*
geschil, O.
gest, V.
gestalte, *V.*
gestarnte, *O.*
gesteente, *O.*
getal, *O.*
geur, M.
gevaar, *O.*
gevel, M.
gevogelte, *O.*
gewaad, *O.*
gewelf, *O.*
geweld, *O.*
gewest, *O.*
gezag, *O.*
gezigt, *O.*
gezin, O.
glans, M.
glas, *O.*
glimp, M.
gloed, M.
goot, V.
gordel, M.
gordijn, V.
goud, *O.*
graad, M.
graan, *O.*
graf, *O.*
gras, *O.*
greep, V.
greep (van grijpen) M. † ‡
grendel, M.
groei, M.
groete, V.
gros, *O.*
gruis, *O.*
gulden, M.
gunst, V.

H.

H.

Haak, M.
haard, M.
haast, V.
haat, M.
hagel, M.
hair, O.
halm, M.
hals, M.
hamer, M.
hand, V.
handel, M.
harnas, O.
harp, V.
hart, O.
have, V.
haven, V.
haver, V.
heide, V.
heil, O.
heir, O.
hel, V. ‡
helft, V.
helm, M.
hemd, O.
hemel, M.
herberg, V.
herfst, M.
heup, V.
heuvel, M.
hitte, V.
hoed, M.
hoede, V.
hoek, M.
hoest, M.
hof (tuin), M.
hof (eens konings) O.
hond, M.
honger, M.
hoofd, O.
hooi, O.
hoon, M.
hoop (stapel), M.
hoop (verwachting), V.
hoorn, M.
hout, O.
houw, M.
huid, V.
huis, O.
hulde, V.
hulp, V.
hut, V.
huur, V.
huwelijk, O.

I.

Inborst, V.
ingewand, O.
inhoud, M. ‡
inkeer, M.
inkt, M.
invoer, M.
inzigt, V. ‡

J.

Jaar, O.
jagt, *V.*
jagt, (vaartuig,) O.
jeugd, *V.*
juk, O.

K.

Kaars, *V.*
kabinet, O.
kaf, O.
kalf, O.
kam, M, *V.* ‡
kamer, *V.*
kamp, M.
kan, *V.*
kandelaar, M.
kap, *V.*
kapel, *V.*
kast, *V.*
kasteel, O.
keel, *V.*
keer, M.
kelk, M.
kemel, M.
kerk, *V.*
kerker, M.
kerkhof, O. †
kern, *V.*
keten, *V.*
keur, *V.*, M. ‡
kiel, *V.*
kin, *V.*
kind, O.
klaauw, M.

klagt, *V.*

klagt, *V.*
klank, M.
kleed, O. †
kleinood, O.
kleur, *V.*
klinker, M.
klok, *V.*
klooster, O.
kloot, M.
kluft, *V.*
knie, *V.*
knoop, M.
koe, *V.*
koers, M.
koets, *V.*
kolk, *V.* †
komst, *V.*
konst, *V.*
koord, *V.*
koorn, O.
koorts, *V.*
kop, M.
korf, M.
koude, *V.*
kracht, *V.*
kreet, M.
krijg, M.
kring, M.
kroon, *V.*
kroost, O.
kruid, O.
kruik, *V.*
kruim, *V.*
kruin, *V.*
kruis, O.

kudde, *V.*
kuil, M.
kunde, *V.*
kunne, *V.*
kunst, *V.*
kus, M.
kussen, O.
kust, *V.*
kwaal, *V.*

L.

Laan, *V.*
laars, *V.*
lach, *M.*
ladder, *V.*
lade, *V.*
lage, V.
laken, O.
lam, O.
lamp, *V.*
land, O.
lans, *V.*
lantaarn, *V.*
lap, *M.*
last, *M.* ‡
laster, *M.*
lat, *V.*
leed, O.
leedwezen, O.
leem, O.
leen, O.
leere, *V.*
leest, *V.* †
leger, O.
lei, *V.*

lelie, V.
lemmet, O.
lente, *V.*
lepel, *M.*
les, *V.*
letter, *V.*
leugen, V.
leuze, V.
leven, O.
lever, V.
lichaam, O.
licht, O.
lid, O.
lied, O.
liefde, V.
lier, V.
lijf, O.
lijftocht, *M.* †
lijk, O.
lijst, V.
linie, V.
linnen, O.
lint, O.
lip, V.
list, V.
liverei, V.
loef, V.
lof, *M.*
lommer, V.
long, V.
lood, O.
loon, M. O.
loop, *M.*
loot, (scheut) *V.*
lot, O.

lot, O.
lucht, V.
luik, O.
luim, V.
luis, V.
luister M.
lust, M.

M.

Maag,
(vriend,) M.
maag, V.
maan, V.
maand, V.
maat, V. †
magazijn, O.
magt, V.
mam, V.
mande, V.
manier, V.
mantel, M.
masker, O.
mast, M. ‡
mededogen, O.
meel, O.
meer, meir, O. †
melk, V.
mensch, M. ‡
merk, O.
merg, O.
merkt, V.
mes, O.
metaal, O.
middel, O, †
midden, O.
mier, V.
mijl, V.
mijn, V.
mijt, V. †
mijter, M.
milt, V.
min, V.
minuut, V.
mirrhe, V.
misbruik, O.
misdrijf, O.
mist, M.
modder, M.
moed, M.
moeras, O.
moes, O.
mol, M †
molen, M.
mond, M.
moord, M.
morgen, M.
morgen,
(land), O.
mossel, V.
most, M.
mouw, V.
mudde, O.
mug, V.
muil, bek, M. †
muis, V.
munt, V.
musch, V.
muur, M.

N.

Naald, V.
naam, M.
nacht, M.
nadeel, O.
nagel, M.
natunr, M.
navel, M.
neep, V.
nek, M.
nerf, V.
nest, O.
net, O.
netel, V.
neus, M.
nevel, M.
nier, V.
nijd, M. ‡
nooddruft, V. †
noorden, O.
noot, V.
nut, O.

O.

Oceaan, M.
ochtend, M.
oever, M.
offer, O.
offerhande, V.
oievaar, M.
olie, V.
olifant, M.
once, V.
onderhoud, O.
onder-

onderscheid, O.
onderwijs, O.
ongelijk, O.
ongeluk, O.
ongemak, O.
ongenoegen, O.
onheil, O.
ontvangst, V.
onthaal, O.
ontucht, V.
ontzach, O.
onweder, O.
oog, O. ‡
oogmerk, O.
oogst, M.
oor, O. ‡
oordeel, O.
oorlog, M. ‡
oorsprong, M.
oorzaak, V.
oosten, O.
oproer, M.
opschik, M.
opstel, O.
opzet, O.
opzigt, V. ‡
orakel, O.
orde, V.
orgel, O.
orkaan, M.
ouwel, M.
oven, M.
overleg, O.
overschot, O.

P.

Paal, M.
paar, O.
paard, O.
paarl, V.
padde, V.
pad, (weg), O.
pak, O.
paleis, O.
palm (der hand,) V.
pan, V.
pand, O.
pap, V.
papier, O.
paradijs, O.
park, O.
parlement, O.
partij, *V.*
pas, (stond), O.
pas (doortogt), M.
pascha, O.
pasloot, O.
passer, *M.*
pen, *V.*
penning, M.
perkament, O.
pers, *V.*
pest, *V.*
peul, *V.*
pijl, M.
pijp, *V.*
pijn, *V.*
pin, *V.*
pis, *V.*
pit, O. *V.* * †
plaag, *V.*
plaaster, *V.*
plaat, *V.*
plaats, *V.*
plank, *V.*
plant, *V.*
plein, O.
pleit, O. †
plek, *V.*
pligt, M.
ploeg, M.
plooi, V.
pluim, *V.*
poel, M.
polder, M.
pols, M. †
pomp, *V.*
ponjaard, M.
poort, *V.*
poos, *V.*
post, M. †
pot, M.
praal, *V.*
praat, M.
pracht, *V.*
prang, *V.*
preek, *V.*
prent, *V.*
prieel, O.
priem, M.
prijs, M.
prikkel, M.
proef, *V.*
profijt, O.

pronk, M.
prooi, V.
pruim, V.
psalm, M.
punt, O. †
punt, V. † ‡
'put, M.

Raad, M.
raam, M.
rad, O.
ramp, M. V. † ‡ *
rand, M.
rang, M.
rantsoen, O.
recht, O.
rede, V.
reden, V.
reê, reede, V.
reeks, V.
regel, M.
regen, M.
register, O.
rei, M.
reis, V.
rest, V.
reuk, M.
rib, V.
riem, M.
riet, O.
rijk, O.
rijkdom, M.
rijm (dicht) O. † ‡

rimpel, V.
ring, M.
rivier, V.
roede, V.
roem, M.
roep, M.
roest, M.
rogge, V.
rok, M.
rol, V.
rondas, V.
ronde, V. ‡
roof, (buit) M. †
rook, M.
rots, V.
rotting, (stok) M.
rouw, M.
rugge, M.
ruk, M.
rust, V.
rij, V.

S.

Sabbat, M.
sabel, V. †
saizoen, O.
sap, O.
scepter, M.
schaamte, V.
schaap, O.
schaar, V.
schaats, V.
schade, V.

schaduw, V.
schakel, V.
schandaal, O.
schande, V.
schandvlek, V.
schans, V.
schat, M.
schave, V.
schavot, O.
schede, V.
schedel, M.
scheen, V.
schel, V.
schelling, M.
schelm, M.
schelp, V. †
schepel, O.
scherm, M.
schets, V.
scheur, V.
scheurbuik, V.
scheut, M. ‡
schicht, M.
schijf, V.
schijn, M.
schik, M.
schil, V.
schild, O. M. † *
schim, V.
schimp, M.
schip, O.
schob, V.
schoen, M.
schok, V.
schoof, V.

school, V.

school, V.
schoor, M.
schoorsteen, M†
schoot, M. † ‡
schop (spade) V.
schors, V.
schotel, V.
schouwburg, M.
schouder, V.
schraag, V.
schraap, V.
schram, V.
schrede, V.
schreeuw, M.
schrift, V. O. † ‡
schrik, M.
schroef, V.
schroom, M.
schubbe, V.
schuif, V.
schuim, O.
schuit, V.
schuld, V.
schurft, O.
schut, O.
schuur, V.
serpent, O.
sexe, V.
sieraad, O.
sikkel, V.
siroop, V.
slaap, M.
slach, O. †
slag, M. ‡
slak, V.
slang, V.
slede, V.
sleep, M.
sleet, V.
sleur, V.
sleutel, M.
slijk, O.
slijm, O.
slinger, M. ‡
slip, V.
sloep, V.
sloot, V.
slot, O.
sluier, M.
sluis, V.
smaad, M. V. †*
smaak, M.
smak, M.
smak (schip), V.
smaragd, M.
smeer, O.
smert, V.
smet, V.
smook, M.
snaar, V.
snap, M.
snavel, M.
snede, V.
sneeuw, V. † ‡
snik, M.
snip, V.
snoek, M.
snoer, O.
snuf, M.
snuit, M.
snuiter, M.
soldij, V.
som, V.
soort, V. ‡
sop, O.
spade, V.
span, V.
speeltuig, O.
speen, V.
speer, V.
spek, O.
spel, O.
spelonk, V.
spiegel, M.
spier, V.
spies, V.
spijker, M.
spijs, V.
spijt, V. ‡
spil, V.
spin, V.
spits, V. † ‡
spleet, V.
splinter, M. †
spoed, M.
spoel, V.
spons, V.
spook, O.
spoor, (voet-stap), O. ‡
spoor (prikkel) V.
spot, M.
spraak, V.
spreuk, V.

spriet

ſpriet, M. †
ſprong, M.
ſpruit, V.
ſpuit, V.
ſtaaf, V.
ſtaal, O.
ſtaart, M.
ſtaat, M.
ſtad, V.
ſtaf, M.
ſtal, M.
ſtam, M.
ſtand, M.
ſtandaart, M.
ſtang, V.
ſtank, M.
ſtap, M. †
ſtapel, M.
ſtar, V.
ſteeg, V.
ſteek, M.
ſteel, M.
ſteen, M.
ſtem, V.
ſtempel, M.
ſteun, M.
ſtevel, V.
ſteven, M.
ſtijl, M.
ſtip, V. †
ſtoel, M.
ſtoet, M.
ſtof, V. †
ſtok, M.
ſtond, M.

ſtoof, V.
ſtoot, M.
ſtoppel, V.
ſtorm, M.
ſtraal, M.
ſtraat, V.
ſtraf, V.
ſtrand, O. †‡
ſtreek, V †
ſtreep, V.
ſtreng, V.
ſtriem, V.
ſtrijd, M.
ſtrik, M.
ſtroo, O.
ſtroom, M.
ſtrop, M.
ſtrot, M.
ſtruik, M.
ſtudie, V.
ſtuip, V.
ſtuit, M.
ſtuiver, M.
ſtuk, O.
ſtulp, V.
ſtut, M V. †‡
ſuiker, V.
ſyllabe, V.

T.

Taak, V.
taal, V.
tabak, M.
tabberd, M.

tabernakel, M.
tafel, V.
tak, M.
talent, O. †*
tand, M.
tang, V.
tap, M.
tapijt, O.
tarwe, V.
taſch, V.
taſt, M. †
teeken, O.
teem, M.
teen (aan den voet), M.
teen (roede), V.
tekſt, (text) M.
telg, V.
tempel, M.
tent, V.
tepel, M.
term, M.
teſt, V.
teſtament, O.
teug, V.
teugel, M.
thee, V.
theologie, V.
tichel, M.
tijd, M.
tijding, V.
til, V.
tin, O.
tinne, V.
tip, M.

titel, M.
tittel, M.
tobbe, *V.*
toestel, M.
toets, M.
toeval, O, M. †
toevoer, M.
toezicht, *V.*
tocht, M. †
tol, M. †
tombe, *V.*
ton, V.
tontel, O. †
tong, V.
tooi, M.
toom, M.
toon, M.
toorn, M.
toorts, *V.*
top, M.
toppunt, O.
toren, M.
touw, O.
traan (der oogen) M. ‡
tralie, *V.*
trans, M.
trant, M.
trap, M.
trechter, M.
tred, M.
trein, *M.*
trek, M. †
trezoor, O.
triumf, M.
trits, V.
troep, M.
trom, V.
trommel, *V.* †
trompet, V.
tronie, V.
tronk, M.
troon, M.
troost, M.
tros, M.
trouw, V.
tucht, V.
tuig, O.
tuin, M.
tuit, V.
tulp, *V.*
turf, M.
tweebak, *V.*
tweespalt, V
twijfel, M.
twist, M.

U.

Uchtend, M.
uil, M.
uiterste, O.
uitham, M.
uitschot, O.
uitstek, O.
uitstel, O.
uitvoer, M.
uur, O. ‡

V.

Vaak, M.
vaars (koe), *V.*
vaars, O.
vaart, *V.*
vaart (voortgang) M. † ‡
vaarwel, O.
vacht, *V.*
vadem, M.
vader, M.
vak, O.
val, *M.* ‡
val (om te vangen), *V.*
valei, *V.*
valies, O.
valk, M.
valreep, M.
vang, M.
vangst, *V.*
var, M.
vat, O.
vedel, V.
veder, *V.*
vee, O.
veeg, M. ‡
veen, O.
veer (overvaart), O.
vel, O.
veld, O.
velg, V.
vendel, O.
venijn, O.
venster, O. † ‡
verband, O.

ver-

verbond, O.
verdienste, *V.*
verdriet, O.
verf, V.
vergif, *O.*
verhemelte, V.
verken, O.
verlangen, O.
verlangst *V.*
verlof, O.
vermoeden, O.
vermogen, O.
vernis, O.
vernuft, O.
verschiet, *O.*
verschil, O.
verschot, O.
verslag, O.
verstand, *O.*
vertoog, O.
verwelf, O.
vet, *O.*
veulen, O.
vezel, *V.*
vierkant, *O.*
vijand, M.
vijg, V.
vijl, V.
vijt, V.
vijver, M.
vijzel, M.
vilt, M.
vin, V.
vinger, M.
vink, M.
vinkeslag, O.
visch, M.
vlaag, V.
vlade, *V.*
vlag, *V.*
vlak, *V.*
vlak (vlakte) *O.*
vlam, V.
vlas, O.
vlecht, V.
vleesch, O.
vlegel, M.
vlek (dorp), O. ‡
vlerk, *V.*
vleugel, M.
vlieg, *V.*
vliering, *V.*
vlies, O.
vlijm, V.
vlijt, *V.*
vlinder, M.
vloed, M.
vloek, M.
vloer, M.
vloo, V. †
vloot, *V.*
vlot, O.
vlucht, *V.*
vocht, O. ‡
vodde, *V.*
voeder (voor beesten), O. †
voeg, *V.*
voet, M.
vogel, M.
volk, O.
vond, M.
vonk, *V.*
vonnis, O.
vont, V.
voordacht, *V.*
voorhof, O.
voorneemen, *O.*
voorraad, M.
voorval, O.
voorwaarde, *V.*
voorzaat, M.
vore (ploegsnede), V.
vork, *V.*
vorm, M.
vorsch, *M.*
vorst (in den winter), V.
vorstendom, O.
vos, *M.*
vouw, *V.*
vraag, V.
vraat, *M.*
vracht, *V.*
vrede *M.*
vrees, V.
vrek, *M.*
vreugd, V.
vrijdom, *M.*
vrouwmensch, O. † ‡
vrouwspersoon, O. †

vuil-

vrucht, *V.*
vuilte, *V.*
vuiſt, *V.*
vuur, O.

W.

Waag, *V.*
waaier, *M.*
waan, M
waarde, *V.*
waaſſem, M.
wacht, *V.* ‡
wagen, M.
wake, *V.*
wal, *M.*
walg, *V.*
wambuis, O.
wan, V.
wand (op een ſchip). *O.* ‡
wand (zijde) M.
wandel, M.
wang, *V.*
wanne, *V.*
want (hand-ſchoen), *V.* ‡
wantrouwen, O.
wapen, O. ‡
was, waſch, *O.*
wasdom, M.
water, *O.*
watte, *V.*
web, O. ‡
wedde, V. ‡
weder, *O.* ‡

wee, *O.*
weedom, M.
week, *V.* †
weelde, *V.*
weer (ram), M.
weer (in de weer), *V.*
weg, M.
wegge, *V.*
wei, (hui) *V.*
weide, *V.*
welle, *V.*
wenk, M.
wenſch, *M.*
wereld, *V.*
werf, V.
werk, O.
wervel, M. †
weſp, *V.*
weſten, O.
wet, V.
wezen, O.
wicht, O ‡
wieg, V.
wiek, *V.*
wiel, *O.*
wier, *O.*
wierook, *M.* ‡
wigt, O. † ‡
wijf, *O.*
wijk, V. †
wijl, *V.*
wijn, M.
wijngaard, *M.*
wijnkoop, *M.*

wijnſtok, *M.*
wijze, *V.*
wil, *M.*
wild, O.
wimpel, *M.*
wind, M.
winde, *V.*
winkbraauw, *V.*
winkel, *M.*
winſt, *V.*
winter, *M.*
wip, V.
wiſſel, M. V.
wit, O.
woede, *V.*
woeker, M.
woeſtijn, *V.*
wol, V.
wolf, M.
wolk, V.
wonde, V.
wonder, O.
wooning, V.
woord, *O.*
worm, *M.*
worp, *M.*
worſt, *M.*
wortel, *M.*
woud, *O.*
wraak, V.
wrak, O.
wrat, *V.*
wrevel, *M.*
wrok, *M.*
wrong, *V.*

Z.

Z.

Zaad, O.
zaag, *V.*
zaak, *V.*
zaal, *V.*
zadel, *M.*
zak, *M.*
zalf, V.
zand, O.
zang, *M.*
zede, *V.*
zee, *V.*
zeef, *V.*
zeel, O.
zeep, *V.*
zeer, O.
zege, V. ‡
zegel, *O.* ‡
zegen, *M.* ‡
zegepraal, V.
zeil, O.
zenuw, V.
zerk, *M.* †
zet, *M.*
zetel, *M.*
zever, V. †
zicht, *V.*
ziel, V.
zijde, V.
zijl, V.
zilver, O.
zin, *M.*
zode, V.
zoen, *M.*
zok, V.
zolder, *M.*
zoldij, V.
zomer, *M.*
zon, V. ‡
zonde, V.
zool, V.
zoom, *M.*
zorg, V.
zout, O.
zucht (begeerte) V. ‡
zucht (klagte) *M.* ‡
zuiden, *O.*
zuil, *V.*
zuivel, O.
zwaai, M.
zwaan, *V.*
zwaard, *O.*
zwachtel, *M.*
zwaluw, *V.*
zwang, *M.*
zwavel, V. †
zweep, V.
zweer, V
zweet, O.
zwenk, M.
zwerk, O
zwerm, *M.*
zwier, *M.*
zwijm, V.
zwijn, *O.*

BLADWIJZER

DER VOORNAAMSTE ZAKEN.

Het Sifergetal wijst de bladzijden aan: het enkele getal wijst op des Schrijvers werk; de bijgevoegde a op de aanmerkingen van den Uitgever.

A.

B.

B.

C.

D.

E.

E.

F.

G.

H.

I.

IJ.

IJ.

K.

M.

M.

N.

O.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

X.

Y.

Z.

